

DET NORSKE FOLK

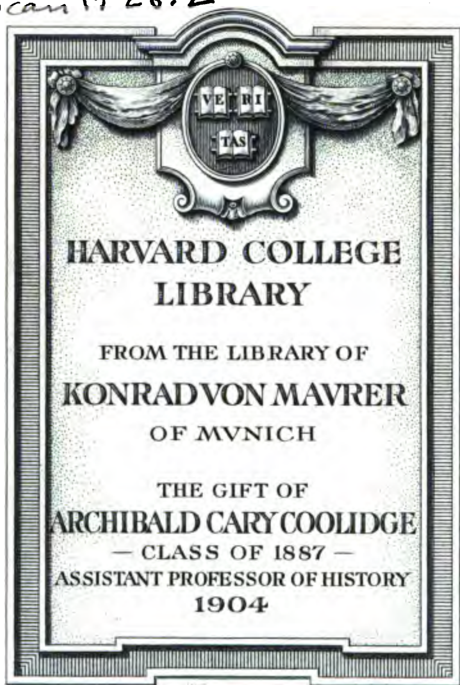
ET FYSIOLOGISK FORSØG.

AF

OLAF HOLM

KRISTIANIA.
FORLAGT AF ALB. CAMMERMEYER.
1880.

VE RI
TAS
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH
THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

Det norske Folk.

Et fysiologisk forsøg.

AF

OLAF HOLM.

KRISTIANIA.

FORLAGT AF ALB. CAMMERMEYER.

1889.

O. C. Olsen & Co. Kjøbenhavn.

Vort Folks Hjerteslag.

Den, som har lagt merke til Henrik Wergelands hoved, vil have fundet, at dette ikke gjemmer paa saa faa temmelig uregelmæssige træk. Vi sigter ikke herved til statuen, thi den har ganske vist faaet en større portion kunstnerisk idealitet, end den egentlig fortjente, men til f. eks. de mange smaa tegninger og afbildninger af ham fra hans første ungdom. Den, som altsaa har fordybet sig noget i disse, vil sikkert have fundet, at dette hoved ikke nærmest kan regnes til, hvad en ældre sprogbrug vilde kalde »klassiske hoveder.« Det er ikke ganske ubetydelig uregelmæssigt, har meget faa rene linjer og mangler for en stor del den afrundede helhed, som man pleier at forbinde med dette udtryk. Wergeland pleiede jo ogsaa at sige om sig selv, »at alle frenologiske systemer tilsammen ikke var istand til at forklare hans fysiognomis uregelmæssighed.« Vi taler naturligvis ikke her om ansigtets individuelle udtryk, thi det er sværmerisk løftet og lyst nok, som hans digtning var det, men hvad vi kunde

kalde nationalsideen deri, dette, at netop dets kantethed minder om det fjeld, hvorpaa han er født og baaren. Denne er, som sagt, ikke »klassisk« hverken hvad underansigtet, fornemmlig kjæverne, eller især baghovedet angaar og i en samling af en svunden tids ideale fuldkommenheder vilde det derfor neppe faa plads. Forstaar man derimod ved ordet »klassisk« som vi, at kun det er »klassisk,« der sandt og fuldt ud afspeiler det land og det folks natur, hvor tingen selv er fremkommen, da passer dette ogsaa godt paa Henrik Wergelands hoved.

Man sammenligne f. eks. til belysning heraf netop et saadant »klassisk« ansigt med Wergelands selv og vi skal tage et af de mest ideale af dem alle, nemlig Sofokles — efter det portræt af hans buste, som i almindelighed findes i handelen af ham. De er begge digtere, omend den ene dramatiker og den anden væsentlig lyriker. Begge lever de i en folkelig opstandelsesperiode, begge repræsenterer de blomsten af sit folks følelsesliv. Men hvilken ro, ophøiethed og klarhed over den ene, hvor megen natur, gemyt og umiddelbarhed over den anden! Hvilken lys, mild og venlig himmel hvælver der sig saa at sige ikke over den ene, hvilken blanding af baade sommer og vinter, lys og mørke, fred og opløsthed over den anden. Men den ene har traadt sine barnesko og faaet sin aand stemplet paa Hellas' milde og solrige jord og indsuget sin eiendommelighed fra dettes blide og harmoniske naturforholde, den anden har, om vi maa udtrykke os saa, været oppe under Polen

og smagt paa de kolossale brydninger mellem lys og mørke, som her findes. Men den ene er ligesaa »klassisk« for sit folk, som den anden er det for sit.

Vi vil, før vi gaar videre, endnu sammenligne Wergelands hoved med to andre mænds, som staar os nærmere end hin fjernere, og som har forøget værd, fordi disse mænd levede samtidig med Wergeland og saaledes i særlig grad skulde være skikkede til at vise hans hoveds »klassicitet,« nemlig Adam Oehlenschlägers og Essaias Tegnérs.

Oehlenschlägers hoved er rundt og hans ansigt venligt og lykkeligt. Det er i særlig grad et billede af det unge Danmark under dets nationale opvaagnen i aarhundredets morgen. Han har al den godhed og venlighed over sig, som er egen for det danske folk. Han har sunget om »Freias hal« og er selv født og opdragen i denne hal. Hele hans digtning staar med sit milde, forsonende præg i samklang hermed. Han er det danske folk i dets idealudgave. Han er god uden at være godmodig, han er venlig uden at være indsmigrende, han er mild uden at være blød.

Tegnér er svensk og dermed er i korthed sagt om ham, hvad der egentlig burde siges. Han har sunget Kung Carl, den unga hjelte, han stod i røk och dam og han er selv paa sit vis en ligesaa stor »hjelte.« Hvor minder ikke dette regelmæssige, velformede hoved, denne bestemte næse og denne høie, hvælvede pande om de gamle helteskikkelser, en Gustav Vasa, en Gustav Adolf, en Karl den tolvte? Hvilken mandighed og hvilken

selvbevidsthed ligger der ikke over dette bryst og i denne fremtræden? Det er, somom han kom i glans af alle de store »bragder« og følte sig løftet heraf som paa en stor, mægtig sjø. Han er biskop, men biskopligheden er mere national end episkopal, mere udslag af umiddelbar, national selvfølelse end hvilende paa følelsen af sin store, kirkelige stilling. Hans vers ruller som statelige, løftende bølger, der leger med alle digtekunstens regler og han føler sig fuldstændig fri i sit eget rige. Han forstaar at præsentere sig, poetisk som socialt, har sans for magt og pragt som folket selv.

Men paa den anden side er nu Wergeland med sit uregelmæssige hoved ligesaa norsk, som de to andre er, den ene dansk og den anden svensk. Det norske er det brudte, kan vi sige, det irregulære. Det er ikke saa godt og saa udadvendt som det danske, idet det er netop dettes rene modsætning, det er heller ikke saa harmonisk forsonet som det svenske, der netop danner den fælles sammensmeltning af disse to yderligheder. Hvad danskerne synes at mangle, en større karakterens bestemthed, det har vi, og hvad vi synes at mangle, almindelig medgjørlighed og elskværdighed, det har de danske, men svenskerne har begge dele. I Danmark træffer man faa »kanter,« men desto mere almindelig aabenhed og ligefremhed, her hos os støder man sig omtrent paa hvert menneske. I Sverige er baade det almenmenneskelige og det karakteristiske forsonet i en vis Grand-seigneur-værdighed, som synes at være næsten enhver svenske medfødt. Man merker, man har baade elskværdigheden og

karakteren for sig paa en gang, idet dog, som saa ofte ved saadanne kompositioner, støbningen ikke altid er bleven saa ganske hel.

Men dette, at Norge er karakteren, Danmark en mere kvindelig genius, har ogsaa givet sig luft op igjennem tiderne deri, at Norge og dette, historisk talt, har havt lettere for at trække sammen, end f. eks. baade Danmark og Norge med Sverige. Det gjælder jo i saa henseende i folkenes liv, hvad der gjælder i individernes, at det er kun modsætningerne, som danner varigere forbindelser. Saaledes skulde der — bortseet fra enkelte historiske fremtoninger, som ganske vist er komne til, men som neppe kan siges at have havt nogen væsentligere indflydelse — aldrig have kunnet finde en saa lang historisk forbindelse sted mellem Danmark og Norge, som der har fundet, hvis ikke disse dog i sin grund havde passet ganske godt for hinanden, paa samme tid, som de jo ogsaa forstaar hinanden ganske godt den dag idag. Anderledes ligeoverfor svenskerne. Her har nordmændene, som bekjendt, aldrig havt let for at træde ind i noget fastere historisk forhold, ligesom de, som jo ogsaa enhver ved, forholder sig noget »kritiske« den dag idag. Noget lignende turde ogsaa have været og er tilfældet fra dansk side. Svenskerne er baade os Nordmænd og hine Danske for lige.

Men netop dette, at det norske er det irregulære, det kantede, har ogsaa sat sit præg paa Wergelands hoved, saavelsom paa ethvert andet typisk ansigt, som vor nation har frembragt. Vi repræsenterer det subjektive, det uforsonede, det barokke, det

uberegnelige, en ethiker vilde have sagt, det selviske. Deri ligger egentlig det karakteristisk norske.

Vi skal nu i det følgende se, hvorledes dette afspeiler sig i hele vort folks liv.

For det første er der ved Wergeland selv helt igjennem noget irregulært, noget i høieste grad kantet og springende. Vi tænker ikke her saa meget paa hans personlige liv med dets mange sprang og uregelmæssigheder, hvilke dels kan finde sin forklaring i hans begavelses eiendommelige art og dels maaske ogsaa i, at fremstillingerne fra den tid, han levede, er blevne overdrevne, som paa denne begavelse selv, hans egentlige ingenium. Noget mere specifisk norsk end dette skal man have vanskeligt for at finde, viltert, springende, selvmodsigende, barokt, vemodigt, trodsigt, bedende:

»Ak, hvor spænder sig min sjæl op mod himmel, ned mod hel!«

Der har vi baade digterpersonligheden og os selv.

Det verk, som han selv satte som sit høieste, skabelsen, mennesket og Messias, er det mest specifisk norske, vor litteratur eier. Det er ialfald det mest typiske udtryk for den maade, hvorpaa vort folkehjerte, saa at sige, ynder at slaa og den maade, hvorpaa det helst vil give sig luft. Og da det netop her nu vaagner op efter aarhundreders søvn, er alt frisk, originalt og umiddelbart.

I dette arbeide er det norske folkelivs glade gut kommen til den første besindelse over sig selv og ved nu, saa at sige, ikke, hvad ben han skal

staa paa af bare lyst til at være med, handle, virke og leve. Verket indeholder derfor paa en gang en saadan samling af fine poetiske skjønheder og barokke saltomortaler, at vist neppe noget andet folk kan opvise mage. I dette opus boltrer sig om hinanden himmel og helvede, land og hav, nutid og fortid, fantasi og historie, og der leges en brillant leg med alle menneskeslegtens dybeste problemer som en samling raketter i en østerlandsk fe-nat. Man kunde kalde det en ur-eruption af vor folkeaands grundkræfter, hvis man ikke vilde gaa længere ned og sige, det er universelle kræfter, som her bryder frem og skaffer sig et eiendommeligt norsk udtryk. Der findes steder deri, man kunde kalde »klassiske,« og som kunde bestaa for en strengere kritiks domstol, men som helhed er verket uden »klassicitet,« deri ligger det specifisk norske. Som samlet poetisk komposition vil det ikke blot være uden betydning, men bliver jo endog i almindelighed betragtet som et slags poetisk berserkergang baade af os selv og andre. Karakteristisk er det jo ogsaa, at medens de samtidig fremkomne Fridjofs Saga og Haakon Jarl er bleven nydt og beundrede baade i og udenfor sine respektive hjemlandes grænser, findes der hos os, som en paa dette felt vel kjendt mand for en tid siden udtrykte sig om dette punkt, af den nulevende generation neppe ti mennesker, som har læst skabelsen, mennesket og Messias. Men Fridjof Saga's forfatter maatte frembringe et mere harmonisk arbeide, som født og opdragen i et land, hvor alt aander mere harmoni og forsonethed end

her mellem vore fjelde, og hvad Oehlenschläger angaar, saa udvikler der sig jo ogsaa en anden rythmik mellem »sund og belt« end mellem vilde stup og styrtninger.

Den norske folkefølelse synes ligesom at protestere mod al ydre tugt og tøile. Der er noget af en vikingenatur i den. Den ynder helst at vise sig, som den er, som den fri, noget stormende herre, der helst ønsker at lyde egne, indenfra givne love. Kunde den altid vise sig, som den vilde, eller hvis den ikke nu og da maatte bøie sig for ydre magter, vilde den sprænge sig selv i rent vildmandskab, saaledes som den i den wergelandske digtning ogsaa er et godt stykke paa vei til at gjøre. Men paa samme tid er den ogsaa barnlig elskværdig som alle sande vildmandsnaturer, og lykkelig, kvindelig blød og øm — man sammenligne i saa henseende Moe's og Bjørnsons bedste digte foruden flere af Wergelands — og viser, ret som det er, et ganske udmerket hjertelag. Den er overhovedet natur i alle og i de mest udvidede betydninger af dette ord.

Den norske folkefølelses saga er den norske fjeldbæks. Den kan komme fint rislende som den første aare, der begynder oppe under den evige sne, den kan kaste sig voldsomt som den unge, kaade strøm, der »sætter udover,« den kan klynke og klage, naar den kommer frem igjen, som en, der havde forslaaet sig eller bar paa en fortvilet smerte, den kan hilse med smil den hele brede bygd, den har foran sig, idet den drager forbi, og den kan flyde stolt ud i det mægtige hav.

Eller den kan være som en sommerdag ude mellem skjærene, mild, legende, lykkelig som den mest ideale drøm, eller som en vinterdag i Lofoten, hvor sjø pidskes op efter sjø, og det bare gjælder at holde unda, dreven som af en vild fortvilelse.

Vi er slingringernes og de store modsætningers børn i dette som i saa mangt andet og vort hjerte ynder at bevæge sig mellem det sterkeste lys og det sterkeste mørke.

Et digt som Adam homo f. eks. vilde vi neppe kunne tænke os bleven til paa norsk grund, forudsat endog det strengeste arbeide og den mest samvittighedsfulde aandens tugt, thi vor folkefølelse vilde neppe tillade, at den blev holdt i tømme saa længe, og selv om den tillod det, vilde verket da nærmest blive en forkrøbling, eller et poetisk produkt, der havde tabt sin egen indre kraft.

Derimod er Wergeland her den netop typisk nationale.

Men forsaavidt der nu ved denne maade at arbeide paa fremkommer noget »klassisk,« er da dette mere at betragte som et tilfælde end som et udtryk for en fri viljesytring, ligesaalidt som bækken kan for, at den den ene dag «nynner», den anden larmer og bruser over. Det er et rent tilfældighedens mesterskab, der netop skylder sin storhed det, at det blot har ladet sig inspirere og ikke noget andet. Det er en ren naturdigtning, hvor ethvert begreb om at »ville noget« er borte.

Vil man imidlertid fuldt ud forstaa denne modsigelse i det norske folkehjerte og hvor uhyre

uroligt dette pleier at slaa, da søge man endnu længere tilbage end til Wergeland. Man søge da f. eks. til den mand, som har skrevet den ældre Edda. Han vil mere end nogen anden digter, vort folk siden har havt, kunne fortælle Dem om det norske folkehjertes egentlige indhold, umiddelbart og oprindeligt som hele hans arbeide er. Og vi kan saa meget hellere gjøre dette, som denne mand udentvil prototypisk har tegnet alt, hvad der siden er fremkommen i norsk literatur og kunst.

Jeg kalder den ældre Edda, og da navnlig Vøluspaa et norsk digt og ikke et nordisk, og er ikke uden frygt for, at folk fra de to andre nordiske nationer, hvis de læser dette, skal protestere derimod og finde det vel »norsk« at gjøre denne store fordring og paa en vis maade frakjende de to øvrige nationer, for ikke at sige endnu fjernere folk enhver andel i denne storslagne poetisk-religiøse kompositions tilblivelse. Men hvad jeg paastaar, agter jeg at bevise, — digtet er i hele sit anlæg og hele sit syn paa livet, saa norsk, at jeg holder det omtrent for en umulighed, at nogen af de andre nationer kunde have udformet den nordiske livsbetragtning paa en saa tilspidset dramatisk maade, som denne mand har gjort.

For det første er det jo notorisk, at digtet er bleven til paa Island. At det paa denne maade maa være en nordmand, som er forfatter, kan man vel ikke tvile om, og selv om den bekjendte Sæmund, som i almindelighed tillægges forfatterskabet, ikke egentlig er originalforfatter, er det dog sandsynligt,

at han har samlet, hvad hans fædre har tænkt om menneskene og livet og ikke fyldt sin bog med lapper fra alle verdens kanter, hvad jo enkelte har ment.

Men paa digtets hele bygning, formelt som ideelt.

Man læse vers som:

Den Folkekamp mindes jeg
først i Verden,
da med Spyd de
stødte Gullveig
og i Odins Hal de hende brændte,
tre Gange brændte
den tre Gange baarne,
ofte, ei sjelden,
dog end hun lever.
Da monne sig alle
de mægtige samle.
Høihellige Guder
holdt nu Raad,
om Aserne skulde
Skaden lide,
eller alle Guder
æske Bod,

man læse, siger jeg, vers som disse, og man vil have en fornemmelse af mænd i pantser og plade, af skjoldelarm og vaabengny, tause, kraftige, tætsluttede mænd, der »bærer« vaaben paa hverandre, somom det var den mest forretningsmæssige sag af verden. Man har en fornemmelse af tung selvsikkerhed, indesluttethed og paagaaenhed, men ogsaa af paalidelighed, ærlighed og tilforladelighed, folk, om hvis enkelte repræsentanter man maaske kunde sige med Runeberg:

»Han kysste och han slog ihjel
med samma varma själ.«

Og om man vil, den naturlige underbund for dette — store, kraftige bølger, som man kan se dem ude ved kysten en novemberdag, ærlig kamp med tendens til fortvilelse, ærligt mod og manddom midt oppe i alt dette. Selve dette metrum er den moralske ærligheds metrum. En høi grad af tilforladelighed og paalidelighed klinger igjen i hver strofe. Det er musiken i vort folks ydre praktiske liv den dag i dag.

Se den maade, hvorpaa en almindelig vestlandsk fisker bevæger sig endnu i vore dage eller den selvsikkerhed, hvormed en indtrønder gjør sig gjældende f. eks. paa et almindeligt folkemøde. Musiken i hele denne fremtræden er versefødderne i Vøluspaa. Vor almues tale eller rettere ikke-tale, dels tung, dels sprættende, men den samme metrik, som forfatteren af Vøluspaa har ladet sin verdensbetragtning træde frem i.

Og saa hele dette galleri af guder og gudinder, onde og gode, elskværdigheder og kjeltringer, store og smaa, alle norske og ladende sig eftervise som tilstedeværende i vort folks liv helt op til vore dage.

Vi maa gjennemgaa nogle af disse personligheder.

Vi forbigaar Odin, thi han er et slags universalstørrelse, som synes at gaa igjen i alle religioner og er nærmest at betragte som den ene store, der staar bagom det hele, men som dernæst individualiseres efter det enkelte folks liv og opfatning.

Saaledes med Thor. Han er jo tordenkilen mellem vore fjelde, men som aandelig magt, sat ind livet, er han vor kraft og vor energi.

Selv naturbasis'en for hans tilbliven, ja, selv hans navn har en specifisk norsk klang.

Vi siger, at naturbasis'en er norsk. Vi mener naturligvis ikke, at jo ogsaa tordenen kan slaa, om det saa var over hele den vide verden. Men har De været inde mellem Jotunfjeldene en dag, naar det har tordnet, ærede læser? — deri ligger det specifisk norske. Dette totalt knusende, dette, at der ikke ligesom lades fnug af haab tilbage for Dit arme liv — heri ligger det specifisk norske. Derfor er Thor ogsaa nordmanden, som den, der staar skræk af, som den, hvis »raseri man beder Gud bevare sig for,« som den, der forstaar at gaa paa, selv til overmaal.

Thors skikkelse strækker sig derfor ogsaa opigjennem hele vor historie som det bedste, vi har. Det er ham, som er den første rydningsmand i dette land, det er ham, som i sin tid støttede den østromerske keisertrone, medens han bragte den vestlige til at vakle, som grundlagde riger i England og Venden, som finder Grønland og Amerika.

Det er fremdeles ham, som, »da alt er forbi,« glimter i natten som en Tordenskjold, en Niels Juel, og, seet fra en anden side, i en Holberg og en Wessel, og senere staar frem paa Eidsvold til fuld daad og handling.

Det er ham, som bærer og utrættelig sysler i de tusind hjem, som, »før han gi'r sig, heller la'r

ryggen gaa,« trænger ind i kløfter og sprækker, hvor ingen menneskelig fod skulde kunne synes at kunne komme frem.

Det er fremdeles ham, som lader »de brede seil over Nordsjø gaa,» og lader disse glimte omtrent over det hele verdenshav, og som nu, omend paa en anden maade, da han selv ideelt saa dagens lys, vender hjem med rigdom og bytte. Det er ham, der nu øver fredens strandhug paa civilisationens og det menneskelige aandsarbeides verdenshav.

Jeg mener ikke, at ikke andre nationer har sin Thor-skikkelse, sit mod og manddom, men jeg mener, at de er noget forskjellige. Den græske Poseidon, som nærmest skulde ligne Thor, er en tam, gemytlig »dødvandsseiler,« mod denne halvt dæmoniske nordiske vikingeskikkelse. Og det siger sig selv, at skal folkefantasien kun operere ud fra den forholdsvis tamme og lune flugt, den faar kun at tumle sig indenfor det græske Arkipelags forholdsvis lyse verden, vil dens arbeide blive et andet end den vilde halvt rydningsmands- og halvt sjømandsskikkelse, som træder os imøde i den norske Thor. Poseidon er derfor ogsaa kun sjømandsidealet, saaledes som man maa tænke sig dette siddende model for en kunstner. Thor er dette ideal i virkelighed, i praksis, ansigt til ansigt med den haarde virkelighed selv. Og derfor grænser ogsaa Thors mod ind paa det dæmoniske, netop saa, som det maa blive der, hvor en ubændig vinter tvinger menneskene til fortvilelse, eller hvor et tykt mørke dæmmer mine livskræfter saa-

ledes op, at, naar jeg skal ud i virkeligheden igjen, gaar jeg berserkergang og slaa's for at slaa's, jeg søger maalet i kun at se folk falde.

Ligesaa minder Thor om Jupiter fulminans. Men hvem er Jupiter fulminans? En kold tanke, en juridisk abstraktion, statsbegrebet saaledes som det knuser alt, hvad der heder individ og hjerte. Titus Mamlius Torqvatus dømmer i hele hærens paasyn sin egen søn til døden, og det endog netop som denne vender tilbage som seierherre fra et vundet slag — men en seier, som rigtignok var vunden paa en insubordination. Noget saadant træk findes ikke i Norges, knapt i nordens historie. Vi nordmænd kjender omtrent ikke begrebet stat. Vor Stat ligger i den knyttede næve og i at »faa være i fred med mig og mine.« Om Thor derfor skulde have været i det tilfælde, at han skulde have dømt nogen til døden, vilde han aldrig have gjort det med sine egne sønner, om han havde havt nogen. Derimod vilde han med største fornøielse have dømt andres sønner til døden, selv om de ikke havde gjort ham det allermindste, blot for at have den fornøielse at slaa dem ihjel.

I samklang hermed staar ogsaa alle hans bedrifter. Under sit mærkværdige ophold hos Utgardeloke optræder han paa en maade, der er desværre, havde vi nær sagt, næsten altfor norsk. Først skal han kapæde med en mand Loge, som Utgardeloke fremfører for ham i den anledning. Her gaar det, som læseren vil erindre, meget godt, indtil han endelig, idet de begge mødes midt i fadet,

opdager, at Loge ikke blot har spist kjødet, men ogsaa benene, ja endog halvparten af truget, hvori disse ting laa. Thor har fundet sin overmand i norskhed.

Efterat de har kapædt, skal de naturligvis kapdrikke, og efterat de paa denne maade er ligesom kommen i godt humør maa Thor til og afgive prøve paa sine fysiske kræfter. Han løfter da først paa en gammel kat, og brydes derpaa med en gammel kjærring, Elle; ting, hvori, som læserne vil erindre, de mythologiske fortolkere har fundet forskjellige dybere sandheder, men som ikke har nogen betydning for os. For os gjælder det kun at konstatere, at alle disse beviser paa mod og manddom, som her skildres, kunde ligesaa godt have været aflagt ved et oplandsk marked eller ude i et vestlandsk fiskevær den dag idag.

Ligeoverfor Thor, som altsaa er os selv i arbeide — Nordmændende har altid noget truende*), høitideligt truende ved sig, naar de arbeider — vil vi sætte en skikkelse, som paa en vis maade danner hans modsætning, nemlig Balder. Er Balder norsk, vil maaske en og anden af mine læsere sige, der i denne fine, barnlig-høie skikkelse kunde være tilbøielig til at se en eller anden fin plante fra syden, der var dreven op mellem vore golde fjelde. Jo, han er ganske vist norsk og jeg vil lægge til, han er endog norsk som ingen anden.

Balder er, forekommer det mig, nærmest den

*) Thors navn og vort at true antages jo at være af samme oprindelse.

side af det norske hjerte, der ligesom vender indad, den, der giver sig udtryk i det bekjendte: Ude er godt, men hjemme er bedst, eller at mellem vore fjelde bor der en fredens, en kjærlighedens, en indre digtnings lykke, som det vilde liv derude i den store verden ikke kan byde.

Men selv denne lykke er ikke ganske hel. Balder er jo ved et tilfælde bleven skudt, det vil sige den fred, som selv hjemmet tænkes at kunne yde nordboen, er ikke fuldkommen, den »skal kun vende tilbage.«

Hvilket hjerte skjuler der sig ikke i dette — med et saa dybt idealt begjær, at man kunde tro, at det var kommen ind fra kristendommen, hvilket det ikke er, efter min mening ialfald. Balder er netop det suk efter en ny idealverden, et nyt absolut holdepunkt, som netop tilhører de egte kamphjerter. Netop paa grund af, at disse i kampen giver sig saa helt hen, har de, naar kampen er forbi, en følelse, som om de vilde falde om af trang til noget fuldt tilforladeligt at give sig hen til, noget som fuldt ud kan tilfredsstille trangen i dette store hjerte. Det er Balder, som da er oppe, den dybe inderlighedens bøn, der stiger med saa meget sterkere krav, jo mere uvorrent — kunde vi fristes til at sige — den kjæmpende sætter livet ind, da han nys var i kampen.

Og da maa jeg sige, den ærede forfatter af Vøluspaa saa dybt og tænkte dybt, da han bragte denne gudeskikkelse ind i sit Pantheon, thi den er i grunden det norske folkehjertes allerinderste kjerne.

Og nu lægge man merke til at jeg ikke opfatter ham æsthetisk, som den skjønne stemning, men religiøst eller moralsk som den rene enfold, den naivt store, hvis handlinger dikteres ud fra en verden, som vi ikke forstaar, gjenstand for tilbedelse og beundring, hvor han viser sig. Og hvor naturligt havde ikke netop vort folk for at undfange denne tanke. Det liv var, da dette digt blev affattet, gaaet op i rent vildmandskab — ude sloges man, hjemme kjevledes man — modet sat paa spidsen til mordbrand og djævelskab — med kamp for at fravriste jorden hvert pille gran af det, man skulde leve af — skibbrud, elvebrud, forlis, tab, venden op og ned paa alt — maatte ikke i alt dette menneskeslegtens evige fredstrang komme til at vandre som den evig skjønne glut, der altid — barnlig og norsk — vover at hæve blikket op mod »de evige høie?«

Jeg tager ikke i betænkning at sige, at Balder er menneskeslegtens skjønneste drøm, og at denne hos os har faaet den høje skikkelse den har faaet, skyldes naturligvis i det hele det nordiske, men dernæst vort eget folkehjertes uhyre dybde.

Forresten er det ganske morsomt i og for sig, at medens folkene i syden — fra Kina til Kap Lizard — har kjæmpet, stridt, digtet og længtes, nedlægges resultatet af det altsammen af en ensom prest ude paa en øde ø i Nordishavet som en eneste fin liden straale: Den evige fred findes ikke, men haabet vil vi ikke miste.

Nu ja, kristne ved videre, hvorledes dette hænger sammen.

Foruden den her nu nævnte findes der i denne del af Vøluspaa flere gudeskikkelser af en rørende skjønhed, hvoraf vi kun for ikke at fortabe os i altfor mange vidtløftigheder, skal nævne Freia.

Det heder om hende, »at hun græder uafladelig gyldne taarer for sin forsvundne mand.«

Naar jeg tænker paa dette, kommer jeg til at tænke paa en fattig husmandskone, som engang kom til mig for at meddele mig, at hendes mand var bortkommen paa havet. O, den rene, naive, enkle sorg, som laa over dette ansigt og klangen i hendes tale! »Nu, han hadde netop faa't tækt stua vor og skaffat sig denna baaten — — —,« jeg ser saa tydelig endnu dette billede paa naiv, enkel, høi sorg.

Det er den dybe kjærlighed til hjem og arne, som her kommer frem, uddybet og opløftet af de tusind savn, og derfor selvhengivende og selvopofrende indtil døden; det er dette, der kommer frem i Freias skikkelse.

Det ligger nær at sammenligne hende med Venus. Men Venus er selv i sin ædleste skikkelse, som — hun er jo født af havets skum — det flygtige solskin, som den, »der er blot til lyst,« omend ikke netop i odiøs betydning. Hun er det sydlandske sværmeri, den løse sommerfugleflugt omkring idealet, som intet offer er istand til at bringe, Freia er gjennem forsagelse, modgang, kamp og savn bleven lutret til den sterke magt, der bærer de tusind hjem. Var jeg billedhugger og jeg havde faaet det hverv at hugge »den kristelige forsagelse,« vilde jeg absolut komme til at gjøre

det — saa omtrent da! — efter den skikkelse, hvori jeg har tænkt mig Freia, ikke efter — ja det andet navn kan ligefrem ikke nævnes i denne forbindelse.

Nu maa jeg atter her bemerke, at det er ikke min mening at benegte, at Freias skikkelse vandrer gjennem alle nationer, specielt de nordiskes, eller maaske endnu rettere, de germaniskes hjerter, men jeg mener, at det dybe trofasthedsdrag, det har hun netop faaet paa Island. Det gjælder her, som ved al ideel udvikling, der skal fattigdom og savn til, for netop at frembringe det idealt høie, eller med en henspillen paa en velbekjendt fortælling, man maa have »ædt mask med svinene« for at barndomsminderne skal begynde at stige i sin fulde, ideale skjønhed.

Forresten er det ingen tilfældighed, at Freia blev nationalguddom i Danmark, hvad hun ikke kunde have blevet i Norge eller Sverige. Man maa nemlig lade det danske folk, at af de 3 nordiske nationer er hos den følelseslivet mest udbredt, uagtet det ganske vist ikke er saa dybt som det norske og heller ikke ligesom »glider« saa fint som det svenske. Det er her altsaa i sin gode orden, at Norge har bragt ideen frem, medens Danmark ligefrem har sat den i scene og gjort den til gjenstand for almen kultur.

Vi maa nu ogsaa komme over til, hvad man kunde kalde den negative side af den vøluspaaske gudeverden.

Her har vi for det første en fyr — havde vi nær sagt — en spidssnudet, rævenæset, finfjæset, liden skjelm, som løber over fra den ene verden

til den anden, udenat nogen ligesom kan sige, hvor han hører hjemme — Loke. Han hører ogsaa egentlig hjemme blandt jótnerne, men guderne er bleven enige om at optage ham i sin kreds, for ikke ved at støde ham fra sig, skal tvinge ham til at slaa sig til modparten. Thi han er i grunden en klog fyr, som det maa være bedre at have med sig end mod sig.

Imidlertid er han bestandig fredsforstyrreren i gudekredsen, den der ligesom altid optræder som »den trettende mand tilbords,« for at bruge et ord fra vor nyere digtning, bestandig fredsforstyrreren, som er aarsagen til, at den uendelige krig med jótnerne altid holdes gaaende.

Hvem kjender ikke her igjen det lille trættekjære, kranglevorne, spydige prokuratorfjæs, som stikker sit snaue hoved op paa noget hvert sted i Norges dale den dag idag? Man kan møde det i forligelseskommissionen, i thingstuen, for høiesterets skranke, ofte under skin af at ville fred — som Loke — men som dog aldrig kan komme tilro. Op igjen, op igjen, op igjen, bestandig disse tusinde smaahager at hænge sin hat paa og som gjør, at man kan holde den gaaende med proces paa proces i det uendelige.

Og det turde ogsaa være et egte norsk træk, at guderne er nødt til at have ham i sin midte, for at de, som sagt, ikke ved at støde ham fra sig skal gjøre ham værre.

Hvor mangen en god mand hertillands har ikke, naar han først var kommen paa knæerne, været nødt til at arrangere sig med sin prokurator,

blot fordi denne ved en trusel har tvunget ham dertil. Og saa har det gaaet aar efter aar, hele menneskealdre igjennem, indtil Loke har havt guden absolut i sin vold, det vil sige, ædt personligheden eller familien eller hvad det nu kan være, — jeg kunde fristes til at sige — bogstavelig baade ideelt og reelt op. Loke er skyld i Balders død, og man kan vel trygt sige, at den megen trøstesløshed og fortvilelse, som ikke saa sjelden slaar os imøde, naar vi færdes ude blandt vort folk, skyldes — den norske jus.

Nu mener jeg naturligvis ikke, at der ikke ogsaa findes kjeltringer i andre lande. Men de er dog lidt forskjellige. Sammenligner man f. eks. Mefistofeles i Goethes Faust med Loke, vil man straks finde, der er forskjel. Den ene er en tysk filosof, der ræsonnerer og taler om »systemer,« den anden ræsonnerer overhovedet ikke, men tager dem simpelt hen ved almindeligt norsk lurendreieri.

Af Jótnernes egentlige skare skal jeg begynde med kun at nævne navnene paa nogle af dem. Jeg nævner da Ymer, Thrymer, Hymer, Hrym, Skrymer. Man kan aldrig nævne dette, uden at det begynder at klinge for ens øren, som af store, løse stene, der ligger og skrubber indpaa hinanden, af klunk fra store braadyb, af jordskred, rosser, ulende orkaner og al denne dystre musik, som nordmænd er saa vel kjendt med, især fra sin naturs vinterliv. En flink musiker, især maaske en som var et stykke af en Rubinstein, vilde her have en opgave. Han maatte her netop kunne have gjengivet den underbund af dump dæmonicitet, hvorpaa alt dette hviler,

og som har efterladt sig et dybere merke i vor folkekarakter, end maaske mange vil tro.

Blandt jótnernes magter forekommer to, som maa nævnes, fordi de er i ganske fortrinlig grad norske.

Læseren vil erindre, at under et af de mange sammenstød mellem aser og jótner, optræder en jótun, som ved sin maade at være paa imponerer selve Odin. Ved gudernes bord drikker han sig fuld, begynder at snakke om heste, og at skryde noget ganske umaadeligt af sin styrke: Han skal drikke op alt asernes øl, han skal flytte hele Valhal til Jotunheimen, han skal slaa ihjel alle aserne med undtagelse af Sif og Freia, hvilken sidste var den eneste, han tillod at opvarte sig — hvem, siger jeg, kan læse dette, uden at komme ihu en af vore bekjendte fra bryggerne, der har taget vel meget til sig oppe ved enden af bordet i sjappen og nu begynder at bruge sig. Det feiler kun, at forfatteren af Vøluspaa skulde have lagt denne sin Høner det bekjendte, »Fa'n skjæra me',« eller lignende kraftudtryk i munden, saa havde han ganske vist talt endnu mere ud fra vor tids bevidsthed.

Forresten vil det vist her gaa læseren som mig. Man kan aldrig nævne denne Høner uden at komme til at tænke paa Shakespeares Falstaff. Ja, saa slaaende er ligheden, at man kunde fristes til at tro, at Shakespeare havde taget sin Falstaff ud af Vøluspaa, hvad han dog ganske vist ikke har gjort. Shakespeare var som saa mange virkelige stormænd en meget ulærd mand, og det sandsynlige er, at han ikke engang har kjendt Vøluspaa af

navn. Sagen er, disse folketyper, som i tidens morgen endog, som vi ser, kastes ud i verden som »guder,« de lever sit evige liv i slegten, og hvad nu i særdeleshed disse typers indbyrdes lighed angaar, saa har den simpelt sin grund deri, at der sandsynligvis er mere norsk blod i Shakespeares aarer end nogen tror, hvad vi forresten senere skal komme tilbage til.

I forbigaaende kan ogsaa bemerkes, at typen ogsaa dukker op i Holbergs Jakob von Tybo, hvad der tyder paa et indre aandens slegtskab mellem disse to store mænd.

Men vi drager atter op paa vor Olymp. Ved siden af denne Høner fremtræder ogsaa en, som heder Hymer. Han fremstilles som en forfærdelig karl med en pande af sten. Da han træder ind i Valhal, undser to af de tapreste aser sig ikke for at krybe ind under en stor kobberkjedel, »for at søge dækning,« som det heder i militærsproget. Imidlertid er det ikke denne gang en af jótnerne, som kommer for at maale sine kræfter med Thor, men Thor, som faar lokket denne jótun ud med sig, for at vise ham sine kræfter. De reiser nemlig, som man vil erindre, ud paa fiskeri og efter et godt kast faar Thor bid af intet mindre væsen end selve midgardsormen. Allerede, da det bærer udover, begynder Hymer at skrumpe sammen, men da saa Thor faar ormens hoved opover baadripen og den begynder at spy edder, medens Thor samtidig ser paa Hymer med gnistrende øine, saa ved denne i førstningen ikke, hvad han skal gjøre, men griber saa endelig til agnkniven, der ligger i

æsingen, kutter snoren af og lader uhyret gaa tilbunds igjen.

Maa jeg spørge, ærede læser, har De ikke ofte truffet denne person hertillands?

Endelig har vi, hvad vi kunde kalde Jotunheimens egentlige bund, det bevidst onde, vor folkekarakters sataniske side, Fenrisulven, Midgardsormen og Hel.

Alle disse fantasifostre er egte norske. Den, som har hørt ulven tude i en af vore snefyldte skove en mørk vinternat, glemmer det vist aldrig. Der ligger en saadan klang af dæmpet, undertrykt ondt, af had, der ligesom oparbeider sig i denne stemmes vilde ul. Det er netop et hjerte, der sverger hevn eller som saaledes gaar og hyler ud, at den vil rive ihjel alt og alle for den trøstesløse maade, naturen ligesom behandler den paa.

Netop samme betydning har Fenrisulven i den folkepsykologiske symbolik. Han er netop ikke noget andet end det i folkekarakteren under kampen mod en ublid natur frembragte had. Dette, at jeg føler, jeg raader ikke over min skjæbne, og at jeg af den grund tvinges til at vende det onde i min natur ud. Dette, at jeg har fornemmelsen af, at intet nytter, men at jeg netop derfor vil hade, hade, saa det kan spørges. Det er den samme tanke, som kommer igjen i Keiser og Galilæer, hvor Julian lader falde en hentydning til, at den eneste, han anser værdig til sit had i verden er — Frelseren — man lægge merke til denne tanke — og som derfor ogsaa hader, saa det har forslag. Nu, da Fenrisulven blev undfangen, var det natur-

ligvis ikke muligt at hade verdens Frelser, thi om han end var født, var han nordmændene ikke bekjendt, men man kunde hade skjæbnen, Altstyreren, Verdensviljen, eller hvad man nu vil kalde ham.

Og hvor vi forstaar at hade! Hvor vi kan sætte livet ind i glødende hevnfølelse! Verden fik erfare det i gamle dage, vi faar erfare det mellem os selv den dag idag.

Jeg husker en mand for nogle aar tilbage, som under alle religionens former og lader ribbede sin broder for de smaa eiendele, han havde — han sad foran sengen og skrev op mens hans broder ligger og dør — mens hans hustru og fattige barneflok stod omkring og saa paa, bare fordi de engang var blevne uenige om — en gammel høvelbænk!

Det er ganske vist sandt, vi kan elske, og det til storskryderi og karikatur, men det er et stort spørgsmaal, om vi ikke i dette sidste stykke kan drive det endnu videre.

Vi har en liden himmel hertillands af national stemning og lys, men det turde være tvil underkastet, om ikke vort helvede er endnu større.

Det er et egte norsk træk i skildringen af Fenrisulven, naar det heder om ham paa dommedag, at da skal han gabe, saa kjæverne staar udspændt mellem himmel og jord, og han skulde gjøre det endnu mere, hvis det var muligt. Desuden skal han brøle, saa det høres over hele verden, atter et saa grotesk moment i fremstillingen af den sidste verdenskatastrofe, at det kun kan skyldes polare magters indflydelse sin tilblivelse.

Midgardsormen er aabenbart slangen, løgnen.

Det kan hænde, som enkelte har ment, at denne er af kristelig oprindelse eller jødisk, eller maaske anden asiatisk, og at den da skulde være identisk med ormen, som aldrig dør," som det heder hos Johannes, og tilsidst ogsaa ved den som optræder ved vor tids morgen. I virkeligheden er det jo saa, det vi sige, begrebet om løgnens indflydelse i verden strækker sig, saavidt jeg ved, gjennem alle hedenske religioner, men derfor er forestillingen ikke et laan fra kristendommen eller aabenbaringen overhovedet. Folkene lærer overhovedet ikke saadanne begreber, de digter dem ud af sit eget barm, eller lad mig tale endnu tydeligere, de lader dem skyde op af sit eget hjertes dyb som udtryk for den fortvilede kamp for at løse livets gaade. Paa denne maade er, saavidt jeg kan forstaa, alle hedenske religioner blevne til og saaledes ogsaa i dette tilfælde billedet om Midgardsormen. Vore fædre saa i den [illegible] natlige orm, der ligger gjemt i lyngtuen i vore skove en sommerdag, udtryk for det onde, forsaavidt dette foretrækker at agere skjult og hemmeligt. Og hvad nu selve stoffet til denne forestilling angaar, saa behøver man ikke at reise ud i verden for at finde det. Vi har saa gode komedianter, hyklere og andre folk af dette slags, som man kan ønske sig, men derom mere, naar vi kommer til en skildring af vort folk for idag.

Det turde være et spørgsmaal, om — ligesom en stor del af denne verden jo gaar igjen i vore folkeforestillinger og eventyr — om ikke, siger jeg,

det fabeldyr, som saa ofte berettes om i vore aviser, har vist sig her og der ude ved kysten, sjøormen, skulde have noget med denne midgardsorm at gjøre. Det er da en gammel forestilling, som ligesom ikke vil dø, men som, naar omstændighederne er der, antager en bestemt form.

Jeg har lagt merke til, at i de notiser, som man ser om dette spørgsmaal, er det især solskinsdage, han viser sig. Han er da udtryk for den side af helvede, hvorved dette ligesom altid ligger gjemt endogsaa under livets solskinstimer, men ogsaa her af og til dukker op, og i særdeleshed engang, naar vi kanske mest sorgløse glider henad livets havflade, ved pludselig at vise sin bugtede, skruttede ryg grundig skal betage os troen paa alle jordlivets idealer.

Som man ser, en stor tanke og udtryk for et helvede af egte norsk eller norsk-nordisk karakter.

Og saa kommer, hvad vi kunde kalde »mor sjøl« — Hel. Hun fremstilles i almindelighed som en mager, hentæret kvinde med en bleg eller bleggraa ansigtsfarve. Hendes maaltid er hunger, heder det, hendes kniv sult, hendes seng sygeleie og hendes vægpryd truende sorg.

Hvilket billede! En af sult udtæret, bleggraa skikkelse vandrer paa sin stav omkring i et tomt rum, har aldrig andet at se paa end sorg — sorg — sorg — aldrig andet at æde end ingenting — sætter sig tilbords for ligesom kun at blive sig bevidst, at alt er borte — og som, naar hun om aftenen skal lægge sig, lægger sig i bare smerter — smerter — smerter — altsaa ogsaa kun for at

blive sig bevidst, at hun skal lide, — lide — lide, i det uendelige!

Hvilke tanker! Er det ikke, som om vi føler, det er kun den kolossale armod, som ofte træffes langs vore strande, de store lidelser, som man maa lide især i vintertiden udover havet, som, siger jeg, maa til, for at kunne male det hinsidiges rædsler paa denne maade. Man kan sige om forfatteren af Vøluspaa, hvad man vil, men større digter, dybere hjerte har det norske folk aldrig eiet.

Og saa religiøst, som atter her helvede er opfattet. Egte norsk, thi der eksisterer jo ingen anden aandsmagt hertillands end religionen. Hel lever og alle de, som kommer til hende, skal naturligvis ogsaa leve. De, som kommer der, skal ikke som i jødernes scheol føre en drømmetilværelse, — heller ikke som i det græske Hades føre en skyggetilværelse sat istand dertil ved at tage en drik af Lethe og derigjennem blive kvit erindringen — en uhyre vemodig og forresten egte græskkunstnerisk tanke — men de skal, som sagt, leve, det er det rædselsfulde. De, som kommer did, skal ikke faa dø, men de skal fortsætte livet, men dog kun som dettes karikatur. De skal f. eks. sværme om som ødelande, men uden at kunne finde noget at øde, som gjerrige, men uden at kunne faa fat i penge, som utugtige, men uden nogensinde at kunne faa tilfredsstillet sin lyst, som drukkenbolte, der stikker hovedet op her og der og gaar bestandig, vandrer bestandig, men uden at kunne faa en draabe brændevin — et myldrende, hvislende, jamrende, raabende, fraadende, gnistrende, hylende tog

af mennesker, der vrider sig som fiske paa kroge, og fortsættende paa det vis ind gjennem alle evigheders evighed.

Man maa have respekt for det norske helvede og, som det ikke er vanskeligt at se, lever en stor del af dette i vort folk endnu den dag idag.

Jeg ved ikke, jeg hos nogen større forfatter — og jeg har syslet med ikke saa faa — har truffet noget, som i stor, rædselsfuld realisme kan sammenlignes med denne norske skildring af det norske helvede. Den eneste er Dante, i sine bekjendte skildringer af helvede, men det er et stort spørgsmaal, om man ved at lytte til disse middelalderens store kirketoner, som klinger i Dantes stanser, vil faa det oprivende egte tænderskjærende indtryk af helvede som ved at læse forfatteren af Vøluspaa's korte, etsende nordiske metrik.

I vore dage, da, som bekjendt striden om helvedestraffenes evighed er dukket op igjen, er det interessant, at den katholske kirke — som altid er noget mere menneskelig i sin væren end den protestantiske — har for længe siden søgt at forsone det menneskelige hjerte i dette spørgsmaal ved dogmet om skjærsilden. Dette dogme vil aldrig den protestantiske kirke gaa ind paa, uagtet man jo nu er vidne til noget af hvert — thi kravet paa »evighed« ligger i dens folkekarakter og er som alle saadanne spørgsmaal tilsidst at føre ned til veir og vind som det sidste bestemmende. Specielt vil ingen nordmand høre tale om relativitet i dette spørgsmaal, thi her lever man jo eller h a r ialfald mere levet paa helvede end paa himlen.

Tilsidst om verdensanskuelsen i Vøluspaa i sin helhed.

Livets lykke bestaar i kamp. Selv i døden maa man dø kjæmpende. Den, som trues med at dø paa sotteseng, maa lade sig »riste med Geirsod« — et overmaade fortvilet træk, der viser, hvor ulykkelig løs grund denne livsbetragtning som overhovedet alt hedenskab hviler paa — thi naar det kommer til stykket, har man ikke andet end en stump jus at klynge sig til.

Hinsides er paradislivet kamp — slaa hinanden ihjel den ene dag og staa op igjen den anden — kamp — kamp — kamp — et egte norsk træk.

Men allermest fremtræder dette med kamp i det egentlige verdensopgjør. For at det kan blive os klart, hvilket egte norsk drag, der hviler over dette, hvilken egte norsk dommedag dette saa at sige er, skal jeg anføre i ubunden stil skildringen heraf fra Vøluspaa:

Alle kræfter i det onde bryder først løs. Fenrisulven slider sin lænke, Midgardsormen vender sig i havet i jótunmod og volder derved en stor sjøgang, der gjør skibet Naglfare flot. Dette skib er gjort af døde mænds negle. Paa det farer østenfra Hrym med alle jótner eller rimthurser. Fenrisulven farer frem med aabent gab, der, som anført, naar fra himmel til jord. Ild brænder af hans øine og hans næsebor. Midgardsormen opfylder luft og vand med edder og er meget forfærdelig. I dette gny kløvner himlen og Muspels sønner rider frem. Surt rider i spidsen, baade foran og efter dem brænder ild og hans gode

sverd skinner klarere end sol. Da de rider over Bifróst, den bro, der forbinder himmel og jord, brister denne. Muspels sønner søger hen paa sletten Vigrid, der kommer ogsaa Fenrisulven og Midgardsormen, der kommer jótnerne, anførte af Hrym, og Hels mænd, anførte af Loke.

Nu støder Heimdal i gjallarhornet. Aserne samler sig til thinge, Odin taler med Mimers hoved, verdenstræet Ygdrasil skjælver og intet i himmelen eller paa jorden er uden frygt. Aserne ruster sig og gaar deres fiender imøde. Odin, der rider i spidsen, møder ulven og sluges af ham, men Odins søn Vidar hevner ham ved at splitte ulvens gab. Thor fælder Midgardsormen, men gaar selv knapt ti skridt, før han synker om, død af den edder, ormen har spyet over ham. Frey, der har solgt sit sverd for en jótunkvindes kjærlighed, falder vaabenløs mod Surt. Tyr og helvedeshunden Garm dræber hinanden i tvekamp og ligeledes Heimdal og Loke. Dernæst slynger Surt ild over jorden og opbrænder den hele verden.

Sol mon sortne,
Jorden synker i Havet,
de lyse Stjerner
svinder af Himlen,
Ilden knitrer om Ygdrasil,
høit spiller Luen
mod selve Himlen.

Men alt er dog ikke forbi. Valen ser derpaa jorden anden gang stige op af havet, »ungdomsfrisk og grøn« og med ligesom en ny tids morgen over sig.

Naar vi ser bort fra det allersidste, og tillige det nærmest foregaaende, hvor der væsentlig handles om naturmagternes opløsning, kunde jeg fristes til at spørge læserne: »Hvad indtryk gjør dette paa Dem?»

Jeg tænker, vi begge vil svare: En høi grad af opløsthed og vildhed, ja, det ligner virkelig i paafaldende grad et egte, norsk — slagsmaal.

Nu ja, at slaa's er norsk, siger man, og det er ogsaa, Gud bedre mig, faar jeg vel lægge til — saa. Slaa's har vi gjort i fortid, slaa's gjør vi i nutiden og slaa's kommer vi vel ogsaa til at gjøre i fremtiden. Hele menneskeheden gjør efter norsk forestilling ikke andet end slaa's og paa dommedag skal dette endelig afsluttes gjennem et almindeligt, universelt generalslagsmaal. Videre kan man ikke komme, forekommer det mig, med hensyn til det at slaa's.

Man maatte nu skamme sig over en saadan nationalkarakter, hvis ikke her var en lysstraale med i spillet. Vi har seet det i slutningsbemerkningen i den anførte del af Valens spaadom om »den ungdomsfriske grønne jord,« som anden gang stiger op af havet. Det vil sige, det norske hjerte har to slag, vildmandsskab udad og de dybeste, ideale drømme indad!

Vi har hermed skildret, hvad vi har kaldt slaget i det norske folks hjerte. Det var nu for omtrent 1000 aar siden, men, som vi skal se i det følgende, omtrent paa samme maade slaar det den dag idag.

Vort folk i toner.

Den samme afhængighed mellem natur og aand, som vi har gjort gjældende i forrige kapitel, gjælder altsaa ogsaa med hensyn til den tid, hvori vi lever. Vi skal straks gaa over til nærmere at paapege dette, idet vi da navnlig først kaster et blik paa vor kunst og da navnlig paa musiken. Vi vil her igjen heller ikke bedre kunne opnaa vort formaal end ved at anstille en sammenligning mellem vore to hidtil som de største anseete musikere, nemlig Ole Bull og Halfdan Kjerulf, og føre disse ned til deres tilsvarende, nationale bund.

Om Ole Bull gjælder det, at han baade som komponist og som orkesteranfører repræsenterede det uberegnelige. Man kan sige, han var de norske toners væld i rent springende, fantastisk fylde, saa umiddelbar, saa rent inspirativ var han i alle henseender. Han repræsenterede det samme sprang i stemning og konception som Wergeland i sine mest fantastiske digte og der kunde ganske vist skrives en interessant sammenligning mellem disse

to, der vilde vise, i hvor mange henseender de lignede hinanden. Han var størst, naar han var alene, naar det øieblikkelige øieblik, kunde vi fristes til at sige, beherskede ham, og det kunde bringe ham til at spille saaledes, som det dikterede ham. Derfor skrev han jo ogsaa næsten intet, men lod hele sin virksomhed afhænge, af hvad han kunde præstere, der han stod. I ham er den norske lyrik bleven et stykke af en viking, der kjæmper for at kjæmpe, der er bleven romantisk og reiser verden rundt for at vise sit liv og sine kræfter. Den slaa's for at slaa's, og som einherierne i Valhal, om den den ene dag bliver slaaet af marken, staar den den næste op lige uskadt og lykkelig. Ole Bull er Olaf Trygvason, Sigurd Jorsalfar eller Harald Haardraade i toner. Han er baade i »Venden,« »Jorsal« og »Myklegaard« for at vinde berømmelse. Det er vort gjennem aarhundreder opdæmmede tonevæld, som driver ham, som næsten fantastisk jager ham fra sted til sted for at spille og, den første del af hans liv ialfald, hovedsagelig spille.

Og overalt er han under hele sin musikalske optræden nordmand og kun nordmand. Overalt bærer han sit hjemlands mangfoldigt varierede stemningsliv med sig. Han har hørt havet storme og klage, han har hørt skredet ramle og larme, han har hørt granen suse og svaie og birken hviske og »spille,« han har »hørt« det fine, blanke glitter paa bræerne en sterk solskinsdag og hørt den fine stemning i »en søndagskveld tilsæters.« Han har været med i bryllup, til dans og paa frieri og overalt har han taget med sig noget af disse stem-

ninger, som han i sine bekjendte uforlignelige øieblikke præsenterer for verden.

Bag Bull staar — geografisk talt — Hallingdal, Valders, Gudbrandsdalen og de mange andre dale — de tusinder af vestlandske fjorde ikke at forglemme — som særegne stemnings-enheder, om vi saa maa udtrykke os, men ikke Norge som enhed. Han er alle disse stemninger enkeltvis, eller kun forenede under meget svage, ofte fantastiske baand. Det er vort lands opløsthed, som altid gynger under strengen, medens der en deilig leg af individuelle stemningsansigter, som spiller over. Han er halling, springer, ganger og huldrelok, og hvad de nu heder, alle disse nationale stemningsbilleder, som skyder op mellem vore fjelde, og alt har Bull baaret frem og holdt op for verden,

»at alle maa kjende vort deilige hjem
og vide de eventyr klare,
som Norges fjorde bevare.«

Vilde man tegne Ole Bulls kunstnereiendommelighed, maatte det blive et virvar af skjælmske, legende, baade yndige og kaade glutter, der boltrer sig over en fiolinbue.

Vi har allerede før hentydet til, at Bull skrev lidet. Vi er nu engang, hvad der ogsaa ligger i vor natur, et lidet skrivende folk, og det sagde sig selv, at ogsaa dette træk maatte finde sit udtryk hos en personlighed, der forøvrigt repræsenterer saa mange af vore nationaleiendommeligheder. Som en gjenfødelse af det bedste i den gamle vikingestemning lod ikke hans natur ham faa megen ro,

at han kunde faa skrive ned mere, af hvad han bar i sig. Han var en handlingens mand og maatte »handle« musik. Hans urolige reiseliv, der er mere end almindelig kunstnerisk omflakkende, vidner derfor heller ikke om noget andet end hans altid sterkt bevægede indre. Det er udtryk for en inspiration, der er for rig til at kunne bindes og for urolig til at kunne fæstes gjennem en bunden kompositions virksomhed. Han fløi ud som sommerfuglen en vaardag, flagrede og lod guldøinene blinke i solen en stund, og saa var det ikke mere. Hans mange excentriske foretagender, hans eksperiment med Møllar-Gutten, hans bekjendte nybyggeride med det oftere omtalte Oleanna, staar ogsaa, omend af mere ydre art, i samklang med dette hans personlig-musikalske selv, der tyder paa et liv og en aand, der er ligesaa tilbøielig til at give sig tilfældighederne ivold, som nogen nordmand af denne art kan være.

Hvad der desforuden var et træk i hans toners norskhed, det var den overordentlige kraft, hvormed han spillede. Der var ligesom aldrig nogen finger eller nogen refleksion imellem. Ligesom han selv var i det ydre — og saaledes ogsaa fra denne side en potenseret repræsentant for os nordmænd — næsten en kjæmpeskikkelse, saaledes laa der ogsaa noget »kjæmpemæssigt« i buestrøget. Man maa ikke forstaa dette som et reflekteret »vil,« en kjøren-op med tonernes musikaliske bagside for ligesom at forsterke effekten, men det var aandigheden selv, selve inspirationen, som laa i haanden. Tonerne strømmede paa med norsk over-

maalsagtighed, derfor kunde ikke haanden gjøre andet, end den gjorde, bare trykke og lade det staa til.

Som han staar der, denne store, statelige mand, med de brede skuldre, det sterke, hvælvede bryst og de kraftige arme, gjør han indtrykket af en, der skulde ville lege med hele tonernes rige, og dog beherske dem alle, en Apollo, der kommanderer muserne, ikke »klassisk« og efter strengere græske regler, men med — man forstaa det, som man vil — den selviske overlegenhed, der tilhører saa mange af os nordmænd. Han er musikalsk suveræn og netop derfor ogsaa saa ganske overordentlig national.

Ja, selv hvor han kommer ind paa det rigtig milde og indsmigrende, er han national, vi mener i sammenhæng, med hvad der her er sagt, ikke hvad opgaven angaar, men netop dens udførelse. Han havde ogsaa en fordybelsens evne, en evne til at give sig hen, blive rigtig liden og øm som faa — altsaa netop ogsaa en side af den egte kjæmpenatur. Han havde nemlig noget, som han kaldte at »synge« paa violinen, en vidunderlig hjertesmeltende tone. Naar han kom over i den, var der ikke mere igjen af »kjæmpen,« da var den bleven rent barn. Han kunde fordybe sig saa i denne »synge«-tone, i denne tonens næsten blivenmenneske, at tilhørerne reves med som af en grusom indre strøm, der bragte dem ganske som ud af sig selv. I saadanne tilfælde fik man en fornemmelse af hvad det vil sige at komme ind paa tonens allerhelligste, der, hvor man begynder

at raabe: »Nei, nei! Hold op — vi mister vor forstand.«

Vi vover at sige, denne tone er specifisk norsk, og skal, saavidt os bekjendt, heller endnu ikke have været eftervist hos noget andet folks musikalske genier. Og det er let forklarligt. Den er netop et udtryk for vort folks grænseløse smerte, eller for at der skal et folk til med vore livskampe, vore savn og vore mange skuffede forhaabninger for at kunne oparbeide hos sig en saa kolossal, dyb inderlighed.

Skulde vi sammenligne denne tone med noget fra kunstens eller literaturens verden forøvrigt, maatte det være med den bekjendte sang-figur fra Bjørnsons »Over Ævne.« Her er nemlig ogsaa det norske folkehjerte inde paa sin egen dybeste skjønhed, idet denne figur — typisk som navnet er — rent æsthetisk talt ikke er noget andet end det samme hjertes bøn, om at den sang, den grundtone, som kristendommen har forjættet verden, ogsaa i rigere mon maa blive det tildel. Med andre ord, vi tror, at mellem den personlige elskværdighed, den høie barnlighed, og den naive enfold, som hviler over denne poetiske figur og hvorved han er bleven repræsentant for en hinsidig verden, og Ole Bulls »synge«-tone er der et indre aandens slegtskab.

Hvad vi her har udtalt om Ole Bull, har ogsaa tildels været udtalt af vore musikalske kritikere. Vi skal saaledes anføre et ord af Aimar Grønvold fra hans for et par aar siden udkomne bog, Norske musikere. Her heder det:

Han havde en kolossal teknik, og han kunde paa sin violin gjøre omtrent hvad han vilde. Og hans vilje var mangfoldig. De mest brogede skikkelser trængtes om hinanden paa hans strenge, nøkken og bondegutten og sæterjenten og huldren, yankeens og Kubas planter, spaniolen med sin knæppende mandolin og italieneren med sin bløde, smeltende sang, scicilianeren med sin vilde tarantel og mange, mange flere. Naar han saa spillede paa sit bedste, kom der snart en straalende, varm, nobel kantilene, snart en klar, flerstemmig sats af en vidunderlig velklang, snart et fyrværkeri af alle mulige blendende kunststykker, snart et stort tonemaleri, undfanget af hans fantasi og udført paa stedet.«

Vi mener, at der ligger noget norsk heri, og at det tonemaleri, som her er tale om, kun fremstaar i et land af Norges art og eiendommelighed.

Reiser man omkring i vore fjelddale eller inde i vore stængte, lukkede fjorde, vil man ofte støde paa en figur, der kan kaldes en Ole Bull i det smaa. Det er den norske bondespillemand, Møllar-Gut-typen kunde vi ogsaa kalde ham. Han eier i regelen ingensomhelst uddannelse, men hans storhed bestaar netop deri, at han giver det i dalen raadende stemningsliv luft og omsætter i toner den i bygden hvilende trang til høiere liv og munterhed. Han alene er istand til at frembringe den egte, springende humor, der fordres som en reaktion mod dette tunge, knugende arbeidsliv og han alene er istand til at fremkalde den frie, overgivne lystighed, som den norske almue altid for-

langer som modgift mod et liv, man kan sige, altid svæver paa randen af at opgive sig selv.

Derfor klinger ogsaa ofte i disse strenge en vildhed som fra et slagsmaal, en overgivenhed som fra en orgie og en næsten dæmonisk jagenafsted som henover et oprørt hav. Man kan, naar man forestiller sig det, se sangeren — han er jo i regelen ogsaa et stykke af en digter — som en Hans Nielsen Hauge paa det religiøse felt spille sig op til en dæmonisk høide, hvorved han trækker hele flokken med sig over i den kaadeste løssluppenhed. Deraf de mange slagsmaal ved vore bondebryllupper og de mange sagn blandt vor almue om spillemanden, »som har sat sin sjæl i pant hos fanden.«

Men saa humoristisk denne lille spillemand er i almindelighed, saa har han dog ogsaa af og til sin tragiske side. Som ganske udestængt fra verden og som udenfor enhver forstaaelse med sine medmennesker, undtagen naar han netop skal spille for dem — thi i almindelighed betragtes jo denne gjerning i en norsk fjelddal som synd — lever han omtrent akkurat som Ole Bull af evige variationer over sig selv. Han har i regelen ikke mange nummere at byde paa, men stadig vender det tilbage til en vis grundakkord, og det er en bitter klage over at ville saa meget og kunne saa lidet, at drømme saa stort og lykkeligt og dog føle fjeldet stænge paa alle kanter. Hvor mange, der af disse ulykkelige sangere er gaaet tilgrunde i svir og drik blot for at kvæle idealets lyst, og hvor mange der ligefrem har taget sig selv af dage,

fordi de ikke har kunnet bære Ideens strid, ja, det lader sig ganske vist ikke saa paa en prik sige, men deres tal er sikkerlig ikke ubetydeligt. Dette hører med til vort folks natside, dette, at det som hin gamle Kronos stadig æder sine egne børn, men her æder dem paa den maade, at det ikke egentlig slaar dem ihjel f. eks. i en lystig konkurance, men lader dem dø fortvilelsens straadød eller aftvinger dem en vanviddets nat som den tragiske ende paa denne uforsonede skjønhed.

Karakteristisk er det ogsaa hos alle disse »spillekanter« — og hver dal, for ikke at sige hver dals dal, og hver fjord, for ikke at sige hver fjords fjord har sin — og hvori de viser sin snappende, jagende fortvilelse. Saasnart der flyver en fremmed strofe henover deres hoveder, fakker de den ligesom i farten og ind i violinen med den. Her skabes den da om og vender tilbage igjen ofte i en høist eiendommelig skikkelse — »originalt og nationalt« skal det være, men det hele minder kun om en begavelse, der ikke er skabt til blot efterligning, men maa bruge alt til dermed at faa luft for sit eget indre, bundne jeg. Det er saaledes, det gaar til, at mange, ofte meget langt borte tilblevne sange og af de forskjelligste slags kan gaa igjen paa en bondestreng saa inde i en norsk fjelddal og mangen gang saa overgroet af kunstnerindividualitetens og dalens eiendommeligheder, at de ikke har været til at kjende igjen. »Skotsk« er bleven til norsk springdans, menuetten er bleven individualiseret efter vore ujevne gaardspladse og vore tunge bevægelser, og fine franske

Pas de deuts'er er blevne til hallingkast og valders-hvælv. Gamle fremmede sjømandssange — med en forfærdelig radbrækken af sproget — er bleven gade- og opsange ude ved vore fiskevær og silde-salterier, og høitidelige arier gaar igjen som muntrationsviser paa selvgjorte pianoer og selv-gjorte fysharmonikaer, og endog salmer og stive koraler med middelalderligt præg og høikirkeligt tilsnit kan man finde igjen i gamle kjøgemesteres mund som et slags musikalske underholdnings-midler. Vi kan ikke her gaa i detalj, men mangen gang er disse sager fra meget fjerne tider og fra langt bortliggende egne, saa der skal baade studium og lærdom til, for her at faa rede paa det en-kelte. Men dette æsthetiske vraggods' sørgelige skjæbne lader sig let forklare gjennem vor sjø-mandsstands deltagelse i den almindelige verdens-trafik og deres barokhed er netop et vidnesbyrd om vor naturs overordentlige styrke, at naar noget er faldt ned iblandt os, bøier vi os ikke for det, men vi steller og »valker« med det, til vi faar noget udaf det. Vi maa være os selv og selv musikens love kan vi snu op ned paa, naar vi faar være os selv.

Vi kan ikke slutte disse bemerkninger om denne side af vor musikalske natur, uden at minde om den saakaldte »gammeltone« paa landet. Men de af vore læsere, som er norske, vil erindre, at man ofte ude paa landsbygden hos os, dels hjemme i husene, men fornemmelig ved kirken, træffer en musikalsk, som oftest kvindelig størrelse, som synes at repræsentere det norskeste af det norske i denne

genre. Man kan sidde tilbords i et større gjestebud, pludselig istemmer hun en sang uden opfordring. Man kan deltage i en begravelse, pludselig begynder en stemme at lyde nede fra en krog, før klokkeren eller øieblikkelig efter denne, som til kappestrid, eller hun kan sidde i kirken og længe efterat klokkeren har sluttet, sidde og holde tonen igjen, saa at folk kan blive nervøs ved tanken paa, hvor dette bærer hen. Det er den samme »gammeltone,« som gaar igjen. Og dog viser denne musikalske genialitet ikke egentlig sin storhed heri, men netop deri, at hun, paa samme tid som hun saaledes saa at sige repræsenterer det dæmonisk uformodede, ogsaa repræsenterer den mest vidtdrevne individualisme. Hun følger ikke en eneste melodi, saavidt vi har kunnet skjønne ialfald, korrekt, idet hun snirkler og dreier og kanter og lager og steller til paa »tonen« akkurat som hun selv vil. Vi føler os overbeviste om, at kunde dette menneske tænkes at have levet og sunget i 100 aar, vilde hun i alle disse 100 aar ikke have sunget en og samme salme — det er især den religiøse musik, det gaar udover — to gange ligedan. Der er, Gud bedre os, noget overordentlig norsk i dette. »Hvad kommer overhovedet prest, klokker, andagt, menighed, samfund og orden mig ved, naar jeg bare faar have det paa min maade. De andre kan jo synge paa sin maade, og saa kan jeg synge paa min, jeg har da ikke noget med dem at bestille.«

Men det besynderlige er, at dette kan gaa ligesom det ganske vist h a r gaaet opigjennem uminde-

lige tider mange steder paa landet. Men grunden er simpelthen den, at ligesom vi er individualister, saa respekterer vi ogsaa individualismen og bryder os ikke om at gjøre noget ved noget saadant, »hun tier vel stil' engang af sig selv.«

Vedkommende er ganske vist i slegt med Ole Bull og forsaavidt kunde der være grund til at behandle hende med større mildhed, men hun er paa den maade i slegt med ham, at hun i aller bedste tilfælde er Ole Bull-personlighedens embryo, men aller nærmest dens karikatur, det prætensiøse, sig selv fremstikkende jeg uden genialiteten.

Men vi kommer nu til en anden side af vort folks musikalske liv og dermed ogsaa til en anden side af vort folkeliv, den Halfdan-Kjerulfske.

Vi har før sagt, at vi ikke tror paa de gamle begreber om »klassisk« eller »ikke-klassisk,« eller at vi ikke tror, der gives visse æsthetiske dogmer, der engang er bleven en flok høiere æsthetikere tildel ligesom ved en aabenbaring, og at alt, hvad der vil have værd af sand kunst, skal bedømmes derefter. Vi tror ikke, at et kunstverks, et maleris eller et musikstykkes universelle værdi beror paa, at det har lykkedes musikeren nu en gang for alle at tilfredsstille regelen, men vi tror, at dette værd som tilslut ogsaa regelen — forsaavidt den da virkelig udtaler en almengyldig fordring — beror paa, at det har lykkedes kunstneren at give en i slegten levende ide et fuldkommen udtryk. Den lykke, han gjør, beror saaledes ikke paa. at han netop præsterer alt efter en opskrift, som tilhørerne ligesom sidder og holder i haanden, men at han

overrasker dem ved at vise dem, at dette væld af toner, det bærer I alle paa, mine tilhørere, og min begavelse, den bestaar nu nærmest i, ligesom at hvælve dette over eder. Min er kunsten at føre eder ind under denne prægtige himmel, I har kun at følge med og være lykkelige.

Det »klassiske« er altsaa det almengyldige i den tone, jeg bringer. Kunde jeg tænke mig det tilfælde, at jeg nu en dag f. eks. stillede mig ved verdenshistoriens midtpunkt, og jeg der pludselig fik evne til at høre den grundtone, den vemodig-glade, som ruller gjennem alle menneskeslegtens aarer, og evne til at gjengive den, vilde jeg aabenbart være verdens mest »klassiske« tonedigter. Det vil sige, jeg kom til at høre dybest, opfatte skarpest, og gjengive fuldkomnest. Jeg vilde være det høieste udtryk for menneskeslegtens lyriske hjerteslag.

Men en saadan personlighed er jo ogsaa mere en tænkt end en, der, som bekjendt, nogensinde har levet, eller som vi endog skulde kunne gjøre os nogen tanke om, nogensinde skulde kunne fremstaa. Og selv om han skulde fremstaa, vilde han dog ogsaa da være relativ. Det folk, af hvis bryst han var udgaaet, vilde have sat sit stempel paa ham, og dermed var han allerede indenfor det relatives omraade. Han blev ikke den ene »klassiske« længere, han blev begrænset og han fik et præg af national indskrænkethed og bundethed, som vilde forringe hans universelle værdi. Derfor har jo ogsaa hvert land sin tone og alle et lands tonekunstnere gjør jo ikke andet, saalænge de er virksomme, og har tilsammen ikke

gjort andet, saalænge folket har været ved liv, end variere denne tone. Men det »klassiske« i denne tone, det er netop dens folkelige universalitet, det er den dybde, den har i folkelivet og den deraf følgende resonnans, den er istand til at frem bringe hos folket, naar den fremtræder.

I samme grad, som denne dens universelle værdi aftager, i samme grad ophører dens »klassicitet.« I samme grad, som denne stiger, stiger den. Alt maales kun fra neden og at blive «klassisk« i denne betydning af ordet, vil kun sige, at faa fat i folkehjertets aller dybeste streng og faa denne ret til at svinge. Dermed er man ogsaa inde paa det universelle, det netop »ophøiede,« det almengyldige og det ideale.

Vi har gjort denne lille bemerkning væsentlig for at kunne paavise det nærmere ved Halfdan Kjerulf og hans kunstneriske eiendommelighed. Man har nemlig her hos os altid villet betegne denne komponist som den »klassiske« i forhold til vore andre tonedigtere. Med den gammeldagse opfatning af dette ord vil det ikke sige andet, end at han skylder sin storhed sin skolegang og sin opdragelse.

Vi tror imidlertid, denne »klassicitet« ikke er saaledes at forstaa. Halfdan Kjerulf er med al sin fine skjønhed ligesaa god nordmand som Ole Bull og som f. eks. i vore dage Edvard Grieg, saa naar hans musik synes at være af en høiere og renere art end f. eks. hans store samtidiges, saa grunder det sig simpelt hen derpaa, at han repræsenterer vor natur fra en mere almengyldig, ligesom renere side. Medens Ole Bull, som vi saa, er vor naturs

individualisation, humoret i den, er Halfdan Kjerulf dens fred, dens sorg, dens stille ideale drømmerier, disse milde, blide genier, der stadig er paa flugt op mod evighedens trone med bøn om mere lys, »thi ellers forgaar vi.« Det er vor tro paa idealerne, netop som denne er paa vei til at briste, men en tro, som vi dog saa inderlig gjerne vil beholde, for at vi ikke skal synke hen i den rene nat, eller denne tro, saaledes som den svinger paa tilforladelighedens alleryderste grænser, hvis den ikke skal opgive sig selv og glide over i den rene trøstesløshed. Det er det milde, ideale tungsind, der fortæller, at Norge er et fattigt land, men hvor det dog er godt at være.

Dette forstaar alle. Der er noget almenmenneskeligt i dette, saasom jo alle folk til syvende og sidst drømmer om lysets seier over mørket, men der er ogsaa noget norskderi, forsaavidt vi tror, at ikke alle folk drømmer denne drøm saa dybt som Norge. Og det er Halfdan Kjerulfs storhed, at han har faaet fat i denne dybde, eller rettere talt, at denne dybde selv netop er bleven hans vuggegave. Derved er han ogsaa kommen saa langt ned mod bunden af den hele slegts hjerte, som kanske neppe nogen anden musiker, men derved er han ogsaa bleven i særlig grad norsk.

Sagen er, vi har jo ogsaa vore »klassiske« stemninger og vort land har jo ogsaa sin rene og høie skjønhed saavel som ethvert andet land, og efter hvad man vil forstaa af det foregaaende, maaske endnu lidt mere til. Vi er jo ikke blot et folk af barbarer, der ligger begravet mellem is og

sne, men ogsaa et folk med et menneskeligt hjerte, men fordi dette hjerte dog alligevel maa slaa mellem is og sne, omfatter det den lille straale af lys, det eier, med saa meget større inderlighed. Vi kan baade storme løs og være ubændige som vilde bjørne; men vi kan ogsaa give os hen og hænge med en troskab ved vort og vore, der grænser til det barnlig naive. Vi kan præstere de uhyggeligste kuldeskikkelser, saa uhyggelige, at, naar man engang har truffet paa dem, maa man gyse tilbage for at træffe dem paany, men man kan ogsaa træffe rene barnesjæle, saa rene, at man maa spørge sig selv, om de ikke er forvildelser fra en høiere verden.

Eller vil man have den naturlige bund herfor, saa tænke man sig en søndag morgen ude i skjærgaarden, mellem disse ofte fattige, men paa en fin skjønhed saa rige strande. Der er et lys deri — man erindre f. eks. lyset i Gudes kystbilleder — et drømmeri, en leg med lykkelige og dog rene toner, som om man skulde bæres hen i en høiere verden. Eller læg dem, ærede læser, i bakken inde ved et af de dybe, halvt gjemte fjeldvand, som solen gaar ned, og sjøen skal overlades til sin egen smerte. Der stiger en bøn fra denne sorte, tungsindige flade, som vilde den sprænges ved tanken paa, at den skal overlades til sig selv og sine mørke omgivelser. Der ligger en enkel storhed i alt dette, en af menneskehaand, saa at sige, uberørt skjønhed, som godt kan blive «klassisk,» naar den opfattes og gjengives i sin store enkelthed. Eller tag dem en baad en dag og læg

Dem oppe ved Finmarkens strande, netop som midnatsolens øie staar og bævrer over sin dybeste bue. Hvilket hav af fint, sildrende lys, hvilke bølger af fin, drømmende vellyst ruller ikke række paa række ind mod stranden. Hvor ligger ikke de nøgne kystkonturer enkelt høie i al denne bævende storhed, hvor sidder ikke det ensomme fuglepar taust, roligt derude paa næsset, som om det gjaldt at være absolut stille nu, mens lyset drager sit store, seirende aandedrag! Men — »det skal forgaa, det skal forgaa,« er den dybe røst, som klinger op bagom, og det er det, det norske folkehjerte føler og har følt opigjennem aarhundreder — dog bestandig med en liden haabets gjest over — og det er egentlig denne uendelig store tragiske følelse, som Halfdan Kjerulf har faaet paa vuggen og som han har gjengivet saa udmerket. Derved er han ikke blot bleven »klassisk,« forsaavidt han har besunget den almindelige kamp mellem lys og mørke, men ogsaa norsk, forsaavidt han netop har gjengivet den egte ideale smerte, hvormed denne kamp har udfoldet sig her hos os, og hvorved den nødvendigvis maa udfolde sig hos et folk, der har faaet sit hjemsted opunder polens pande. Vi kan sige: Halfdan Kjerulf er menneskeslegtens nordligste, om just ikke fortvilede, saa dog dybt tragiske: «Herre frels os, vi forgaa.« Nogle breddegrader længer nord, og der findes som man ved, ingen Halfdan Kjerulf mere.

Hermed staar nu ogsaa alle hans produktioner i den skjønneste samklang. Hvem mindes f. eks.

ikke den skjønne lille, Hytten er lukket, den fine, romantiske sommerkveldsstemning fra et ensomt fjeldvand, hvor elskeren sidder ved stranden og lader bølgerne i tjernet bære hans stemninger over til stedet for den gjemte lykke, eller den samme situation overført paa en af de indre arme i vore dybe fjorde? Eller hvem kommer ikke ihu ved at høre hans Nøkken den liflige strengeleg i en af vore spillende, fint rislende elve? Eller fra genrens omraade, hvem mindes ikke hans fine musik til Bjørnsons, Da barnet sov ind — ret en fin, yndig morgendrøm fra en norsk komponists hjerte.

Men mere end alle andre steder kommer det egte Halfdan Kjerulfske frem i Brudefærden i Hardanger og her da navnlig i de bekjendte slutningsakkorder, hvormed digtet ender. Det deilige, døende decrescendo her, det bekjendte: O, ho — o, ho — o, h— —« o. s. v. er netop egte Halfdan Kjerulfsk. Han er netop ekkoet af lysets, livets og livsglædens toner hertillands, ikke som disse dør i fortvilet haabløshed, men med en fin liden haabets morgen over sig.

Kjerulf er nordmanden som ensomhed, som drømmer, som betragter, som filosof, altid lidt fornem, men dog med et ganske godt hjerte bagom. Han er den noget selvfølende »norske« nordmand, der hæver sit hoved høit, ikke i stum foragt for en verden, han ikke kjender, men i bevidstheden om, at Norge gjemmer paa saa usigelig meget godt, at han derfor ikke vil bortbytte

»det land, hvor han blev fød,
om man et paradis ham bød,
af palmer oversvævet.«

Det er vor bekjendte nationalstolthed og hjemmekjærhed, ikke som nationalstolthed og som hjemmekjærhed, men som fri, bevidst kjærlighed til et i grunden lykkeligt hjemland. Ole Bull er os selv paa vikingetog, verdenserobreren, ligeover for hvem man kunde fristes til at raabe, omend paa en anden maade: »Fri os, o, Gud, fra normannernes raseri!« — I Halfdan Kjerulf kjender vi »den deilige brud, fager som solen og dagen,« men som bliver hjemme mellem fjeldene, dyb, trofast, hengiven, opofrende, levende for sin stille stue og baaren af de mest ideale drømme. Ole Bull bærer Norge ud, den som vil finde Halfdan Kjerulf maa komme hjem, lede mellem vore mange afsidesliggende fjorde eller inde mellem vore fjelddale, hvor der, som vi jo allerede har hentydet til, findes saa megen fin skjønhed, men som man mangen gang ligesom maa grave sig igjennem til.

Den samme bemerkning, som er gjort med hensyn til Kjerulfs »klassicitet« er ogsaa gjort for en af vore digteres vedkommende, nemlig Welhaven. Vel er der i dennes store formfuldendthed ofte meget, der minder om den tyske romantik og større udenlandske mønstre, men stemningen i mange af hans digte er dog ofte ligesaa norsk som i mange af hans store samtidiges. Jeg skal minde netop om digte som, Til Ole Bull, Til Møllar-Gutten, og flere, der er ligesaa norske, som om de skulde være skrevne af Wergeland selv og er netop

udsprungne af den samme side i vor nationalkarakter som den, vi her taler om.

Som det forholder sig med Halfdan Kjerulf selv, forholder det sig ogsaa, med hvad vi kunde kalde bindeleddet mellem ham og det rene naturliv, vore folkeviser. Der gaar gjennem alle vore folkeviser i regelen en dyb tone af smerte og vemod »lig de ungarske vandrefolks« har engang Frants Liszt bemerket. Det kan saa være, men vi vover dog at tro, at den ideale smerte er vel saa dyb i de nordiske folks melodier, specielt det norskes, maa vi sige, thi livet er jo ingensteds saa tungt som her.

Var Ole Bulls ydre person stor, kraftig og robust, var Halfdan Kjerulfs, som bekjendt, fin, spæd og klækbygget. Han mindede i hele sit liv om den skjønhed, som bor hjemme og i ordets bedste forstand har nok med sig selv.

Han tilbragte størstedelen af sit liv indenfor en ensom ungkarleleilighed, idet de nybyggerforholde, hvorunder vor hovedstad dengang befandt sig, gjorde, at sansen for tonernes verden var omtrent ingen. Han levede under omgivelser, der omtrent ikke forstod ham, indtagende, som en biograf fortæller os, en musiklærers her i landet ganske vist ikke meget anseede stilling, og folk tog ham saa i almindelighed for et temmelig unyttigt medlem af samfundet. Har han overhovedet været udenfor sit hjemlands grænser, skal det undre os. Nogle saadanne saltomortaler som hans store landsmands og samtidiges f. eks. har der vist aldrig i hans sjæl vist sig trang til.

Naar man ser hans buste oppe paa Tullinløkken med det fine, aandfulde ansigt og det lidt heldende hoved, maa man tænke paa en mand, der ganske er gaaen bort fra den verden, hvori vi andre lever og aander, og som søger sin livs næring fra egne, som man til dagligdags ikke kan opholde sig i.

Førend vi forlader dette kapitel om vore to mest fremragende musikere og deres stilling til den norske natur, maa vi endnu gjøre et par mere praktiske bemerkninger, der, mere end noget andet, forekommer det os, vil vise, hvilket væld af stemninger dog dette lille afsidesliggende folk synes at bære paa.

Organist Haarklau meddelte for en tid siden i en af vore aviser i en biografi over afdøde Lindeman, at denne har efterladt sig i manuskript 500 — fem hundrede — norske nationalmelodier — umiddelbare opsamlinger naturligvis — som endnu ikke er udgivet. Hans bekjendte udgivne samling af norske folkemelodier indeholder, som man vil vide, det samme tal. Altsaa ialt 1000 nationalmelodier, samlede af en mand! Man kan nu forstaa dette, som man vil, og uvist er det ogsaa, hvor meget specifisk nationalt, der kan være ved flere af disse visestumper, men man ser, hvilken uhyre rigdom paa stemninger dette folk gaar og bærer paa, og grunden hertil er ganske vist ikke nogen anden end den, at vi bor ligesom i lukkede kurve, over stryger der en mørk sky fra Polen, og følgen heraf bliver nu den, at enhver

henfalder til barnlig tilbedelse af den lille plet, hvorpaa han bor og bygger.

I den senere tid har nu ogsaa den realistiske bevægelse, som ifølge tidens medfør har gjort sig gjældende over hele den civiliserede verden, holdt sit indtog i den norske musik, og vi vil sige, ikke uden med held at have optaget, hvad der er nationalt berettiget. Edvard Grieg har saaledes med stort mesterskab gjengivet, hvad vi kunde kalde brydningerne i disse vore stemninger, netop de skarpe sammenstød, som saa let kan finde sted af forskjellige følelser endog indenfor samme hjerte hos et folk, der er saa vant til bratte omskiftelser som vi. Deri det fine, legende, ofte meget indsmigrende i hans toner og saa, ofte netop lige ved, det stormende, larmende, somom: nu ryger det op, eller nu gaar skredet i fjeldet. Han er helt igjennem norsk, norsk maaske som ingen anden.

Sammenligner man de nordiske nationers musik og navnlig deres folkemusik med hinanden, vil man se, ogsaa her finder der en korrespondens med landenes karakter sted. Den danske — man sammenligne saaledes den danske Lindeman, Berggreens samling af nationalmelodier med vor egnes, og man vil finde ikke liden forskjel. Den danske folketone synes at bevæge sig let og legende, oehlenschlägersk og ingemannsk. Den minder ogsaa om H. C. Andersens eventyr og dette gode, men lette gode, som altid gjennembæver disse. Den norske har noget uroligt knudret — man sammenligne i saa henseende netop hardangerfelen og telemarksslaatterne — noget abrupt, furiosk ved

sig, noget, der gjerne vil spænde i taget og saaledes paa en vis maade snu op med paa sig selv.

Den svenske synes her at ligge midt imellem. Den er jevn, høi og glidende, minder paa engang baade om dyb følelse og konstante former. Den synes at forene tysk inderlighed med fransk elegance, begge dele med den modifikation, som et nordligere klima og andre geografiske forhold byder.

De tre nordiske hovedstæder giver saaledes, naar der en søndag eftermiddag kan blive spilt i deres »saloner,« hver sin tone, Kjøbenhavn med sit Tivoli er sommerfuglen, der flagrer henover blomsterbedet, der er lykkelig i sig selv og sine øieblikke, Kristiania er en blanding af stivhed og tungsind — man sammenligne forresten ogsaa maaden at danse paa paa begge steder, — Stockholm er

»Du gamla, Du friska, Du fjeldhöga nord,
Du tysta, Du glädjarika, sköna.«

ja, netop den paa en gang baade høie og dybe stemning. Nogen Lumby har vi ikke havt, og faar sandsynligvis heller ikke — da vi overhovedet mangler denne side af folkelivet — og heller ikke nogen af de herrer, der fører taktstokken hos »Blanche« eller i »Trägården«. Den eneste mand, Norge har havt hidtil for denne slags musik, var gamle Sperati, og han var jo italiener. Ideteletaget har jo hidtil udlændinge havt meget at sige hos os i dette stykke som ved ophjælpelsen af vor kultur overhovedet, hvad der turde hænge sammen med, at det er jo først i vore dage, Norge

kan siges at være begyndt at blive et folk overhovedet.

Paafaldende er det, medens vi taler om dette: Vort folk har frembragt flere store musikere, men egentlig ingen store sangere og heller ingen store sangerinder. Ser vi ogsaa i denne henseende hen til vore nabolande, er jo Danmark endnu slettere stillet i dette stykke end vi, medens Sverige, som bekjendt, overgaar os begge. Grunden hertil kan ganske vist ikke ligge i noget andet end nationale forholde. Det danske folk har sin stemning, som ethvert folk har det, men den synes ikke at være saa dyb som vor. De har let for — ligesom alt her jo er mere udadvendt — at bære en stemning frem, men mangler egentlig steming en, den lyrikse grundtone selv. Derfor bliver de ogsaa i regelen lettere at røre og sætte i bevægelse end vi og har lettere for at give sit hjerte luft, naar omstændighederne medfører det. Vi har stemning nok, men har i regelen meget vanskelig for at bringe den frem. Kampen for det daglige brød har saa at sige trykket den saa dybt ned i os, at naar den overhovedet faar lov til at komme frem, sker det rent eruptionsmæssigt og ofte som ganske furiost. Naar vi skal synge, kan vi ikke præstere den harmoniske ro, som vore naboer hinsides Kjølen, vi kan ikke lade tonerne træde frem med denne høie, frigjorte elegance, som tilfældet er med Sveas egte sangere. Der bliver i denne henseende noget ufrit, kantet og bundet ved os. Det er, somom vi havde trang til noget mere at synge over, end vi egentlig har, paa det at stemmen ogsaa ad denne vei

kunde ligesom faa trang til at reise sig og løfte sig mere.

Anderledes med vore naboer hinsides Kjølen i dette stykke. De har baade stemning og evne til at bære den frem. Her er den ikke trykket ned i barmen gjennem aarhundreder af mørke fjeld, men den baade er der, og er gjennem en lysere og lykkeligere natur bleven opdragen til, eller maaske rettere, lokket til at give sig luft. Disse harmonisk skjønne landskaber, hvor begrebet slette danner hovedkarakteren, disse jevntflydende, rolige elve, hvor omtrent en fos ikke findes, disse store, veldyrkede godser, hvor alt har været rationel drift, gjennemført orden og høiere stel gjennem aarhundreder, dette aristokratiske, som har sat sit præg baade paa land og folk, har ogsaa sat sit stempel paa den svenske tone og saaledes er formentlig baade en Kristina Nilsson og en Jenny Lind blevne til.

Men paa dette gebet gjælder, hvad der omtrent gjælder vort aandsliv i dets helhed, vi er for bundne, for tunge og sidder for meget fast i os selv.

Den norske mandssang vil saaledes, antager vi, aldrig naa upsalasangen i mandig kraft og aaben fylde, thi vi vil aldrig kunne naa exekussionen. Vi vil ikke sige, at vi ikke skulde kunne naa dem i stemningens dybde og følelsens umiddelbarhed — deri tror vi næsten endog, vi skulde kunne overgaa dem — men det er kunsten »att sjunga,« at bære stemningen frem, som vi mangler. I denne henseende indtager svenskerne en plads, som neppe noget andet folk i verden. Det skulde da være

det italienske, men her har igjen sydens altfor gjæstmilde sol ligesom neutraliseret nordboens gothiske inderlighed og det er den, som ogsaa maa til, for at naa den rette nordiske fylde. Der er en »schwung« over disse mandsrøster, en stor, høi, næsten kathedralmæssig løftning, naar de lader det gaa løs, som vi neppe nogensinde vil naa, af den simple grund, at vi er — nordmænd.

Vort folk i farver og linjer.

Har Norges natur sat sit stempel paa vore toner, kan den ogsaa siges at have gjort det paa vort folks forhold til farven. Naar man reiser opigjennem vore fjelddale, luer det af gult, grønt og rødt paa døre, vinduer og gaardsredskaber. Ja, selv paa gravkors, har vi seet, har man ikke taget i betænkning at anvende de mest skrigende farver. Det er den barnagtige sans for det gloriose, den enkelte straalende farve eller dens tilfældige sammensætning. Man vil sige, det er vel noget, som vil findes hos alle umiddelbare naturer og mere uudviklede karakterer. Ja vel, men ikke ganske paa samme maade. En fransk, ja, for ikke at gaa længere bort end til vore naboer hinsides Kjølen, en svensk bondepige klæder sig anderledes end en norsk. Der er »et system« deri, en smag, en harmoni, som minder om Tegnérs stanser og Kristina Nilssons toner, men dette findes ikke hos vore. Det er den smagløse ophoben, den kritikløse kasten-om-hinanden, som er særegen for vore. Det

er denne gjennemgaaende stilløshed, hvori vi er tilbøielige til at tulle os ind, og hvori desværre ofte det specifisk norske ligger. Spørger man nu ogsaa en af vore landlige dekoratører eller umiddelbare kunstdyrkere, hvorfor han har gjort dette saa eller saa, vil man somoftest ogsaa faa til svar, »at han vidste ikke noget bedre.« Og hvorledes skulde man i grunden ogsaa kunne faa noget andet svar? Man har jo i aarhundreder intet seet, som kunde drage øiet opad mod lys og renere former, ikke et billede, ikke et stykke husgeraad, ikke et ordentligt klædningsstykke engang, der kunde give impulser og veiledning. Man tager sig saa sammen, man kan, men det hele bliver ligesom bare fortvilelse, thi de mere forklarende ideelle magter er borte, eller er aldrig komne til dem.

Der ligger noget tragisk opslidende i dette vor almues forsøg paa at forklare sig selv paa dette gebet. Den merker, den bærer trangen i sig, men den mægter ikke at omsætte den i en dertil svarende adækvat form. Der er tilløb af alle mulige slags, baade i form og tegning, men naturen har gjennem aarhundreder trykket og trykker fremdeles saa sterkt, at trangen aldrig magter at give sig et sundt, harmonisk udtryk. Dels sniger den sig frem, undertiden ganske knust og halvdød, dels bliver den vild og furios og gaar stille berserkergang som en mand i Bue Digres eller Aslak Holmskalles dage.

Som barn reiste vi ofte ind og ud den fjord, der gaar forbi Molde. Der stod dengang — og maaske staar den der ogsaa endnu — en dør i

væggen ude paa en bondegaard et stykke udenfor byen, naar man kommer seilende ind til denne. Denne dør er malet i alle regnbuens farver, og det ikke engang saaledes, som dette himmelfænomen selv skulde synes at diktere harmonien, men barokt, kantet og tumlende. Det er intet barn, som har malet den, det tør vi forsikre — men saaledes forekommer det os, ser den norske folkefantasi ud, naar den er paa vandring ud i verden for at blive maler.

Denne vor folkefantasies tendens til ogsaa paa dette felt at sprede sig, er ganske vist at føre tilbage til landet selv. Det tør nemlig neppe være nogen tvil om, at ligesom vor nation sikkerlig er mere individualiseret end maaske de fleste andre folk i verden, saaledes er ogsaa hele vort land og derigjennem dets naturskjønhed mere individualiseret end de fleste andres. Gjennemløber man f. eks. et galleri af danske landskaber, vil man næsten altid finde, at det egentlig bestandig kun er en variation over det samme thema, over sletten og de skikkelser, hvorunder den i almindelighed pleier at fremtræde. Det er en bondegaard med straa paa taget, et par heste, som fodres i gaarden og et storkerede paa gavlen. Eller »et overdrev,« »et parti bøge,« eller et »aaløb« med tilhørende mølle eller lignende, hvis man ikke vil tage hensyn til de almindelige partier ude ved klitterne. Og det *maa* saa være. Landet er væsentlig ens, belysningen vil væsentlig falde ens, øiet er vant til at falde paa, hvad der væsentlig er ens, og den kunstneriske produktion vil derfor

ogsaa i regelen komme til at dreie sig om ensartede og hinanden lige gjenstande.

Paa lignende maade ogsaa hinsides Kjølen. Dog kommer her allerede et mere individualiserende moment til, de dybe, dystre skoge, hvad der giver stemning og dybde.

Anderledes hos os. Vi har ikke blot et Ringerike, der er et saa godt dansk eller sydsvensk landskab, som man kan ønske sig det, men ogsaa en Jotunheim og mellem disse en uendelighed nuancer af landskaber. Vi kunde formelig opstille disse efter en skala, fra det kridtkvide, isnende kolde og den evige is i den ene ende til den varme, sommerlige idyl under vore birkehang i den anden, og hele den mellemliggende række af høifjelds-, kolle-, bakke-, aas-, li- og fjordlandskaber, lige ned til kysten. Denne har vi jo, som bekjendt, tilfælles med vore to nabolande, men ogsaa denne er hos os mere individualiseret. Vor skjærgaard, vore smaaøer og holmer, vore sund og vore »Valer« har jo hverken Danmark eller Sverige noget tilsvarende til og de overordentlig fine stemningsrige idyller, som kan leges herude i en baad en sommerdag, tør vi vel ogsaa sige, der er noget norsk ved. Ialfald hviler der en renhed, en enkelhed og en jomfruelighed over alle disse kystlandskaber, som et i kultur mere fremskredet folk maaske kunde ville misunde os.

Og fremdeles. Vi har ikke blot en sol o p g a n g og en sol n e d g a n g, men man tænke paa disse fænomeners forhold til fjeldene, til fossene og de blaa, blinkende bræer, og man vil finde, der er betingelse for en farvevariation, som kan blive af

overordentlig virkning. Under sydligere breddegrader er dag og nat hele aaret igjennem omtrentlige lange, hvad der frembringer ensformighed og stabilitet. Vi har en nat, der til sine tider af aaret varer indtil tre maaneder og en dag, som varer ligesaa længe. Vi har de største yderligheder i lys og de største yderligheder i mørke, og hvad veksling i farve og stemning dette kan afstedkomme, vil alene den kunne forstaa, som har tilbragt en nat ved Lofotens eller Finmarkens strande. Der er en styrke i »farvegivningen« og en glød i belysningen, som kun andre tilsvarende, halvt artkiske fænomener kan opvise mage til.

Og saa, hvad vi kunde kalde den negative side af denne sag.

I et land, der ingen kuperet overflade frembyder, vil maanen, naar den en høstnat træder op bag horizonten, væsentlig kaste sine straaler henover ensformige, bundne og mere tamme naturgjenstande. Men man forestille sig denne gaa op bag et af vore mørke fjelde, helst saa, at der bliver ligesom lukket, dystert ind under. De vil gribes af en angst eller af et uhygge, der vil gjøre Dem ganske bange for Dem selv. Om nogen af os havde faaet den opgave at komponere scener af det rædselsfulde, vilde han mellem vore fjelde have kunnet finde et motiv dertil, som han maaske skulde have havt vanskeligt for at finde ialtfald hos et sydligere folk.

Og — vi talte om vor skjærgaard i sommerdragt. Har De reist der, ærede læser, en mørk vinterdag, ikke saa meget en snedag, som en gte december graadag? De vil da have seet,

at magen til tristhed vil de ogsaa vanskelig have oplevet. Holme ligger ved holme, skjær ved skjær, nøgne, graa, triste, saa uhyggelig trøstesløse, at De kan reise mil paa mil, før de opnaar den lykke, at se røgen af en næsten gjemt skorstenspibe eller kan trøste Dem ved synet af et enligt udganger-faar, der er søgt ned i fjærestenene, for ligesom at spørge, hvem De og Deres baad er. De vil ogsaa vide, at eftersom man kommer nordover tiltager denne trøstesløshed indtil det kolosalt overvældende.

Det er ingen tvil om, at f. eks. grunden til, at O. Sindings landskaber fra Nordland og Finmarken har gjort saadan lykke i udlandet i den senere tid, som de har gjort, er ikke nogen anden end den, at her har det tildels livstrætte og overforfinede Europa stiftet bekjendtskab med en »livstræthed« og en »ikke-overforfinelse,« som er enestaaende.

Men en folkefantasi, der altid bevæger sig mellem slige yderligheder, bliver let ligesom sprængt, vild, og urolig. Naar den seirer, vil den seire stort, saasom maaske tilfældet med koryfæerne blandt vore malere, men ligger den under, bliver den ogsaa forkrøblet, forpint og trykket, hvad de mere umiddelbare frembringelser nede i folkelivet noksom viser os.

Men med denne mangfoldighed af opgaver hører det ogsaa sammen, at, naar folkefantasien samler sig til kunstnerisk arbeide, vil den ogsaa gjerne fordele sig i et dertil svarende antal talenter. Heraf kommer det, at paa norsk grund er,

saavidt vi kan se, alle landskabsmaleriets genre repræsenterede. Havet har f. eks. faaet sin Gude, Eckersberg sit høifjeld, Fearnley sin fos, Morten Müller sit skogtjern, Askevold sine kjør — for ikke at tage de yngre med eller hvad der ogsaa kan udtrykkes saaledes: Til nationallandskabets irregularitet svarer paa dette felt ogsaa talenternes mangfoldighed. Ingen enkelt mand har magtet at bære det norske landskabs skjønhed frem, men vel en stor skare af dygtige specialbegavelser dette landskabs rige mangfoldighed.

Hvad selve norskheden i behandlingen af farverne hos vore malere angaar, f. eks. at man her maatte kunne træffe noget, der, ligesom de hollandske maleres kraftige penselstrøg, svarer til de rige marsklandes frugtbarhed og fedme — at der her, siger vi, maatte være noget, som pegede i en tilsvarende naturhistorisk-psykologisk retning, saa tør vi her ikke udtrykke os med nogen bestemthed. Den norske malerkunst har hidtil, saavidt vi har kunnet se, trods de mange smukke ting, den har frembragt, væsentlig forholdt sig som elev til udenlandske mønstre — vore smaa kulturforhold har desværre ikke budt noget andet — men sandsynligvis er den dag ikke fjern, da ogsaa i dette stykke nationalaanden vil have skabt sig sit udtryk. Der vil da komme den tid, da man ogsaa gjennem noget andet end gjennem netop valget af sujettet vil kunne konstatere et norsk billedes oprindelse.

Som det forholder sig med folkefantasiens forhold til farven, at den fremtræder trykket,

sprængt og urolig, forholder det sig ogsaa med dens fremtræden ligeoverfor linjen. Det norske fjeld med sin blanding af kolossalitet og fantasteri baade knuser og forfjamser paa en gang og leder ikke tanken i retning af høihed, renhed og adel. Disse evige variationer af nuter, tinder, næb, pynter og spidser og meget mere til, afgiver ingen rene linjer, men tvertimod et virvar af sammenstød og kollisioner, som folkefantasien paa sine steder endog har omskabt til religiøse fantasterier og holdt for dæmoniske aabenbarelser. Havet afspeiler til sin tid vistnok hvile og fred, men da det til en langt større del af aaret er mere i oprør end i hvile, bliver den første indflydelse paa folkefantasien den overveiende. Denne kommer derfor ogsaa til at arbeide derefter, abrupt, kantet og disharmonisk.

Vor almue har desuden aldrig havt noget, der har kunnet virke opdragende og forklarende paa den i denne retning. Smukke villaer, adelige herregaarde, rige slotte findes jo omtrent ikke hos os. Birken er forkrøblet — furuen ogsaa mangen gang —, eneren er forkrøblet, olderen er forkrøblet og den stakkels indestængte bonde gaar og ser bort i alt dette, og dermed bliver ogsaa hans fantasi forkrøblet. Naar han saa skal til at bygge, tager han og lægger disse forkrøbletheder over hinanden og derved kommer naturligvis ogsaa et forkrøblet hus ud.

Den gamle norske »stue« er derfor ogsaa helt igjennem en trang, fattig og nøgtern bolig. Den hæver sig ikke gjerne — man sammenligne i saa henseende forholdene i de indre fjorddistrikter

hele kysten opover — mange fod over jorden. Døren er liden og lav, saa lav, at man ofte maa bukke sig for at komme ind. Vinduerne er smaa og glugagtige, og taget ligger trykket tæt nedpaa, somom huset ligesom ikke kunde faa puste. Træder man ind, slaar der en en lugt imøde, somom døren ikke var bleven aabnet, siden huset blev bygget. Det er alt naturnødvendighedens første umiddelbare fordring, uden spor af hvad der kan give livet lys, lykke og farve.

Træffer man flere saadanne smaahuse sammen en vinterdag ude i et af vore fiskevær, klemt inde oppe mellem stenene og ofte lagt ligesom i ly bag en eller anden større sten, som for ikke ganske simpelthen at blive blæst bort, har man som en fornemmelse af nogle fattige, af storm og veir jagede fugle, der er krøben sammen her for ikke ganske at omkomme.

Interessant er det ogsaa at lægge merke til, naar en større flerhed af saadanne smaahuse ligefrem slaar sig i kompagni med hinanden og er ifærd med at danne smaa byer. Man betragte saaledes bygningsforholdene omkring et almindeligt norsk sagbrug. Ingen gader mellem husene. Man gaar og traakker, til byen paa den maade ligesom har reguleret sig selv. Men et hus her og et der, et nede ved stranden og et andet høit oppe paa en bjergknaus, et hus lidet og et stort, et malet og et umalet, et malet foran og et malet bag, et kun med mur under, og et kun staaende paa fire stene, et med store vinduer og et med smaa, et med kvist og et andet uden kvist, et med

kvisten midt foran, et andet med kvisten lidt paa siden, et med indgangen forfra, et andet med indgangen bagfra, — brudt, brudt, brudt, det norske er det brudte. Alt gjør indtrykket af dissonans og opløsthed og er et slaaende vidnesbyrd om sandheden af den moderne sats, at idealerne kommer fra neden, thi bag det hele ligger kun den fattige nøgne, humpede, ru og uregelmæssige jord, hvorpaa man bor og bygger.

Lægger man en træske her fra landet sammen med f. eks. en fra tyrol, vil man finde, at der ikke stikker en saa liden forskjel frem. Nu er de jo begge to fra fjeldlande, og man skulde jo forsaavidt tro, at de var omtrent saa at sige kongruente, men ser man nøiere efter, vil man snart finde, at tyroleren bærer præg, trods fjeldene, af en langt klarere himmel og en venligere sol end dem, hvorunder vor har seet dagens lys.

Hvor trykket, overlæsset og svære er ikke udskjæringerne paa disse gamle stole, boller og kar, som vi kjender fra vore samlinger og en og anden norsk ættegaard. Det skal undre os, om det ikke er den samme blomsterslyngning, der gaar igjen lige fra Lindenæs til Finmarken. Ialfald tør vi forsikre, at den samme, vi har fundet paa daller i Telemarken, den samme har vi ogsaa truffet paa paa smøræsker, tilhørende fiskere i Lofoten, saa sandsynlighed maa tale for, at den er temmelig universel. Men i saa tilfælde er dette et vidnesbyrd om, at vort folk, hvad dette spørgsmaal angaar, bevæger sig tungt, trykket og uden evne til at variere sig. Men denne ene slyngning lader

man nu ligesom lægge sig over sig selv i det uendelige, idet man paa den maade lader der fremkomme et slags variation. Dette bliver dog, som sedvanligt, noget trykket og masseagtigt.

Vort for nogle aar siden oprettede kunstindustrimusæum har en 3—4 saakaldte gamle kongestole, deriblandt et par fra Island. Naar man her tager den vanlige slangeornamentik bort, gjør de indtryk af kraft, soliditet og natur. De maa have været brede i ryggen og maaske ogsaa lidt længere ned, de karle, som har siddet paa disse stole.

Dette, hvad der angaar den hjemlige industri eller kunstindustri i det smaa. Men paa samme maade forholder det sig ogsaa, naar det bærer ud i det større. Hvor lidet af arkitektonisk og høiere æsthetisk udstyr lader ikke vore bønder sine husbygninger, som udhuse og lignende landlige bekvemmeligheder, blive tildel, og hvor fattig er ikke i almindelighed enhver »gaard« paa landet paa alt, hvad der kan give livet sol, lys og varme. Vi maa bede fastholdt, at man ikke her maa tænke paa egnene omkring Mjøsen eller Hedemarken, hvor meget lidet specifisk norsk endnu er tilbage, eller, om der er noget, er saa opblandet med fremmede bestanddele, at det vanskelig lader sig gjenkjende. Disse egne er jo ogsaa en fordoldsvis megen liden del af det hele Norge. Hvad man her maa komme ihu er, at det specifik norske i alle hensender væsentlig tilhører det vesten- og nordenfjeldske, iberegnet høifjelds-bygderne i Kristianssands stift, og da mener vi, at man ogsaa

med hensyn til bygningernes ydre udstyr gjør de samme tarvelige erfaringer. Det gjælder om et Telemarks-stabur f. eks., hvor meget smukt og originalt det end kan have ved sig, at det dog i sin helhed repræsenterer den samme massivitet og tyngde, som vi er vant til at træffe ved alle norske kunstproduktioner. Paa os gjør det ved sit svære overbygge og sit tunge, mægtige tag nærmest indtrykket af en stor sten, som var ramlet ned fra fjeldet, og fremdeles hvert øieblik truer med at falde ned over vandreren.

Den samme tyngde og sværhed, dette, altid at blive mindet om lange vintre og meget mørke, følger os ogsaa op i vore mere monumentale arbeider. Nu, ja, af større offentlige bygninger har jo vor gamle kultur meget lidet at opvise, af den gode grund, at vi først i den senere tid har faaet, vi kunde fristes til at sige, ligefrem importeret de ideer, hvorpaa disse hviler. Men saa har vi vore kirker, vore gamle saavel sten- som trækirker. De gamle stenkirker imponerer mest ved sine massive stenmure, ofte flere alen tykke, sit graa uhygge, kunde man fristes til at sige, og sin frihed for ethvert kunstnerisk udstyr. Flere af dem mangler endog taarne, saa at de ogsaa paa denne maade kommer til at savne ethvert »opadstræbende« moment. De synes at ligge saa unendelig trygt og jordfast, der de ligger. Man maa tro. de har sit største værd i sin tusindaarige ælde, i at de gjennem generationer har trodset Nordhavets magt og storme, og endnu staar der som urokkelige vidner,

om hvad norsk urkraft og norske kjæmpenæver kan udrette.

Med hensyn til vore træ- eller stavekirker, saa strides der, som bekjendt, om deres oprindelse. Prof. Dietrichson har nylig, ser vi, i et foredrag, som han holdt i Stockholm over dette emne, udtalt, at originalen sandsynligvis findes i en liden trækirke over i Northumberland, som for øieblikket skal staa der. Den skal, efter hvad professoren gjennem sine arkæologiske studier er kommen til, omtrent være det eneste gudshus i den civiliserede verden, som kan antages at være stammoder til vore stavekirker. Men, naar man nu ved, at nordmændene engang udøvede stor indflydelse i England, og det tillige er godtgjort, at vi har en mængde af disse kirker, udenverdenen kun denne ene — hvorfor da ikke tro, at nordmændene simpelt hen har efterladt sig en kirke derover, og at selve bygningen er udgaaen fra os? Dens eiendommelige lidenhed — man tænke f. eks. paa Gols kirke ude paa Bygdø, som jo nu er flyttet ned fra Hallingdal — tømmeret og tømringen, den ubetydelighed af ornamentik, den eier, de tjærebredte vægge, de smaa vinduer og saadant mere. Er ikke dette norsk, saa kunde det ialfald være det. I den grad tilfredsstiller det baade aanden i vor natur og den religiøse trang, som opigjennem tiderne har givet sig luft i disse afsides dale.

Men man stille disse, der dog undertiden kan være ganske nette, eller en af vore stenkirker sammen med et gudshus fra syden, f. eks. — og hvorfor ikke? — Parthenon selv. Man vil da straks se,

hvad en mild luft og en rig, lykkelig natur i dette stykke kan udrette i sammenligning med en jordbund og et klima, hvor der maa kjæmpes for tilværelsen endog til fortvilelse.

Man har sagt om alle disse gamle sager, at de maatte kunne have betydning for det almindelige europæiske kulturliv. Nu ja, det skal vi ikke strides om, forsaavidt som jo alle menneskeaandens aabenbarelser maa tænkes at have sin betydning. Men nogen større forædlende, eller maaske endog restaurerende betydning for en forvænt tidsalders smag tror vi neppe, at de vil have. Vi tror, at deres betydning vil ligge i, at de for kunstkjendere vil blive en aabenbarelse af en art aandeligt liv, hvis væsentligste aandsmerke er, at det mangler lys, og som derfor maa regnes til menneskeaandens mest tragiske forsøg paa ad denne vei at forklare sig selv.

Noget høiere æsthetisk værd kan nu heller ikke tillægges vore nationaldragter. Mange af dem er ligefrem monstrøse. Hallingdalsdragten og navnlig den kvindelige trodser saaledes endog den naturlige skjønhedslov, som ligger i den ydre, menneskelige figur. Den trodser den lov, som f. eks. en liden pige ufrivilligt giver luft, naar hun første gang, hun skal foretage dette kunststykke, hefter sine skjørter over hofterne og ikke opunder armene. Men det er et ganske godt vidnesbyrd, om hvor dybt vor natur er sunken i dette stykke, at denne den menneskelige naturs mest almene skjønhedslov er der snud op og ned paa, og i stedet derfor har man faaet en monstrøs fjeldmode, hvis første fordring er det

unaturlige. Vi paastaar dette, hvis det ikke atter her skulde forholde sig som saa ofte med »nationale« fremtoninger i vort folkeliv, at det er gammelt vraggods, der er dreven iland heroppe, og at saaledes maaske denne nævnte dragt ved sit lange, sedate skjørt tilsidst ikke er noget andet end Minervas egen kiton, der f. eks. under saltormortalerne i slutten af forrige aarhundrede er dreven op til disse ensomme strande.

Naar det bøier ud i vor større nationale industri, sætter naturligvis ogsaa vor folkeaand sit merke paa tingene. Saaledes med vort haandverk og alle herhen hørende sager. Damer paastaar, at de kan se paa en nik-nak — som bekjendt den lille kjægstingest — om den er bagt i eller udenfor Norges grænser. Dette synes os noget meget, men vi holder det dog ikke for usandsynligt. Den udenlandske bager repræsenterer en større kunstnerisk dannelse end den norske, — med eller uden bevidsthed — han har maaske faaet sit øie skjærpet og klarnet gjennem blidere, harmoniske naturomgivelser end den norske, maaske ubevidst tumlet sig mellem endel monumentale bygninger og kunstverker, hvad der neppe vil være tilfældet med den norske. Herved vil hans aand være bleven vakt og hans kritik skjærpet og renset. Han vil faa et kunstnerisk greb paa sit haandverk, som hans norske laugsbroder ikke kjender noget til.

Og paa samme maade i al vor nationale industri. Vore skræddere syr og skjærer til paa en maade, som er eiendommelig for dem, vore handelsgartnere arrangerer en buket paa en anden maade

end f. eks. en svensk eller en fransk, vore smede naar aldrig den finhed og lethed i sine arbeider som f. eks. de bekjendte Eskildtuna-fabrikanter. Vore boghandlere udstyrer anderledes end udlandets. Vi mener ikke netop, at de staar saa meget tilbage, thi det tror vi, de nu i den senere tid ikke egentlig gjør, men de komponerer eller lader komponere anderledes end udlandets. Bogens hele snit er anderledes. Papiret i vore blade er meget hyppigt anderledes end andre nationers, ofte mat, gammelagtigt og af en egen morken beskaffenhed, saa det er paa vei til at falde fra hinanden mellem fingrene paa en. Naar vi skal ud og avertere, stikker ogsaa gjerne vor gode, gamle hestefod frem. Medens f. eks. i engelske blade alle avertissementer gjerne reduceres til en bestemt form, alle faar sine navne trykte med ligestore bogstaver og alt indarbeides ligesom mere i hinanden, averterer vi med gothiske og latinske typer om hinanden, med store og smaa begyndelsesbogstaver, med forskjellige, tusende slags orthografier, med billeder, maskiner, hele jernbanetog, tegninger, lookhere'er og splinter-nyt'er over en lav sko, og i det hele viser os saa individualistike, som vi pleier at være. Medens vi stødes og knubbes med hinanden, hvad vi kan, for at faa hinanden væk, maa man under mere civiliserede forholde være saa god at bøie sig og lade sig indrangere under visse bestaaende love, som enhver maa underkaste sig. Hist eksisterer visse rubrikker, klasser og schemata, her hos os er det, som bekjendt, først i den aller sidste tid vore

blade kan siges at være blevne mere »europæiske« i dette stykke.

Vi mener ikke, at ikke en amerikaner i slige tilfælde skulde kunne skrige ligesaa godt som en nordmand, men han vilde da holde sig til sine fagblade. Vi har desværre — faar vi vel lægge til — omtrent ingen fagblade, og derfor indeholder vore blade i regelen alle slags »skrig,« ligefra høiesteretsdomme ned til den ensomme, gamle dame, der gaar om i de sidste linjer og leder efter sin tabte moppe.

Præget paa vore penge er anderledes. Man tage f. eks. en dansk tikroneseddel og en norsk og lægge ved siden af hinanden og se. Den danske har noget af slettens og de frugtbare enges lyshed og lethed over sig, den norske er tung som stemningen i dalen og vore norske fjorde. Den ene minder — for at føre billedet længere ud — om Grundtvig, den anden om Hans Nilsen Hauge og hans dystre genius.

Firmastempler, signeter og vignetter har alle et eindommeligt norsk præg, som de har faaet, ingen ved, hvorledes. Hvis De en dag er tilstede i et selskab, og De f. eks. faar se 3 pikkelsglas for Dem med forskjellige signaturer, vil De med lethed, hvis De er nogenledes hjemme i dette slags fysiognomistik, af signaturernes eiendommelighed kunne læse Dem til, hvor de har seet dagens lys henne. Den franske vil tiltrække sig Deres opmærksomhed ved sin renhed og nethed, den tyske ved sin frie svulst, den engelske ved sin kraft, og, sæt at vi har en til, den norske ved en

vis prosaisk hverdagslighed, for ikke at bruge noget sterkere udtryk. Et saadant firmamerke nemlig som f. eks. den bekjendte brændevinssignatur, en døl, der sidder paa en brændevinsdunk og holder en til under hver af armene, et saadant firmastempel vil, siger vi, meget vanskelig kunne se dagens lys andetsteds end paa norsk grund.

Dette og meget lignende til er det naturligvis, som gjør, at vor hjemlige industri har saa vanskelig for at vinde indgang paa fremmed grund. Den mangler det almengyldige moment, hvorved den kan anbefale sig og savner den insinuationsevne, eller hvad vi nu skal kalde det, som skal til overalt der, hvor man vil optage en konkurrence. Men netop det samme er det naturligvis, som gjør, at fremmed kultur har saa let for at vinde indgang hos os, forudsat da, at vi ikke i borneret selvgodhed vender den ryggen. Men den fremmede industri med sine flere æsthetiske momenter virker forløsende paa os. Den kommer med ting, vi ikke har, finhed og nethed, og dette tiltaler vor norske haardhed og herpaa beror, som bekjendt, udviklingen. Kommer nu hertil, at den i regelen ogsaa er meget billig, har man let for at forklare sig, at vi ligger under i konkurrencen.

Vort folk i det intellektuelle.

Vort folk sidder saaledes ligesom fast, naar det skal bevæge sig æsthetisk, men det samme kan ogsaa siges, naar det skal bevæge sig i intellektuel henseende. Vel er vi ikke uvidende om, at den praktisk sunde fornuft er en af vort folks største sider, hvad vi senere skal komme tilbage til, men det viser ofte ogsaa i intellektuel henseende en høi grad af bundethed og det er den, vi først her vil dvæle et øieblik ved. Vi sigter hermed til vort folks forkjærlighed for »Gaader,« praktiske og filosofiske problemer, overhovedet alt, hvad der kan bevæge det til ligesom at arbeide indad — det samme, som Henrik Ibsen hentyder til, naar han siger i sit lille digt, Bergmanden:

»Bryd mig, Veien, stærke Hammer,
til det dulgtes Hjertekammer.«

Den fysiologiske oprindelse til dette træk er ikke vanskelig at eftervise. Naar jeg gaar saaledes borte i en afsides fjelddal, under disse triste, knugende omgivelser, ofte med det tarveligste til livets

ophold og med en evig kamp for dog overhovedet at kunne eksistere, sænker min sjæl sig, som rimeligt kan være, let ned i større og større trøstesløshed og mørke. Al livets sol trækker sig tilbage fra mig, og jeg staar der igjen med mine evige spørgsmaalstegn og min evige forundring. Ikke enhver kan sige: »Undrer mig paa, hvad jeg faar at se over de høie fjelde,« eller om han kan sige det, har han ikke kraft til at følge det. Størsteparten maa sænke hovedet og bøie nakken og som det heder, stikke fingeren i jorden og lugte, hvor man er. Naar betragtningen er færdig med det egentlig jordiske, kommer de store evighedstanker veltende ind over mig. Jeg maa spørge mig selv, om der overhovedet kan være noget høiere væsen til, siden det har kunnet kaste mig hen i en saadan ørken af trøstesløshed og fortvilelse som den, jeg tilfældigvis er slumpet op i, og jeg begynder religiøst at svinge mellem at være og ikke-være. Jeg hører dog dette væsen daglig om mig, om jeg end aldrig tør tro, at der er spor af kjærlighed i dets røster. Jeg hører det i stormens tuden, i tordenens brag mellem mine fjelde, i skredet, der gik forbi min egen stue og paa et hængende haar havde taget mig og mine med sig. Eller — jeg bor længere ude — og jeg ser det i det graa, tunge, skummelsorte hav, der dag efter dag ikke forandrer udseende, i skuden, der driver kantret ind mod skjærene for her lidt efter lidt at hugges op til sidste pille, og maaske endog i mine egne sønners lig, der driver oprevne og lasede op i min egen stuedør. Alt dette gjør mig fortvilet, trøstesløs

og ræd. Jeg bliver forstokket ond eller synker sammen og »lader haabet fare.« Er fjeldet rigtig høit, eller boligen derude ligger særdeles ensomt, drives tankerne længere og længere ind. Bliver jeg længe gaaende med dem, kan de berøve mig livskraften eller betage mig indtil vanvid, som de har gjort med saa mangen ærlig norsk bonde. Men, hvor skal jeg faa svar herpaa? Min nabo ved intet, mine slegtninge og venner ved heller intet. Jeg frygter for presten, thi jeg kunde muligvis gaa og bære paa ting, som han ikke vilde like. Jeg har ingen bøger, som jeg kan betro mig til, følgelig maa jeg beholde alt hos mig selv. Jeg kommer til at gaa og bære paa noget, som jeg ikke kan blive kvit, og som maaske tilslut heller ikke vil blive kvit mig. Vi er knyttede sammen til en halv psykiatrisk forbindelse for hele livet.

Heraf den norske problemsyge i almindelighed og navnlig saaledes, som den har sat sig i et saa betegnende udtryk i den ibsenske digtning, og som her ogsaa er bleven betegnende i den grad, at den tilsidst intet svar giver, kun de noksom bekjendte spørgsmaalstegn. Men hvoraf kommer disse spørgsmaalstegn baade hos digteren og hos folket? Simpelthen deraf, at de mangler sol begge to, sol i betydningen af alt det, som kan gjøre livet lyst og lykkeligt. Hvis det norske folk ikke boede saa at at sige i en samling gryder, og det endog gryder, hvorover der næsten kan siges at være lagt laag, vilde simpelt hen ikke alle disse spørgsmaalstegn være der, og den norske folkeaand vilde heller ikke have frembragt en digter, der har bragt alle disse

spørgsmaal frem næsten til det dæmonisk uhyggelige. Men saalænge ikke dette sker, det vil omtrentlig sige det samme, saalænge jordaksen ikke forandrer sin stilling, vil spørgsmaalene ikke blive besvarede, men de vil føre sit stille, selvindvævende liv gjennem personligheden, saalænge denne lever, og maaske endog ved faderens død staa op igjen i sønnen, altid lige indadvendt og altid med samme mangel paa svar. De vil faa ny næring gjennem naturen og omgivelserne og maaske gjennem aarhundreder blive dalen ligesaa fast og eiendommelig som det fjeld, der staar og luder over.

Det høieste udtryk, som denne den norske folkeaands forkjærlighed for problemer har skabt sig, har vi i den bekjendte Julianfigur i Ibsens Keiser og Galilæer. Denne Julian er ikke nogen anden end den paa en gang lidende og trodsige norske bonde, der i sin frugtesløse kamp for at løse livets gaade er kommen i kamp med Galilæeren, verdensstyrelsen, »de hvide heste« og hvad det i denne digters senere arbeider heder, men som i denne kamp kun falder og falder, indtil det ender i det trøstesløse: »Saa har du dog seiret, Galilæer!« Det er netop vore fjelde, vor sne og vor is, som kan fremtvinge dette problem saaledes behandlet og det er netop den herved fremtvungne følelse af at høre til »Vorherres stedbørn paa jorden,« som kan bringe et folk til at omfatte problemet med saadan djævelsk intensitet og styrke. Hvad egte, norske nordmænd inderst inde vil, ligger i dette: »Helst snu op og ned paa hele verdensstyrelsen — dog nei, »torpedo under arken« ogsaa! — det vil sige,

helst den djævelske lykke, som ligger i at se millionernes lig spille i veiret og jeg selv have nydelsen af at se dette. Der ligger alle helvedets rædsler bag dette, men det er norsk, helt igjennem norsk, en egen norsk, vikingeagtig maade at løse verdenshistoriens største problemer paa.

Vore fjelddale tæller ikke faa filosofer i det smaa af den her nævnte art, uagtet de vel i regelen neppe vil give sin problemsyge en saa tilspidset form, som den, vi her har nævnt. Men der findes — og enhver, som har reist noget i vort land vil ikke mangle erfaring i saa henseende — en hel del dybt og tænksomt anlagte mænd, der kan gaa omkring med mange baade gode og forstandige tanker, men som det som oftest vil falde meget vanskeligt ialfald for den fremmede at faa udaf dem. De er bleven saa vant til at bære alt hos sig selv, saa vant til at gaa og ruge over dem inde hos sig selv, at de tilsidst maaske endog er kommen til den slutning, at dette bør ikke engang verden vide. Der er noget overordentlig tragisk over disse folks skjæbne, høit begavede som mange af dem er, men den isolerede stilling, den daglig opslidende kamp for dog overhovedet at kunne leve, gjør, at de paa en maade bliver nødt til at arrangere sig med fortvilelsen.

Men, fordi der ofte over disse folk kommer til at hvile noget meget indesluttet, kommer de ogsaa ofte til at gjøre et alt andet end godt indtryk. Mange af dem faar et anstrøg af skummelhed, fordægtighed og upaalidelighed, som gjør dem ligefrem frastødende. Ialfald husker vi, vi som ungt

menneske paa en fodtur inde i en fjelddal engang traf paa et par saadanne langsomt rullende øine, for hvilke vi blev halvt ræd og som vi ikke har kunnet glemme endnu den dag idag. Der er noget egte arktisk i dette træk. Man stræber ikke længer at komme udover dalen, men man søger at arrangere sig med dens kummerlighed, dens mørke og dens tusinder af pinagtigheder paa den bedst mulige maade.

Det er dette træk som i daglig tale ofte gaar under navn af bondefulhed og som andre har villet forklare ad historisk vei, navnlig som fremkommet ved den underordnede stilling, vort folk indtog til et andet i den saakaldte foreningstid. Kan saa være, at de mange kollisioner, som paa den tid fandt sted mellem de to nationer, der dog burde have forstaaet hinanden, kan have afsat et saadant merke i folkekarakteren, det vil vi ikke benegte. Vi tror, det dog er rimeligere at forklare det ad rent naturhistorisk vei. Bondefulheden er et udtryk for en natur, der tvinger en til, saa at sige, at have et øie paa hver finger, og hvis voldsomme sprang i overgange og omskiftelser tvinger tanken til at være paa vagt ligeoverfor alt.

Det turde i denne forbindelse heller ikke være urigtigt at gjøre opmerksom paa, at Norges sandsynligvis fineste, diplomatiske snille er født i Nordland.

Forresten maa man ved dette træk ingenlunde bare tænke paa bønderne. Det findes ganske vist, som rimeligt han være, fordelt igjennem alle stænder. Vi har truffet det blandt haandverkere, for-

retningsmænd og embedsmænd og ikke mindst i høiere, baade politiske og geistlige administrative stillinger.

Det er ikke vor mening, at ikke denne evne til »at smyge« – vil vi kalde det — findes hos andre nationer. Vi mener kun, at man neppe vil kunne opgive en saa fuldendt evne til »at smyge« som den norske. Ligesom alt eksisterer i tilspidsethed her hos os, saaledes ogsaa ræven. Vort land lærer os at være yderlig forsigtig med den sten, vi sætter vor fod paa.

Sammen med dette træk hører en næsten til afguderi grænsende respekt for alt, hvad der heder form og former. I det hele taget er det besynderligt, at et folk som vort, — der — som vi tildels allerede har seet — har kunnet frembringe den mest vidtgaaende individualisme ogsaa har kunnet frembringe det mest selvopgivne kryberi. Men sagen er formentlig simpelt hen denne. Paa en del naturer virker vor storslagne og mægtige natur virkelig løftende og opdragende og gjør dem til repræsentanter for en side af vor folkekarakter, den anden del simpelt hen knuser den og holder den ligesom under stadig rædsel. For disse folk er alt, hvad de træffer »et problem« og noget, som de ikke uden angst og bæven kan holde sig til. Saaledes forholdet i det rent daglige liv. Medens vi træffer folk, der slaar spar-to til alle sociale former, træffer vi andre, der kan optræde med en saadan myg kurtoisi, ligeover alt, der kunde tænkes endog at have den fjerneste betydning for dem og deres personlighed, at det ser ud, som om al personlighed

var kommen bort i dem. Ligesom vi godt kan være os selv, saaledes kan vi ogsaa godt være andre og det til væmmelighed. Her synes den gamle vikingeaand at være afløst af et trælesind, som ingen grænser kjender.

Den norske agtelse for autoriteten, som man pleier at kalde det, forekommer os derfor af og til at gaa noget over stregen. Vi har kjendt saadanne folk. De henter ikke blot sine idealer aarhundreder tilbage i tiden, men man kopierer disse idealers moderne bærere ned til stemmen og fingerspidserne. Man beundrer ikke blot det gode ved manden, men man sluger ham »med hud og haar og ben« og man stirrer sig saa ofte blind paa ham, at man mangen gang ligesaa meget har tilegnet sig hans svage som hans gode sider. Hvad vi ikke kan gjøre ligefrem ifølge vor naturs lidenhed, det tvinger vi os ofte til at gjøre — af en eller anden grund — og frembringer derved et hykleri, som vi og tror er enestaaende. Det er ikke vor mening, at hvad en norsk jesuit gjør f. eks., det skulde ikke en spansk kunne gjøre ham efter. Vi tror kun, at med hensyn til personlig lavhed, og til »hvad man kan bekvemme sig til,« vil den norske ganske vist kunne holde ham stangen, thi han vil kunne præstere en karakterens lidenhed og en arktisk udtørrethed for enhver menneskelig storhed, som den anden ikke kan præstere.

Svenskerne har et træk, som jo straks minder om dette. Men der er en vis elegance udbredt over dette, og ryggen retter sig som oftest igjen. Hvad der er eiendommeligt for dette vor norske »aller-

ödmjukaste,« det er at ryggen ligesom aldrig vil rette sig igjen, naar den en gang har krummet sig, og den egte, spidsborgerlige selvsagthed, hvormed vi tager det hele.

Men vi kom bort derfra, at vi lever under et tryk, og at dette tryk afsætter en umaadelig respekt paa formerne og alt, hvad der har noget at sige.

Enhver, der er kjendt noget paa landet herhjemme, vil vide, hvad dette har at betyde. Her synes alt, hvad der heder bygdeskik, vedtægt, hvoraf meget kan være flere aarhundreder gammelt, at herske med en aldeles despotisk magt over gemytterne. Rigdom, social stilling og magt etablerer en kløft mellem de forskjellige stænder, som man skulde tro var aldeles umulig i et land med saa demokratiske interesser som vort. Og dog er det saa. Man vil maaske neppe nogetsteds i verden finde steder, hvor etikettehensyn holdes paa med saadan minutiøs strenghed, som i vore yderlig smaa, tarvelige forhold paa landet. Den norske bonde er den største aristokrat, vi ialfald har kjendt.

Vi kan ikke undlade at anføre et par oplevelser.

Ved et feriebesøg for nogle aar tilbage i en af Romsdalens fjorde blev en smørform, en af disse rosede, velformede og til med ganske ny, sat frem for os to sultne stakler, som nu traadte ind. Vi huggede glat væk løs i den smukke form, min reisekammerat fra siden og jeg paa toppen. En stund efter, da vi skulde anbefale os, blev der

spørgsmaal om betaling, og jeg undrede mig da over, at min ven skulde betale mere end jeg. Da det var mig, som havde med opgjøret at gjøre, maatte jeg spørge konen, om hvad grunden hertil kunde være. Jeg fik da endelig ud af hende — hun vilde ligesom ikke ud med det i førstningen — »at hun var vant til at tage lidt mindre af folk, som havde folkeskik end af dem, som ingen havde.«

Jeg maatte atter spørge, hvorledes det?

»Jo, saa Du ikke, hvorledes han hug ind i smørforma mi?«

Kort at berette, hun var bleven ærgerlig og ansaa sig forpligtet til at holde sig skadesløs i kontant betaling, fordi min ven havde begaaet den dødssynd, saaledes at angribe en saadan liden smørform fra siden, ikke fra toppen, hvad, som bekjendt altid ske skal.

For nogle aar tilbage var vi tilstede ved et stort gilde i en af vore indre skogbygder.

Som man skulde gaa tilbords, var der naturligvis en hel del dikkedarer, nølen, vriden-paa-sig, etc., som sedvanlig. Træge og tunge var herrerne, men endnu værre var damerne. Tilsidst havde dog klokkeren, en ganske kvik liden fyr og vel skikket for hele den stilling, han her var kommen i, endelig faaet disses »bjerg« indenfor døren, men her blev det staaende igjen. Den vilde ikke gaa først, og den vilde ikke gaa først, og »mor« den var tilstede og burde gaa først og »mor« den var tilstede og burde gaa først. Men tiden gik og man kom ikke længer. Da faldt klokkeren paa en ganske

fiks idé. Ikke uden humor, men dog med en skjelm bag øret, begyndte han at katekisere — havde vi nær sagt — ud af hver enkelt, hvor mange kjør hun havde, og da han havde faaet istand denne tabel, begyndte han at læse dem op derefter. Nu blandede humoret sig naturligvis deri og kom ham tilhjælp, men saaledes kan man mangen gang komme til at maatte gribe til de mest fortvilede midler for at faa en saadan »masse« af norsk forsigtighed, etikettehensyn og — tunghed til at gaa.

Vi træffer i vort gode gamle embedsverk undertiden typer af dette slags, som er ganske originale. De synes, somom det at adlyde er bleven til sten i dem, saa de bukker, hvor de gaar, for alt og alle. Nu ja, respekt for lov og orden, men vi kan dog ikke lade være at tænke paa, at der er himmelvid forskjel paa disse karle og dem, der i sin tid »gjorde Kølnerdomen til sin hestestald,« som der har været sagt.

Vi gjentager, at det ikke er vor mening, at man ikke ogsaa skulde kunne opleve lignende scener som de her fortalte andre steder, og at man ogsaa udenfor Norges grænser skulde kunne træffe en saadan kontortype, men der vil neppe ligge noget saa gudnaadslig smaat over det, som over vort norske.

Vor saa ofte priste »lovlydighed« hører ogsaa sammen hermed, en egenskab, der ingenlunde hidrører fra, at vi er i besiddelse af retfærdighedsfølelsens adel saa meget mere end andre mennesker — snarere tvertimod! — men det er simpelt hen frygten for magten, feighed eller trangen til

at komme frem, der kommanderer hele personligheden. Man studere blot, om man ønsker at faa lys over dette, karaktererne i en almindelig vestlandsk fjordbygd. Læseren vil træffe mange helteskikkelser, lodser og lignende, som maaske en dag vilde vove sit liv for Dem, hvis De er i fare, men ogsaa egte, feige uslinger, mænd, som De aldrig vil kunne faa til at staa ved deres ord, om De knuser dem.

Sammen med dette træk og paa en vis maade beslegtet dermed, om det end paa en anden kan siges at være dets modsætning, er vor almues og vort folks forkjærlighed for juridiske nøddeknækkerier. Det kan siges at være problemsygen, dog ikke i et filosoferende, grublende udslag, men i et praktisk trodsende eller opløsende.

»Alle nordmænd er jurister,« har, saavidt vi ved, Orla Lehmann først sagt, og heri ligger ganske vist en stor sandhed. Dette, kan vi se, gaar igjen ligefra de mange haarkløverier i vore offentlige, større møder og forhandlinger ned til de smaa arrige, som det ofte ser ud til, for livet uforsonlige ubetydeligheder, der møder op i en norsk forligelseskommission paa landet.

Og det maa til en vis grad være saa. For det første er vi uendelig selvsyge, dernæst er vor jord saa fattig, at vi fristes til at strides, saa at sige, om hver madbid og endelig frembringer vor natur saa mange uberegneligheder, gjør saa mange indhug og saltomortaler ind i det som ret og orden engang etablerede, at vi nødvendigvis maa komme i haarene paa hinanden. Man tænke kun i denne

henseende paa fiskerierne i det vestenfjeldske og nordenfjeldske, skred, elvebrud og lignende ting i i dalene, og man vil finde, der er god anledning til at tørne sammen.

For almuen kan vi derfor sige, at jus, specielt med det norske drag som videnskaben om, hvorledes jeg skal »knibe dem,« omtrent udgjør dens eneste aandsføde. Der gives hele bygdelag, hvor menneskene ikke har gjort andet op igjennem umindelige tider end krangle. Der gives slegter, der har givet ud hele formuer og bragt sig og skarer af paarørende til betlerstaven, som det synes, blot for at holde et evigt krangel gaaende. Der gives mænd, i hvem denne norske begavelse »at vride« er bleven genialitet, mænd, som — hvilken psykologisk-geografisk illustration til vort land i det hele taget er ikke dette! — bogstavelig ikke kan hvile ved noget, men bevæger sig omkring som et perpetuum mobile i et mylder af krinkelkroge og juridisk vrideri. Vi har personlig kjendt folk, der har levet og aandet i krangel som, maa vi antage, f. eks. Halfdan Kjerulf i sine mest aandige drømme og som har kunnet møde op ved thingsessionen paa landet gang efter gang, aar efter aar, fordi de havde »sak,« og havde de ikke »sak« selv, saa mødte de op for at høre, om der ikke var nogen, som havde »sak.«

Det er nogle frygtelige mennesker! Det er saa umuligt, at komme til enighed med dem om nogen ting, som det er, for at bruge et gammelt billede, at gaa til maanen, og skulde det tilfælde indtræde, at de var paa vei til at slaa sig tilro ved noget, saa kan det meget let hænde, at de et øieblik tager

sagen op bagfra, — om jeg maa udtrykke mig saa — fra en side, som aldrig noget menneske har tænkt paa, og saa har man det gaaende igjen.

Der er noget norsk i dette, noget sørgelig norsk, som vidner om smaa forkrøblede og fortrykte forholde.

Der gives ingen større fornøielse til — vi kjender ialfald ingen — end at være tilstede ved et norsk retsmøde paa landet, hvor det en dag er bleven sorenskriverens hverv at rode op i et bøle af saadanne karle, som paa en eller anden maade har kranglet sig sammen. Man taler om at hænge sammen som erteris, men her slaar aldeles ikke det billede til. Thi her er det ikke tale om f. eks. blot en gang, at have stødt sammen paa et enkelt ømt punkt, men man har filtret sig saaledes sammen i gjensidige fortrædigelser, chikanerier og forfølgelser, at det hele er bleven en uløselig floke. Men hvad der ved saadanne anledninger kommer frem af kneb, underfundigheder og »fortolkninger,« det gaar ofte over alle grænser. Her maa vi takke Gud, at ikke alle disse folk er kommen frem, thi skulde alle disse folk med begavelse i denne retning komme frem og faa høiere uddannelse, vilde det ikke være til at holde ud hertillands. Vi vilde kjevle os sønder og sammen og tilsidst dø i et kaos af spidsfindigheder, trættekjærhed og forfølgelsessyge, hvor tilsidst alle menneskets store sider gik tilgrunde.

Vi maa atter fortælle et par oplevelser. De viser ikke netop saa meget hen paa kranglesiden i denne begavelse, som hvad vi kunde kalde dens almene juridiske natur.

Som ung student drog vi for en del aar siden gjennem en af Norges fjelddale. Lige ved en mindre gaard traf vi en mand med et par rare, noget underlige øine, som stod og brød paa en sten og kom ingen vei med den. Vi hilste paa ham og gav os i samtale med ham, og han kom da saa til en passant at fortælle, at han havde »sak.«

Nu ja, det tvilede vi ikke paa.

Da det led lidt videre, kom han til at spørge, om vi ikke havde lyst til at se paa »dokementa'n,« vi kunde kanske give ham et raad.

Dette sidste kunde vi nu ikke sige noget bestemt om, men vi fulgte med.

Det bar da opover til gaarden. Vi gik først gjennem et par større værelser, derpaa gjennem et mindre, og endelig kom vi ind i et ganske lidet kabinet. Her tog han — borte i krogen stod en stor jernbeslagen kiste — frem en nøkkel, som han bar i en snor inde paa brystet, satte nøklen i laasen og dreiede langsomt og forsigtigt om. Saa satte han sig til at tage frem et for et nr. af — almuvennen eller rettere det udklip af ny udkommende love, som i de senere aar har pleiet at følge med dette blad, og lægge dem op, en for en, paa knæet, indtil han endelig kom til den »lov,« som han troede, skulde have nogen betydning for hans »sak.« Men De skulde have seet, læser, det blik, hvormed han saa paa mig, da han begyndte denne forretning og det høitidelige, næsten religiøse alvor, hvormed han udførte den. Men det var jus, ærede læser, norsk lægmandsjus, og den maa altid behandles med respekt og alvor.

Men vi skylder ogsaa at berette, at paa laaget af kisten var der anbragt 3 potræter. Vi maatte spørge, hvem det var, da vi ikke i øieblikket kjendte nogen af dem.

Jo, den ene var »en« amtmand, som forresten, hvad vi senere erfarede, boede over 100 mile borte fra hans dør og som han klarlig kun havde lagt sig til for honnørens skyld og — stevnevidnerne fra hans egen bygd. Jus, bare jus og ikke noget andet end jus!

Endnu en historie til. Det hændte for en del aar tilbage og er, som alt, hvad vi i denne bog har fortalt af lignende ting, den rene, skjære virkelighed.

Vi deltog i forhandlingerne blandt en del deputerede til distriktsforsamlingen i anledning af et forestaaende valg til storthinget. Under disse diskussioner kom der fore ogsaa et spørgsmaal, som paa en maade dannede valgprogram det aar, og i hvilken anledning man da særlig fandt sig beføiet til at udtale sig.

Efterat et par herrer havde været i ilden, meldte en liden, mager fyr sig til ordet — tør og vreden og med et trangt, lidet hoved, hvoraf alle høiere egenskaber ligesom syntes strøgne væk, rigtig et sagførerfysiognomi.

Og nu kan De tro, det bar løst. Jeg har aldrig nogensinde beundret et advokatorisk talent som dette. Og jeg siger med rette »beundret,« thi manden var virkelig at beundre. Thi for det første havde han nemlig fuldstændig ordet i sin magt — ikke veltalende som aldrig noget egte sagførertalent — men munden gik ustanselig, flydende og

forretningsmæssigt ekspederende, aldeles som om han havde staaet for skranken i mange herrens aar og var vant til bare at deducere. Men høiesteretsdomme, storthingsbeslutninger, kongelige resolutioner, departementsforedrag, gamle kancelli-skrivelser, til og med store stykker af Kristian Kvint, alt dette løb ud af ham som en vældig, bred, flommende strøm. Vi sad ikke med kilderne eller originalerne i haanden, men vi føler os ganske overbevist om, at han tog ikke feil af et aarstal, et datum eller et navn i al denne lærdom. Et saadant tilforladelighedens præg hvilede der over det hele.

Og denne mand var fra en af de fattigste, mest afstængte fjelddale oppe i — Nordland.

Vi skiltes med den dybeste respekt fra manden, men vi hørte siden, at han boede i nærheden af en flink lensmand, og han har da formodentlig ved at gjennempløie hans arkiv forskaffet sig denne, fra vort standpunkt ialfald, meget vemodige lærdom.

Folk, som »giver gode raad« eller er »noget ved sorenskriveren eller magistraten« findes formodentlig i alle norske byer og alle norske fjelddale.

Undertiden fremtræder dette talent, ikke som opposition mod selve loven, men, kunde vi fristes til at sige, som en forstening af loven selv. Da er det stivhed, umedgjørlighed, arrogance udover alle grænser. En saadan mand er en paragraf, et princip i et par bukser. Han respekterer intet, som ikke er skrevet eller hvorfor han ialfald tror at have et lovsted. Med denne mand faar ingenting bugt. Han er uangribelig for alle høiere følelser. Hjem, fædreland, ære, alt sligt noget er ham fuldstændig

ligegyldigt, naar han bare faar sit igjennem. Enhver, som er noget kjendt med livet herhjemme, vil vide, at er man en gang falden i en saadan mands klør — ja, da kan man ligesaagodt opgive haabet med en gang.

Hvad dette talent angaar, har vi ogsaa godt at slegte paa. Man gjennemlæse f. eks. billeder fra den tid som Njaal Torgeirsons saga, ligesom flere af vore gamle sagaer overhovedet, og man vil finde, at den norske bogstavdyrkelse, det norske haarkløveri og den norske stivnakkethed er ligesaa gammelt, som vi er det som folk.

Der ligger 1000 aar mellem de njaalske og de tangbrandske kranglerier paa Island og de indlæg i sager og processer, som vi kan læse den dag idag, men aanden i dem alle er akkurat den samme

Med hensyn til forholdet mellem de 3 skandinaviske nationer i dette stykke, har flinke jurister, som har havt sin opmerksomhed henvendt derpaa, sagt mig, at den danske jurist gjør indtryk af let at lade sig henrive af sin godmodighed, den svenske kan kløve et haar med stor elegance, den norske kan ikke blot kløve et haar, men endog kløve samme haar en gang til, om det skulde være nødvendigt. Formodentlig forholder det sig ogsaa saaledes.

Og dog har det norske folk ogsaa i dette stykke været sin egen ironi. Vi mener, at et folk som vort, der dog stadig maa leve af at hjælpe sig selv, maa dog ogsaa bære paa en hel hoben sund fornuft og saa en gang imellem faa trang til at le ad dette juridiske spilfegteri. Kan vi segne

under et despoti ef døde former og lade os kneble af et haarkløversk dødbideri, saa maa vi dog ogsaa af og til føle trang til at reise os, hjertelig overlegne ligeoverfor alt dette smaatteri og ligesom tage i træet og lade alle frugterne falde. Vi sigter herved til den friske latter, som det norske folk saa ofte har udsendt op igjennem tiderne — mænd som Wessel og Vinje — men fornemmelig til Ludvig Holberg. Denne mand er nemlig ikke noget andet end den rolig-sunde norske fornufts protest mod sine egne, og, som man ogsaa ved, mange andres daarskaber.

Holberg er saaledes i skind og sind nordmand, saa egte nordmand, at vi kan ikke tænke os, hvorledes overhovedet noget af de andre skandinaviske lande eller nogetsomhelst andet land i verden skulde kunne frembringe ham saadan, som han er. Frankrige har sin Molière, men hans humor har et anstrøg af élégance, et slags gloire, om vi saa maa udtrykke os, men som Holbergs ikke har. Svenskerne er ikke anlagt for humor og danskerne heller ikke. Der er i Holbergs aandelige fysiognomi noget selvsagt-sikkert, noget godsligt-overlegent, noget lunt-smilende, hvorved man kommer til at le ved at faa se alle disse bagateller i deres rette belysning, som hvad de er, nul og nikts. Den er den lykkelige, sig selv bevidste lods- og skipperforstand, der simpelt hen sætter sig ud over baade græsk og latin, Erasmusser og Per Degner, syllogismer og Fontangéer og blæser ad hele stasen. Der er en lun storm — om vi saa maa udtrykke os — fra norden, som tillader sig at spadsere ned-

over Europas sletter, pege — bare pege lidt paa disse gamle bygninger og dermed gjøre, at folk selv skrider til arbeide siden. Ibsen behandler problemerne — her tidens udlevethed — bittert og indigneret, Holberg godsligt-overlegent, akkurat som Gulliver i Lilleput morer sig, der han ligger paa marken, med at tage nogle af dette lands beboere i sin haand og se, hvad de ligesom bestaar af. Gulliver sætter sine pent ned igjen, for Holberg gaar de tilfældigvis i stykker mellem hænderne, idet han har taget dem op til sig.

Det er vort i grunden gode hjerte, — det hjerte, som fødte balder-drømmen i vort folks morgen — som maa frem og ikke kan taale at blive knust af al denne haarkløverske herlighed. Det er, som om der med et stod en stor, eiegod mand frem iblandt os og sagde: »Nu ja, vel, mine herrer, det kan være godt og vel med al denne jus, men hvad er det? det er jo ingen ting, jo.« Og saa studser man, trækker paa smilebaandet og ler — ja, juristerne ler ikke, thi de kan ikke le — men andre, som har et stykke hjerte i livet, ler ad dem, og det er i grunden den eneste maade at kurere dem paa.

Historisk talt var det ogsaa naturligt, at Holberg fremstod paa den tid, han gjorde, og at han blev den, han blev.

Den gamle, scholastiske kultur, tilsat med et skarpt moment af politisk enevoldsvælde, holdt netop paa den tid at skulle lægge vort land i lænker. Den største del af Europa var allerede lagt, Danmark som gjennemgangsleddet hertil i lige maade. Vi stod nu omtrent alene tilbage.

Men da sagde den norske folkeaand kort og godt stop. Jeg har nok af dikkedarer og juristeri her hjemme hos mig selv før, og jeg behøver ikke at indføre dem fra Rom eller Frankrige. Og hvad er det ogsaa for noget, I byder folk? En skolemester, som farer med syllogismer og »majorer« som I kalder det, en kalv med to hoveder, en klokker, som græder, fordi han tror, han er blevet til en hane, nei, kjære godtfolk, dette er jo ingen ting. Og saa tog den gamle i overmaal af godmodighed og lune og gav en hel tidsalders filosofi, kultur og dannelse til pris for en sund, god, egte norsk latter.

Holberg er altsaa vort eget folkehjertes frie, naturlige reaktion mod alslags overmaal af juridisk dødbideri og stum tilbedelse af en bestaaende form: Han er netop udslaget for den side i vor natur, — hvad jussen netop ikke er — hvormed vi trænger til at give os luft og gjennem en hjertelig latter at blæse ad alle verdens puslerier og daarskaber. Han er vor bekjendte solid-lune folkehumors fornemste repræsentant.

Omkring Holberg samler sig derfor alt, hvad der i vort folk lever af »sund fornuft,« vid og lune, men fornemmelig alt, hvad der gaar ind under begrebet det norske folkeeventyr. Hele dette muntre følge af askepotter, princesser, haug- og bergfolk er ikke andet end en ring af leende og dansende genier omkring Holberg som deres geniale midtpunkt. Den Tyrihans, som fik kongedatteren til at le, er igrunden kun vort prægtige, sunde gemyts

reaktion ligeoverfor vort bekjendte ophøiede, juridiske alvor.

Vi har sagt, vi tror, den norske jus er et særdeles tilspidset fænomen — eftersom baade en blidere natur og en høiere grad af civilisation aldrig vil tillade, at juridiske distinktioner kommer frem i en saa pointeret haargranhed som her — men paa den anden side maa det ogsaa siges, at denne jus'ens reaktion, det egte folkelige humor ogsaa neppe nogensteds vil fremtræde saa »tilspidset« som her. Det er naturligvis paa dette sted aldeles umuligt at gaa i detalj — vi havde nærmest som ogsaa allerede i titelen antydet, tænkt os dette verk som en anvisning til et kommende, mere nøiagtigt studium af vort folks aandsliv i fysiologisk henseende — det er, siger vi, naturligvis umuligt her at gaa i detalj, men vi skal dog faa lov til at nævne et træk, som er kommen os for øie og som henviser, til hvilken, næsten uhyggelig høide trangen til at sætte sig udover alt, her hos os undertiden kan slaa ud.

Den for et par aar siden debuterende forfatter Furø fortæller i en liden skildring fra folkelivet nordpaa om et baadlag, der kulseilede paa Vestfjorden — det er en historisk begivenhed — og gav sig til, som de sidder paa hvælvet, at slaa vitser — om døden. Vi holder denne historie ikke for urimelig. Livstrykket er her saa umaadelig stort, trykket af alt, hvad der overhovedet gaar ind under begrebet »form,« naturligt og menneskeligt — alt er saa »knugende, tærende trangt,« at tilsidst opfatter man selve døden ironisk. Der er

noget storslagent, men som sagt, uhyggeligt storslagent i dette. Det er den norske folkehumor i leg paa randen af selve graven.

Dette umaadelige tryk er det nu ogsaa, som har sat sit stempel paa vore folke- og huldreeventyr, som alt i henhold til ovenstaaende har tvunget hjertet og den sunde fornuft til at hæve sig til en saa spillende næsten kaad fortvilet høide.

Folkeeventyrene er jo nationernes fælleseiendom og vi hverken kan — har dertil heller ikke de fornødne kundskaber — eller vil indlade os paa de store, mere almenhistoriske sammenligninger, som i den senere tid er foretaget paa dette felt og hvormed man har søgt at komme efter, hvad der er specifik nationalt ved hver enkelt af dem, men skal kun bemerke, at hvad de tre skandinaviske nationer angaar, synes Norge, specielt med hensyn til humoret, at bære prisen. Ligesom der kun findes en Holberg i hele den skandinaviske literatur, saaledes findes der ogsaa kun et virkeligt godt fortalt folkeeventyr — det norske. Man sammenligne saaledes Svend Grundtvig, Djurklou og Asbjørnsen & Moe, og man vil neppe være i tvil om, hvor humoret eksisterer i den friskeste og mest egte form. Jeg skal f. eks, fra Grundtvigs og Asbjørnsens samlinger kun nævne de to eventyr, Tyrihans som fik kongedatteren til at le og en slædefart, som jo er identiske. Der er ingen tvil om, at hele denne reisen til kongens gaard er langt friskere opfattet og fortalt hos os end det er paa dansk grund. Der ligger en ganske anden realistisk, egte national djervhed over det følge, hvormed Tyrihans sætter afsted, end disse fire, nøgne jomfruer, en prest og

nogle gjæs, hvormed Jesper Næsvis »seiler« op foran kongedatterens vindu, men hver nation har udformet sit humor paa sit vis. Vi ler dog, synes det, mange gange hjerteligere.

Men endnu klarere vil formentlig dette blive os ved følgende. Vi har under beskjæftigelsen med disse ting kommet over tre forskjellige — nisser, hver repræsentant for sit folk blandt de tre skandinaviske nationer. Den ene staar i Ernst Bojesens juleroser for 1887, den anden staar i »Ny illustreret tidning« for 1886 og den tredje er den af Bergslien for iaar — 1888 — paa et julekort tegnede. Men alle tre er meget typiske. Den danske gjør indtrykket af en pen, liden herremand, der sidder stille paa en bænk, er forresten blød og fin over hele sin krop, som om han var overtrukken med fløiel eller var en nys udkrøben gaasunge. Bergsliens er en egte liden drillevorren person, saa egte skalkagtig skjelmsk, som kun en kvik, begavet bondegut fra Vestlandet kan være det og saa egte national, at det ser ud, som om dette kunde være det specielle Vosse humor, og den svenske — ja, den synes da ogsaa her at ligge midt imellem. Ialdfald vilde et saa forsonet og ganske jevnt ansigt, som denne har faaet, neppe passe for en norsk nisses pandebrask.

Nu ja, vi begyndte dette kapitel med »problemerne« og er nu kommen ned til nissen og julegrøden, og en og anden læser vil maaske finde, der har været liden sammenhæng i dette overhovedet, men formentlig er det ikke saa liden endda.

Over de tusender af filosofiske og praktiske »gaader,« som de norske fjelde byder paa, har det

norske folk ogsaa af og til trang til at le, le rigtig hjerteligt, saa nissen og jussen — vi mener den trættekjære, opløsende, haarkløveriske norske jus — staar ikke saa fjernt fra hinanden endda. Thi medens vi pr. jus storlig river os sønder, maa alle vore huse dog hver julekveld have sin nisse — det er, rigtig hjemlig hygge og hjertelig, oprigtig godhed trives ogsaa godt i Norges dale.

Naar vi slutter disse bemerkninger, kan vi dog ikke gjøre det uden ogsaa tilsidst at nævne et ansigt, som just i det øieblik ligesom stiger op for os. Denne mand er skuespiller Johannes Bruun. Denne kunstners ansigt lyser som en sol af hjertelighed og ren, egte hjertens godhed. Det er den norske grundgodhed som geni og et saadant ansigt forsoner os med tusender af jurister.

Folkekarakterens individualisation.

Vi begyndte nærværende afhandling med den bemerkning af Henrik Wergeland, »at alle frenologiske systemer i verden var ikke istand til at forklare hans fysiognomis uregelmæssighed.« Skjønt dette naturligvis er en overdrivelse, vil vi dog gjentage, at dette ogsaa for en del gjælder det norske fysiognomi i dets almindelighed, idet vi nu nærmere gaar over til en karakteristik heraf.

Ja, det forholder sig saaledes, at det i virkeligheden er temmelig vanskeligt med et at sige, hvorledes en nordmand ser ud. Den som har nogen erfaring i disse ting, eller maatte have anvendt nogen opmerksomhed paa at løse dette »problem,« vil selv have merket, hvor aldeles ikke ligetil det er.

Man kan hos os nemlig, naar man bevæger sig omkring i livet — høit eller lavt, det giør ingen ting til sagen, thi nationalaanden virker jo lige godt — træffe ansigter, der vidner f. ex. om en sanselighed, der synes ganske kolossal og man kan træffe ansigter, saa rolige og ubevægelige og saa isnende kolde,

at man kunde faa indtrykket af, at Norges genius engang havde været oppe ved Polen og der skaaret ud disse ansigter og siden sat dem ned mellem vore fjelde, efter først at have sørget for, at de ikke smeltede. Man kan træffe næser f. ex. som er meget mere end russiske, som er paa vei til at forsvinde mellem tykke læber og vældige pluskjæver, og man kan finde andre, der er saa velformede og fine, at man kunde tro, de var drevne herop fra Grækenland, hvis de ikke netop ved sine fine linjer mindede om de rene konturer i vore fjeldgallerier efter nyfalden sne en vinterdag. Man kan endvidere, hvad hele veksten angaar, finde mænd, der er rene kjæmper, som minder en om svære bølger, der kan være rullet ind fra Vesterhavet, som synes bestemt til at skylle alt væk paa sin vei, og paa den anden side smaa, yderlig smaa, arrige djævle, med hvilke man nærmest maa spørge sig selv, om det ikke er smaa draaber af finsk blod, som endnu her ligger og driver omkring i slegten. De største yderligheder, rent »kjød,« netop saadant som man maa tænke sig det bleven til ved i kampen mod vor natur at have givet sig fuldstændig over, og den yderste arrige tilspidsethed, der er det rene onde som punkt. Mellem disse to yderligheder svinger de norske ansigter. Det er gaaet som i maleriet, man har faaet en uhyre masse speciallandskaber, men intet egentlig, som i sin helhed kan siges at udtrykke den norske natur. Saaledes har man ogsaa her faaet en mængde specialansigter, dal-, slette-, fjord- og fjeldansigter, hvilke alle kan siges at ligge mellem de

to her nævnte yderligheder. I Norge er det almindelige menneskeansigtet bleven varieret i ganske overordentlig grad, idet netop vort liv fører med sig betingelserne for en saadan individuel udformning. Deraf kommer det ogsaa, at medens man hos os kan træffe paa mange »djævle,« vi havde nær sagt, virkelige djævle, kan man ogsaa træffe paa mange »engle,« natur-engle, eller saadanne smaa melodier, toner eller symfonier, eller hvad jeg skal kalde det, som netop har saa let for at slippe igjennem der, hvor alt brydes saaledes som i vort land.

Man har sammenlignet os med schweizerne men dette er ganske urigtigt. Schweizerne bor paa bare det tørre fjeld, og herved fremkommer en prosaiskhed og tørhed i folkekarakteren, som ialfald kun en del af os nordmænd har. Havet støder op til os, ja, det er endog omtrentlig vor vigtigste næringsvei og det frembringer en flugt i nationalkarakteren og et hang til sværmeri, som schweizerne ikke har.

Heller ikke kan man godt sammenligne os med engelskmændene, — thi dem vilde Vestlandets nordmænd til nød kunne sammenlignes med, uagtet skjærgaarden vilde individualisere for sterkt — men saa ligger vi og trækker paa denne tørre spidsfindighedstilsætning fra vor magre jord og vore nøgne fjelde og det gjør os virkelig uklare. Der ligger noget uklart over vor folkekarakter som over vort ansigt i det hele.

Imidlertid synes der dog at være et drag, som forekommer os at være fælles for alle disse eiendommelige ansigter, og som vi vel nærmest

kunde kalde nationaludtrykket, og det er draget af arbeide, nød og sterke kampe. Vi ser for det første bort fra det nysnævnte raa sanselighedsdrag, der forresten ogsaa godt kan sættes i forbindelse med en af en haard natur oparbeidet nydelsestrang. Men dette arbeidsdrag er jo i og for sig saare naturligt. Vi er et folk af rydningsmænd, jordbrugere og energiske sjømænd, og det er det, som De vil finde repræsenteret i enhver norsk portrætsamling eller samling norske genrebilleder. I Tidemands billeder vil De dog neppe finde det sterkt fremtrædende, hvad der hænger sammen med romantiken, og at denne maler malte for en stor del paa frastand, men vil De tage for Dem et af den nyere tids arbeider f. ex. Werenskjolds En begravelse, vil De straks finde det.

Vi skal tage et par billeder fra virkeligheden selv.

Gaar De en dag ind i en almindelig norsk landskirke og stiller dem oppe ved koret og ser nedover den skare, De her har for Dem, vil De se en samling menneskelige ansigter, paa hvem livets alvor har sat et sterkt præg. De er tunge, energiske, vredne, ofte onde, eller døsige eller sterkt lidende. De er alle sammen som enhed betragtet en illustration til de nøgne, ujevne homper og fjeldknauser, hvorpaa de bor, som hele vort folks aandsliv er det.

Paa samme maade, om De en dag begiver Dem ind i et almindeligt norsk amtsformandsskab. De vil faa se mange, yderlig karakteristiske ansigter, men De vil allesammen henlede Deres tanker paa smaa kaar, store kampe og uhyre arbeide. Ligeledes, om de f. eks gaar op i høiesteret. De vil faa se

for Dem en samling pene, gamle embedsmænd, men i regelen med skarpe, strenge ansigter, netop saaledes, som det sømmer sig et folk, der dyrker en karrig jord og har faaet sin bolig paa begge sider af polarcirklen.

Som modsætning til dette sidste kan De maaske, hvis De har anledning dertil, tage det for nogle aar siden udkomne billede af den ved samme tid afholdte saakaldte berlinerkonference. Her har vi ogsaa en samling ældre, dannede herrer, alle i sine træk repræsentanter for sine folks eiendommeligheder, men dog alle med noget mere forsonet, noget lysere og mildere over sig end vore herrer fra det strenge Norge. Bismarck selv i al sin gotiske vælde har noget mere samlet, mere roligt-dominerende over sig end f. ex. en af vore vestlandske skibskaptainer — med hvem han dog nærmest maatte sammenlignes — naar han bryder løs i al sin glans.

Og dette samme er tilfældet med alle større ansigter hertillands. Selv om De gaar til et saa »romantisk« galleri som Eidsvoldsgalleriet, vil De dog finde, at vor nationalaand ligger bagom, og særlig behøver De ikke at være bange for tilsidst at finde den, naar De lægger merke til ham, som sidder i midten, gamle Teis Lundegaard, der er mere end repræsentant nok for den vestlandske selvbevidsthed.

Men overalt det samme. Vore digtere, talere, statsmænd, høiere stillede embedsmænd og forretningsmænd har alle faaet et præg, der minder om strengt arbeide, megen energi, men ofte ogsaa ved siden heraf stor evne til at nyde og konsumere.

Baade Ibsens og Bjørnsons ansigter tyder paa energi, men begge fortæller ogsaa, at de som gode nordmænd heller ikke vilde slaa vrag paa »en vinterkveld paa oplandene,« som det heder med en gammel terminus, om anledning dertil gaves.

Paa denne fælles grund af arbeide er der dog to ansigtstyper, som træder klarere frem foran alle de andre, og det er de to, som svarer til de to hoveddele, hvori landet falder, det østlandske og det vestlandske. Man kan i sin almindelighed tale om et østlandsk og et vestlandsk ansigt.

Østlandets slette- og skogbygder frembringer ansigter af lidet individuelt præg. Noget er der jo, men dette træder ikke saa skarpt frem som paa Vestlandet. Østlandets natur er jo den eneste del af vort fædreland, som kan betegnes med begrebet ro, orden og regelmæssighed. Begrebet fjeld er vistnok ikke forsvunden, men dette træder ganske tilbage for begrebet slette. Derfor er ogsaa alt her tamt, bundet, ordnet og regelmæssigt. Man kan derfor godt sige: Vil De vide, hvorledes nordmændene behandler naturen, saa reis til Østlandet. Vil De vide, hvorledes naturen behandler nordmændene saa reis til Vestlandet. Hele Kristianiadalen opover til mundingen af de store dalfører er derfor et eneste basin, hvis grundkarakter er jevnhed, bundethed og en vis ensformighed. Her er intet, som kan sætte fantasi og følelsesliv i bevægelse. Man gaar der paa sine smaa og store gaarde, passer disse ordentligt og regelmæssigt, men man er ikke udsat for større omskiftelser i naturens eller livets orden, hvorfor alt antager karakteren af en

vis uforanderlighed. Kunsten at gaa i sælen bliver heraf en naturlig frugt, at saa, naar der skal saaes, at høste, naar der skal høstes, at staa op, naar der skal staaes op. Alt dette avler pligttroskab, paalideligehed og jevn arbeidsomhed.

Et drag af denne regelmæssighed har ogsaa lagt sig paa østlændingens ansigt. Det er roligt. forretningsmæssigt og gjør indtrykket af en mand, om hvem det kan siges, der man har sat ham, der staar han. Men da livet paa disse sletter ofte er haardt nok og f. ex. aldeles ikke at sammenligne med livet paa de danske eller de svenske, faar ansigtet ofte et koldt, undertiden et meget arrogant udtryk. Der hviler ofte et: «Kom mig ikke nær!« over det. Det er nordmanden som aristokrat og tillige med det slags aristokratiske følelse, som kun findes i Norge: »Værsgod, mine herrer, her er jeg. Verden, det er egentlig min person.«

Østlændingen er systematiker, jurist og administrator, og vort embedsverk saavel som vor armes officers-korps rekruteres som bekjendt mest af ham. I større merkantile spørgsmaal nøier han sig mest med at lade alt gaa. Han lader meget gjerne fremmede spekulanter tage adgangen til at tjene noget bort for næsen paa ham, naar bare han kan faa have det, som han har været vant til det.

Han er korrekt, fuldkommen og stiv, forstaar at iagttage alle den ydre velanstændigheds former, men han bliver hverken digter, prædikant eller større forretningsmand. Han »ved,« hvorledes alle disse ting skal være, men naar han selv skal for-

søge sig derpaa, indlader han sig aldrig paa noget, som ikke er forsøgt før, eller hvor han altid har ryggen fri.

Flere saadanne ansigter sammen er kjede, ensformighed og ufremkommelighed over alle grænser. Alle samtaler dreier sig i regelen om — jus og mad. Jus og mad, derom gaar det bestandig og saa, naar man kommer udenfor den slagne landevei en smule, livets hverdagsbegivenheder og prosaiske trivialiteter.

Hans tale er jevn, ligetil og referende. Den er uden alt gemyt, og derfor ogsaa uden al humor. Læseren vil neppe nogensinde have truffet en mand af egte østlandsk blod, vi mener en mand, som ikke paa nogen maade kunde regnes til vor større kyst- og sjømandstype, som var i besiddelse af sand humor. Det kommer af, at der skal hav og omskiftninger, nogle kulseilinger og braatsjøer til for at frembringe denne evne.

Den inderste kjerne i denne type, den ubøielige nordmands-type, har Ibsen skildret i det ord, som han lægger Stockmann i munden, idet denne staar der resultatløs ligeoverfor alt — et ord, om hvis psykologiske berettigelse vi forresten ikke skal udtale os —: »Tidens største mand er den, som staar alene.«

Imidlertid har dog denne type ogsaa sin godheds- og sin hjerteside. I det hele taget gives der jo i intet land, eller i nogen landsdel kun et folkefærd, som bestaar af bare rigorister. Saaledes bestaar jo heller ikke det østlandske Norge af bare ubøielige Stockmann-figurer, der med vold og magt

vil kile sine doktriner igjennem. Men at dette parti her er kommen til at ligge i det østenfjeldske og tildels endog i det søndenfjeldske, og saaledes ikke i det endog lidt barskere vestenfjeldske, maa have sine naturlige fysiologiske grunde. Foruden hvad vi har nævnt, at Østlandet systematiserer langt mere end Vestlandet, kunde maaske ogsaa Østlandets langt strengere vinter, dets udestængthed fra alle vestlandsfjordenes milde luftninger — sommer som vinter — der »stemmer« og blødgjør folkekarakteren, have sin del deri.

Men, det var det, vi vilde have sagt, ogsaa den stive østlandstype har sin store side, ofte en stor naturlig godhed. Men, som en dybere iagttager vil have bemerket, en godhed altid — uden stemning. Man træffer naturligvis ligesaa ofte et godt hjerte paa Østlandet som paa Vestlandet, men, som sagt, betegnende nok, uden sværmeri, uden poesi.

Sammenligner man f. eks. en haandverker fra Kristiania med en fra Bergen, skal man se, der er straks en liden forskjel. Formuesomstændighederne kan være de samme, alder og livsvilkaar de samme, ja endog livs*stillingen* den samme, der er dog noget, som skiller dem ad. Medens kristianiahaandverkeren altid er rolig og noget tør, er bergenseren sværmerisk og altid lidt lyrisk.

Paa samme maade, hvis man tager eksemplet ude fra landlivet.

Stiller man saaledes en af de rige skogeiere fra Østerdalen eller en af matadorerne fra Hedemarken side om side med en af handelsmændene ude fra skjærgaarden, vil man straks merke en

forskjel. Disse oplandsbønder er i regelen snille og godmodige folk, men noget tørre og ideløse. De synes ganske at mangle fantasi og dybere stemningsliv. Naar de reiser i udlandet, hvad de, som bekjendt, ofte gjør, saa er det ikke for at tilfredsstille nogen dybere reisetrang, men det er, fordi »der har den og den været og saa maa man ogsaa have været der.« Ikke saa med manden ude fra havet. Han sprudler ofte af humor og geist, og skulde omstændighederne ikke tillade ham at reise, saa gjør han simpelt hen istand en reise, laver den saa smukt og galant, som om han var kjendt over hele den vide verden.

Hvad østlændingens ydre forøvrigt angaar, er han høi og ganske velvoksen. Han minder af og til om svenskerne, men mangler i regelen disses noget salonmæssige anstrøg, hvad der netop er norsk.

Over vestlændingens ansigt hviler der evne til at erobre, gaa paa og tilkjæmpe sig noget. Hans styrke ligger ikke i at staa imod, men i at kunne rydde en tomt, bryde sig en bane og gjøre sig gjældende. Det er underligt, hvilket drag af kamp, der ligger over alle disse energiske, sluttede, paagaaende, men tildels ofte aldeles ikke gode ansigter, som især fra Vestlandet aarlig indfinder sig i hovedstaden for at deltage i Norges storthing. Det er næsten, som om man faar et pust fra den gamle vikingeverden, men denne nu lagt ind i en anden retning og ledet indover fredens hjemlige enemerker.

Naar vi ser paa disse ofte yderlig karakteristiske ansigter, maa vi tænke paa, hvad de slegter, som har staaet bagom her, ofte har arbeidet, hvilken lidenskab og energi, der ligger bag om disse bestemte, dels svulmende og dels skarpe træk. Det er, somom man kunde tænke sig stammens genius har staaet i stævnen slegt efter slegt og knust bølge paa bølge for at komme med, og saa kraften, den seige, rolige kraft var oparbeidet netop til det point, da den ikke taaler at komme længer, for ikke tabe sin menneskelighed. Eller vi maa tænke paa denne slegt, som har syslet inde i en fjord til dens repræsentanter er blevne skakke, skjæve, kantede, »forstenede« og viljen selv næsten ligger i overfladen som et stykke sten.

Vi vil først tale lidt om den egentlige vikingetype vesterpaa — vi mener med dette udtryk hele kystlinjen rundt, om Lindesnæs til Nordkap — manden, som har sine ahner ned igjennem hele det norske folks saga.

Han er ofte født lige ned i fjærestenene. Det første bad, han fik i verden, var ofte ikke det reglementerede medicinske, men en ærlig, frisk havsprøit, da huset mangen gang staar lige nede i vandkanten, og det ser ud, som om havet hvert øieblik skulde kunne tage det ud.

Saasnart han kan gaa, rusler han ned til baaden, og kan han ikke gaa, staar han i vinduet og studerer faders færd derude eller bygger efter faders baad af smaa træstykker inde i stuen. Moder føder ham med eventyr og fortællinger fra havet, hele hans fantasi og hjerteliv ligger i retning

af havet. Han drages i stilhed mod dets fine glans i en stemningsfuld søndagmorgen, men fyldes ogsaa med hemmelig gru for dets dæmoniske vælde i dets oprør, hvorfor ogsaa begge disse drag sætter sig fast i hans karakter, naar han vokser til. Han »stemmes« for det store og ophøiede i alle skikkelser, for det fineste, mest flimrende sværmeri, som for kolossal raahed og overgivenhed.

Saasnart han er bleven stor, skaffer han sig en baad selv og begiver sig ud paa eventyr. Han kan ikke som Olaf Trygvason eller Ganger Rolf »reise til Venden« eller grundlægge et rige i Nordmandi, men han kan kapseile, tumle sig om mellem havets bølger og aftvinge disse nogle af de rigdomme, de gjemmer paa, og dermed lægge sig til velstand og formue. Han kan blive smaakonge ude mellem holmer og skjær og etablere et fredens regimente mellem slegtninger og kjendinger, der kan blive af betydning baade for dem og ham.

Hermed udvikles trangen til eventyret og hazarden, sansen for det hovedkulse, for det umaadelige og uberegnelige, som er gjennemgaaende for hele vestlandssiden af vor folkekarakter og som vel egentlig maa siges at være det træk, som giver os nordmænd vort særpræg. Vi drages uimodstaaeligt mod det fribytteragtige, mod vikingelivet, mod kampen næsten bare for kampens skyld, og synes egentlig kun at være tilfreds, naar vi, som før allerede sagt, kan faa slaas.

Hele kysten opover er derfor sansen for eventyret og det hazardiøse et fremtrædende træk, og, saavidt vi har kunnet se, jo mere, jo længer man

kommer nordover. I Nordland og paa de kanter f. eks. — og her lever jo almuen omtrent udelukkende afhavet og det af havet fra vintersiden — er saaledes lysten for hazardiøse spekulationer et meget sterkt karaktertræk hos almuen, og her gaar dette træk, som rimeligt kan være, ofte over til dumdristighed. Af besætningerne paa de smaabaade, som saaledes i den senere tid har forsøgt at seile over Atlanterhavet og nu nylig den bekjendte homeward bound, som seilede fra Kap til England — af besætningerne paa disse baade, siger vi, var i regelen mindst en nordmand, og nu for denne sidstes vedkommende var begge de to dristige seilere fra — Bodø. Dette er den norske fribytteraand paa randen af vanvid.

Kan ikke vestlandsungdommen komme tilhavs eller traditionen gaar i en anden retning, saa gaar den tilfjelds. Karakteristisk er det saaledes, at i det indre af Søndmøres fjorde — og her ser man, fjeldet begynder at gjøre sig gjældende — at her skal ungdommen, straks den er konfirmeret, begynde at spekulere i — bukkekjød. Nogle bukke til fedning i høifjeldene for sidenefter at slagte dem og tørre dem til salg, er den første form, hvori denne eiendommelige spekulationstrang gjør sig gjældende. Driftebønderne og fæhandlerne oppe paa fjeldvidderne, som hvert aar forsyner Østlandets byer med slagt, er alle repræsentanter for denne art vikingeaand, og saavidt vi ved, er alle disse folk ogsaa i regelen af vestlandsk oprindelse. Skreppehandlerne og klokkebytterne, de mere nationale hestehandlere og lignende personligheder er alle

gamle romantikere, der neppe ved, hvor store fædre de har havt.

»Vor ære og vor magt
har hvide seil os bragt,«

heder det. Ja, det er saa, og det er især denne side af vor nationalkarakter, vi har at takke for denne ære.

Ligesom den er den foretagsomste nu, den, der mest rydder tomter og bryder nye baner — Bergen har jo saaledes altid baaret palmen i den norske handel — saaledes har den sine repræsentanter paa alle have. Det er til den, de hører, disse masser af eventyrere baade i god og ond betydning, som aviserne snart sagt hver dag fortæller os, dukker op snart her, snart der, snart som faarehyrder i Australien, snart som opdagelsreisende ved Baffinsbugten, snart som ingeniører i Paraguay, snart som toldembedsmænd i den kinesiske regjerings tjeneste, osv. De minder alle kun om hine, som blev væringer i Myklagaard, gjorde farter til Jorsal og fandt Amerika endnu før Kolumbus, og er et vidnesbyrd om, at et folks nationalaand aldrig forandrer sig, om den end til forskjellige tider ligesom kan vende forskjellige sider ud. Vi siger ikke, at ikke ogsaa andre folk kan opvise noget lignende, specielt det engelske, men naar man kommer ihu, hvor lidet vort folk er, og hvor overordentlig hyppige disse tilfælde er, og tillige, hvilken »sprængthed« der synes at hvile over dette verdenshistoriske fænomen, tør vi heri se et bestemt udslag af vor lille energiske, paagaaende folkeaand.

Det er denne type, Ibsen har tegnet i Per Gynt, og det er typen baade med dens sterke og dens svage sider. Det er typen baade med dens gode hjertelag og det voldsomme ordgyderi, som gjerne tilhører disse naturer. I Per Gynt er dog egentlig typen sprængt, eller da personligheden her mere er et symbol end en virkelighedens skabning, kommer der til at hvile noget fantastisk uklart over den, der gjør den halvt om halvt uforstaaelig, men som netop ved denne koglende, halvt dæmoniske uforstaaelighed, bliver et ganske udmerket udtryk for denne side af vor nationalaand.

Vi nævner den Per Gyntske selvfølelse. Vi har truffet folk hertillands, der er kommen Per Gynt meget nær, snille, hjertensgode mennesker, men som har havt en væsentlig feil, de har ikke kunnet gjøre forskjel paa sandt og falskt. Vi betviler ingenlunde, at alle nationer lyver, men vi har ogsaa vor nationale maade at lyve paa og den er, at lyve, saa det »dunar.« Storskryderi er ingen ukjendt ting hertillands og Bjerkebæk er jo desværre en meget hjemlig figur, men det hører netop sammen med, at vi opdrages ansigt til ansigt med det kolossale.

Men forstaar denne type at kjæmpe, saa forstaar den ogsaa at benytte kampens resultater, at nyde. Formaar havet at afsætte mod, foretagsomhed og lidenskab, saa fordrer det ogsaa som sin reaktion hvile, hengivelse og nydelse, og dette i jo mere grad, det samme hav viser sig ligesaa vanskelig at bearbeide og jo større menneskelige kræfter, det forlanger som indsats. At en vestlandsk fisker derfor, efterat have reist med sin not dag ud

og dag ind, fjord ud og fjord ind, en hel sommer igjennem, maaske endog flere sommere igjennem, naar han endelig har »stængt,« lægger sig ind i en af disse fine, lune vige, som Vestlandet er saa rigt paa, og pokulere, saa det har en skik, vil fornuftigvis ingen finde det mindste underligt. Eller at det kan hænde, hvad der ogsaa fortælles om disse samme fiskerne, at de trods et godt fiske kan vende ligesaa snau hjem igjen, som de drog afsted, blot fordi de ikke kunde modstaa fristelsen fra det smule »kulturliv,« som her altid fulgte dem i hælene, er ogsaa i og for sig en naturlig ting. Vi kommer for dybt ned under kampen for at leve, at naar vi endelig merker, at vi dog kan leve, gjør seiersglæden os ganske fortumlede.

Derfor bliver der ved nordmanden af denne type ogsaa noget vekt ved siden af hans kraft, næsten noget kvindeagtigt og blødt. Vi har truffet folk af denne type, der har tænkt, talt og handlet som unge piger, blide digternaturer af en vidunderlig ømhed og sarthed. Og trækket — hvad der hører sammen med baade lysets og mørkets tiltagen — synes at blive almindeligere, jo længer nord man kommer. Det kunde synes paradoksalt, men det er dog virkelig saa, saa vakre folk — vi mener af hin naturlige skjønhed, der ligesom umiddelbart falder frem og bliver liggende som fine brud mellem raa naturmagter forresten — har vi intet steds seet som i Nordland. Men saa har vi heller aldrig truffet folk, der har forstaaet saa godt den ting at nyde, som hine der nordpaa. Saa deiligt opredne senge, saa

solid god mad og saa inderlig lune kakkelovne træffer man ingensteds som i Nordland.

Hvor man maa kjæmpe for livet indtil fortvilelse, der har man ogsaa lov til at gjøre sig det rigtig lunt inden døre, naar man merker, man har sit paa det tørre.

Venus steg efter græsk lære op af havets skum og præsenterede sig som en særlig sjøens genius. Det samme er hun den dag idag. Vi tror ikke, at det norske folk staar høit i sedelig henseende, og vi tror heller ikke, at Østlandet i dette spørgsmaal har saa meget forud for Vestlandet, men det ved vi, at denne type, vi her beskjæftiger os med, tager det ikke saa nøie med, hvorvidt der bliver et barn mere eller mindre i verden.

Det er paa denne type formentlig afdøde professor Daa sigtede, da han, som det berettes, forelagde en ung student det spørgsmaal, hvorledes opførte de gamle norske konger sig i sedelig henseende og studenten ikke kunde svare, selv svarede:

»De var svin, far — svin — ikke noget andet end svin.«

Noget af denne art sidder igjen i os den dag idag. Vi er vikinger i dette stykke som i saa meget andet. Dertil kommer, at vor lange, tunge vinter, der ofte spærrer adgangen til fysiskt og sundt arbeide, sætter ofte en vis »øl« i kjød og blod, som ikke er af det gode. Man synker ned til et fuldstændigt vegetativt liv, aanden gaar i hi, for at bruge et velkjendt udtryk, og i denne tid lever man kun dyrets liv. Kommer man nordenfor polarcirklen vil man ogsaa træffe udgaver af denne type, om hvem

man maa tro, at de ikke har nogen anden bestemmelse i verden end at sørge for, at slegtens traade ikke springer. Det er nordmanden paa veien til at blive Eskimo.

Undertiden forekommer denne type i en opløsningstilstand endnu større end den, vi her allerede har hentydet til. Vi sigter hermed til, hvad vi fornemmelig i Vestlandets indre fjorde kan træffe paa af — vi kunne fristes til at sige — sund sygelighed, kolossal træghed, deforme træk og lemmer, ting, der ofte forekommer under saadanne forholde og i saadanne sammensætninger, at man ser, det er ikke andet end den, saa at sige, parodierede eventyrlighed, som fremkommer. De røber ofte saadan en mangel paa sunde, lyse livsomgivelser, saadan en værenudenfor alle samlende og harmoniserende magters indflydelse, at hele figuren ikke gjør indtryk af andet end en samling kjødstykker, kastet sammen om hinanden til et menneskeansigt eller en menneskelig skikkelse. Kolossal stupiditet, uhyre opgivenhed, enorm træghed og væmmelig sanselighed, er ting, som træder frem i dette ansigt. Man merker, typen befinder sig i opløsningstilstand. Det er en side af vort liv, hvormed vi har praktisk ialfald, om ikke theoretisk, opgivet os selv og nu lader det blive med at repræsentere et stykke af dyret.

Vi kjendte engang en familie inde i det indre af Bergens stift. Fjeldene stængte til fra alle kanter og den boede temmelig adskilt fra andre. Familien udgjorde 4 voksne brødre og 1 søster, som stelte for disse. Men den ældste lo bestandig, naar man

talte med ham — jeg ser endnu dette godfjottet-lykkelige smil, som altid kom frem som af sig selv, og som maatte tvinge enhver iagttager paa den tanke: her er ikke meget af forstanden tilbage, — den ene gik paa fire akkurat som et dyr og var bleven sendt til et galehus i sin tid, men sendt tilbage igjen som uhelbredelig. Nr. 3 kunde ikke noget andet end spise og nr. 4, ja, han var egentlig den, som holdt familien oppe, men han led i paafaldende grad af taushed. Midt mellem disse stod nu søsteren, som den egentlige ledende genius, men hun var — den største djævel, jeg nogensinde har kjendt. Jeg forklarer mig dette saaledes, at her var slegtsgeisten, familiens aandelige kræfter paa vei til at falde fra hinanden, opløst gjennem naturens egen indflydelse, idet navnlig forstanden syntes at danne den sidste fortvilede protest mod denne opløsning.

Kommer nu hertil, at den sygdom, vi kalder spedalskhed, er et aldeles ikke sjeldent fænomen blandt disse mennesker, saa synes vort folk i dette stykke at være kommen ind i en halv forraadnelsesproces. Vi indlader os ikke paa afgjørelsen af medicinske spørgsmaal, men det skulde undre os, om ikke et liv, som det her nu nævnte, tilsat med rigelige portioner af hav- og fjæreluft uddunstninger af raa fiskeklæder og af mennesker i det lille rum, hvor ofte saa mange maa leve sammen, af bolig endog i fjøset sammen med dyr og dyriske udsondringer — om ikke dette, siger vi, kan bidrage til at udvikle denne sygdom, om ikke ligefrem at frem-

kalde den. Som ikke lægekyndig tillader vi os at udtale den dom, at den næsten maa kunne laves.

Men her er det rigeste felt for humanitet og menneskekjærlighed, og skal det blive tale om at løfte vort folk frem i kultur og dannelse, da maa huller som disse, hvor — vi ser bort fra det, saavidt vi ved, uafgjorte spørgsmaal om spedalskheden — selve naturen holder paa at gaa tilgrunde, udjevnes.

Forlader man dette felt og følger typen paa dens vandring opover tilfjelds, vil man se, at alt, hvad der heder sjø, paa denne vei forlader den. Vi faar istedetfor den tunge, træge skjærgaardstype, der kun er i sit es, naar den staar i stavnen eller sidder tilrors, en noget lettere og livligere, der minder 'om højfjeldenes livligere beboere. Vi sigter hermed til de indre fjordbeboere, som bor havet nær nok til endnu at have lidt tyngde over sig, men som ogsaa er kommet fjeldet nær nok, til at have faaet præget af dets tørhed og yderlig møisommelige arbeide. Vi mener hermed disse, som ligger og krabber i bakkerne langs fjordsiderne hele Vestlandet over, hvis gaarde hænger som ørnereder oppe i tjeldsprækkerne, og hvis hele livsarbeide ikke bestaar i andet end at rydde sten, gaa hele dagen og rydde sten. Dette er i en vis forstand Norges hæderstype. De faar undertiden medaljen for borgerdaad, men de burde faa den meget oftere. De er ofte smaa, noget puslende folk, hvis eneste bestemmelse i livet synes at være, at slide sig op i et stenras og forresten — være humoristiske. Naar man ser en saadan mand, ofte i

knæbukser og med en liden rød toplue paa, komme ruslende ind fra stenrøserne en aften med spaden eller grævet paa nakken, ser han ud som en af fjeldets mange mystiske aander, der er krøben frem af sit skjul. Krumbenet, lidt vaggende og puslende staar Asbjørnsens eventyrverden ofte for en og man kommer uvilkaarlig til at tænke paa denne hemmelighedsfulde troldbefolkning, der siges at arbeide inde i det indre af Norges fjelde.

Vi er hermed paa overgangen til den egentlige fjeldtype. Denne er let, rankbygget, næsten livlig og spræk. Han er ogsaa humoristisk, men ikke med det saftige, saa at sige, vaade humor, som tilhører havet, men mere vittig, snartænkt og forstandig. Sjøens tyngde har givet plads for fjeldets tørrere og lettere luft.

Denne mand er vant til at klatre, det ser man straks paa den høie elastiske gang. Fodbladene er ofte sterkt udviklede, dertil underkroppen i det hele taget, hvad der netop hører sammen med, at det især er disse dele af legemet, som er i bevægelse. Det modsatte er netop tilfældet hos den egentlige vestlandstype, hvor netop hele overkroppen er sterkt udviklet. Sandsynligvis hører dette sammen med roningen og livet paa havet.

Danser en halligdøl, saa er han rask og slaar hallingkast. En af vore gode gamle fra skjærgaarden, f. eks. en stril, vilde aldrig drive det saa langt som til at slaa hallingkast. Hans tyngde vilde trække ham tilbage længe, længe før han kom saa langt, forudsat at han overhovedet havde kunnet undfange en saadan tanke.

Der er mere liv i fjeldbondens maade at fornøie sig paa, der er mere tyngde og ro i vestlændingens. Man mindes hos denne sidste uvilkaarlig havets langsomt rullende bølger, der gaar med ro, men ogsaa med præcision og sikkerhed.

Kost og levemaade bidrager ogsaa sit hertil, spegekjød, fladbrød og melkespise, forskjellige slags kager og bakkelser, der hænger sammen med god adgang til baade smør og brødkorn, det frie sæter- og sommerliv i høifjeldene, alt dette bidrager ganske vist til at frembringe livlighed og lethed. Legemet kommer ikke til at besværes af disse umaadelige kvanta af fisk og »baller« — som bekjendt forskjellige slags tillavninger af fisk og mel — hvormed man ude ved kysten pleier at fylde sig.

Ved sin ranke figur og smukke holdning nærmer fjeldbonden sig østlændingen, men der er aldrig den rolige selvsikkerhed og afmaalte uinteresserthed over ham som over denne. Der er altid noget sprættende, fygende over ham, som minder om, at han er vant til at staa paa ski og gaa paa rensdyrjagt.

Af disse væsentlig 3 hovedtyper af ansigter finder nu imidlertid atter de sterkeste individualisationer sted. Det er det, som gjør det, som allerede antydet, saa vanskeligt at sige overhovedet, hvorledes det norske ansigt ser ud, at dette eksisterer i en saadan, vi kunde næsten sige, uendelighed af udgaver. Og dette er jo i og for sig ingen urimelighed. Vort land udgjør jo ikke andet end en samling dale og dales dale, sprækker og sprækkers sprækker og nede i alt dette bor nu

folket, og her har folket boet gjennem aarhundreder, udenat slegten har modtaget nogensommhelst fornyelse udefra hverken af blod eller aand. Derfor er ansigtet og med det hele dalens eller sprækkens aandsliv bleven stereotyperet. Der har dannet sig et ansigt, der i sig har samlet alle de eiendommeligheder, som er egne for denne dal og dens fysisk-aandelige habitus. Man har faaet et dal- eller et fjordansigt ligesom man har faaet en religiøs-politisk-social afskygning af livet, som er egen for denne dal. Man har faaet en afstængt liden aandsverden for sig indenfor hele det samlede norske folks noget afstængte aandsverden.

Enhver nordmand, som har lagt merke til disse ting, ved, at man behøver kun at svippe over fra den ene dal til den anden, saa forandrer alt sig. Ja, ikke det engang. En bitte liden aas eller en ganske fin elv er ofte tilstrækkelig til at forandre, hvad vi kunde kalde, dalens aandelig-legemlige fysiognomi.

Forfølger man saaledes, for at tage et eksempel, pronomenet jeg's gang et stykke opigjennem vore dale eller hen over en del af vore fjorde, vil man finde, at det stadig forandres, omend ofte ogsaa ganske lidet, indtil det tilsidst maaske vender tilbage til os i en form ganske ukjendelig fra den, vi engang gik ud fra.

Naturligvis er det fjeldene og ude ved kysten fjordene, som fremkalder denne proces og befordrer den i dens udvikling. Fjeldet eller fjorden er et gjærde, som det ikke er let at komme over eller

forbi. Det har den norske bonde saa ofte følt og tilsidst bryder han sig overhovedet ikke om at komme over. Jeg tror:

»at der gives mennesker
kun i Engeland og der,«

eller vor hjemmefødthed og vor kolossale overvurderen af os selv hænger sammen med, at vi ingenting kan og ingenting ved.

Og som man kan vente, jo længer man kommer bort i et afhul, jo værre bliver det. Her optræder selvsygen ofte som forstening eller man træffer folk, som, saasnart de merker andre er i anmarsch, tager flugten til skogen.

Men det merkelige er, at ikke blot dalen individualiserer, men ogsaa sletten synes at gjøre det. Nu, at overhovedet sletten tillader nogen individualisation er jo klart nok, ellers vilde jo f. eks. et land som Rusland ikke have saamange folketyper, som det jo har, men selv paa sletten kan foregaa den sterkeste individualisation. Saaledes vil en opmerksom iagttager snart blive paa det rene med, at det forholdsvis jevne, flade Østland har sine mange, udprægede typer. Ja, selv en saa lidet individuel del af dette Østland som Smaalenene har sine typer: De fleste prestegjæld der har sine typer, ja, vi kjender et sted, hvor baade hovedsogn og hver af de to annekssogne har sine typer, trods hele prestegjældet »er flat som en pandekage.« Her maa individualisationen formentlig tilskrives det fælles norske træk, at vi foretrækker

overhovedet at blande os saa lidet med andre som muligt og holder os derfor ogsaa i egteskabsanliggender helst til vore egne. Herved er formodentlig denne afskygning af fællestypen fremkommen.

Paa sletten er dog nu i almindelighed faldet noget lys over disse forholde og af og til er der kommen en ind i folket, »som ikke var af blodet.« Men oppe i dalene og inde i de trange fjorde, hvilket svineri af egteskabeligt samliv og sedelige forvildelser er ikke derved fremkommen. Vi har ætter, som har bragt sig selv paa randen af vanvid, fordi de ikke har villet slippe nogen, som ikke var af folket deres, ind, og vi har familier af dette slags, som kan opvise de mest haarreisende tragedier, afstedkomne for at faa magten til at holde sammen. Vi har truffet aristokrater fra disse egne, som har kunnet gaa og rose sig af, at de nedstammede fra Harald Haarfager, og at der i disse 1000 aar ikke var kommen en eneste draabe frisk blod ind i slegten, medens stemmen, hele personen, ordene, veksten, altsammen fortalte paa det tydeligste, at i saadanne tilfælde lader vi hellere slegten gaa, end vi overskrider familiearistokratiets skranker. I dette stykke sætter den norske bonde sig i regelen ud over alle baade fornuftens og hjertets fordringer.

Det ser ud, som de norske fjelddale og fjorde i regelen kun beboes af 2 — to — familier.

Naturligvis har ogsaa andre lande noget, som svarer til dette, specielt maaske vore stammebeslegtede hinsides Nordsøen, men vi har faaet ind-

trykket af, at det aldrig sættes saaledes paa spidsen som her. Det specifik norske er ogsaa i dette stykke at gaa, indtil man ligger der.

De gamle bygdeantipathier, de gamle ættesstridigheder, en stor del af middelalderens historie, de gamle røvertog fra dal til dal, de gamle stevnemøder mellem de forskjellige dalførers ungdom for at prøve kræfter, ting, hvoraf vi har levninger endnu den dag idag, de stadige kjævlerier i vore formandskaber og skolekommissioner og de mange dissenser inden vor nationalforsamling er altsammen udslag af det ene fænomen, at vor natur individualiserer ganske overordentlig sterkt.

Det kan naturligvis her falde vanskeligt at gaa i detalj, hvad vi hverken kan eller vil, men vi kan dog ikke negte os fornøielsen af at anføre nogle eksempler paa denne vor naturs sterke individualisationsevne. Vi skal tage dem ganske ifleng og eftersom det i øieblikket falder os ind. Men saaledes er akersokningen væsentlig en nøgtern, rolig personlighed, hallingen er vild, valdrisen rask, listerlændingen karrig, strilen seig, sogningen lystig, vossingen flittig, søndmøringen gjerrig, romsdølen en don Juan, trønderen haard og nordlændingen godmodig, som det sømmer sig en mand, der har arrangeret sig med livet og er forberedt paa at tage alt, som det falder.

Lignende gjælder byerne. Saaledes er Kristiania korrekt, og officiel. Alt, hvad der kommer fra denne by, minder om regjeringens kontorer og universitetets nærhed. Drammen er »glad,« repræsenterer en vis poesiløs munterhed og tør fornøiethed. Over Kri-

stianssand hviler der noget fint og nobelt, men ogsaa spædt og havende-været. Det minder noget om en ældre dame, som ikke er bleven gift. Stavanger er bigot, for mange mørke fjorde i nærheden. Bergen lykkeligt og muntert, velstand og vind i seilene. Throndhjem stivt, forstenet i sine minder, og Tromsø flot, som det sig hør og bør, hvor Ishavet gaar paa og tvinger en til at leve.

Vort folk i det sociale.

Det er interessant saaledes at lægge merke til, hvorledes et folk endog til mindste detalj af sit aandsliv bærer sit artsmerke med sig. Vi skal i korthed se, at dette gjælder hele vort sociale samliv idag.

Lad os f. eks. tage et almindeligt norsk selskab, ikke for høit og ikke for lavt, hos grosserer N. N. De kommer ind, og De vil allerede straks ved indtrædelsen se, at der hersker meget liden enhed baade i toilette og fremtræden. Som ansigterne er, saa manererne, stive og afmaalte, eller yderlig flotte og feiende. En virkelig smuk kompliment er en sjeldenhed, og er der nogen, som tilfældigvis skulde have lagt sig efter noget saadant — vi forudsætter, vi har med familier af nogenlunde rent norsk blod at gjøre — skal det undre os, om De ikke ogsaa bag fliden merker fjeldet og fjæren. Der vil altid komme noget vist noget, omend kanske ofte meget lidet, med, som vil fortælle Dem, at social takt har vi vanskelig for at tilegne

os. Skulde De tvile paa dette, vil De ialfald blive overbevist ved at iagttage os, naar vi skal hen og forsyne vore tallerkener, thi da gaar meget let naturen over optugtelsen, og vi kommer til at vise os, som vi er.

For damernes vedkommende er naturligvis her meget anderledes, men det er dog heller ikke her vanskeligt at finde os selv. Toiletterne er saaledes meget ofte formløse og fremtrædenden simpelt hen ret og slet natur eller en potenseret dressur, der atter peger tilbage til, at takten ikke egentlig er gaaen os i blodet. Toiletterne røber ofte ogsaa en saadan mangel paa sans for farvesammenstillinger og harmoni, at det er ingen overdrivelse at sige, de er simpelt hen udtryk for vor egen urolige aand.

Tviler læseren paa dette, saa tage De Dem en tur opigjennem Karl-Johansgade i den fashionable spadseretid mellem 2 og 3. De vil her have ligesaa god andledning til at studere vor norskhed, somom De en sommer af den grund lod Dem lukke inde i en af vore fjelddale.

Men lad os komme tilbage til selskabet. Vi sætter, at dette ikke blot er, hvad vi pleier at kalde et almindeligt lag, men et selskab af halvt officiel betydning. De vil dog finde, at ikke saa faa kan være mødt op i en almindelig sort frakke eller endog i et par almindelige lyse benklæder, naar saa maatte behage dem. Har en saadan mand aldrig saa lidet mere penge end nogen af de tilstedeværende, optræder han omtrent i hvad antræk, det skal være, og der turde være dem, der vilde

finde dette »flot« og »genialt.« Vi har engang været tilstede i et »meget godt« selskab og ind traadte der om aftenen en mand med uredet haar og skjeg — uden at det kunde sees, at han f. eks. kom fra reise eller lignende — ubørstede, smudsige støvler, og det forekommer os, hans hænder var ikke engang ganske rene. Men der blev gjort plads for ham som for den rige hr. N. N. Han fik sæde oppe hos verten, vertinden sendte ham et forbindtligt nik og der var ikke tegn at se i et eneste ansigt til, at dette ikke var, som det skulde være. Vi er blevne saa vant til at lade individualisationen raade, at vi siger ingenting til, om en saadan social »berserk« finder paa at fornærme os allesammen.

Ja, hvor bærer vi ikke os selv altid med os! Ved den store middag i Roskilde for en del aar tilbage for lærere fra de 3 nordiske riger, optraadte danskerne og svenskerne gjennemgaaende i sorte klæder, mange og navnlig alle lederne i sorte snipkjoler, nordmændene i kjoler, trøier, frakker, kufter, som det tilmed saa ud, som om de havde gjort selv allesammen. Paa turen til og fra feststedet kom danskerne og svenskerne samlet eller i større klynger. Nordmændene, en her og en der, en med kone og en med kjæreste, en med søster og en med, Gud hved hvad, en i sko og en i støvler, en med skreppe og en med bomme, en med løp og en med dal. Man trænger til at faa lidt luft over slige folk! Vi taler naturligvis ikke her om den økonomiske side af sagen, men blot om den mangel

paa almindelig sans for det passende, som aabenbarer sig heri.

Sidder man i et almindeligt studenterauditorium og kaster et blik udover de ansigter, man her har for sig, vil man se en paafaldende mængde unge mennesker med ubørstede klæder, smudsige støvler, forfærdelig blækkede fingre og upudset haar, og man vil se, hvorledes individualismen overalt stikker frem.

Kommer nu hertil, at det ofte kan hænde, at professoren begynder sit foredrag med at snyde sin næse — med egte norsk langtækkelighed — vil man se, at man kan studere nationaliteten her ligesaa godt som oppe mellem vore fjelde.

En af vore større offentlige talere indledede engang en af sine festtaler saaledes: »Mine damer og herrer!« og dermed vendte han publikum ryggen, men var dog saa naadig senere ikke at fortsætte paa det vis.

For nogle aar siden førtes der i svenske aviser en livlig brevveksling om en norsk bonjour, som var kommen ned til Gøteborg og der vakte almindelig opmerksomhed. Det vil være i almenhedens erindring, hvorledes denne »historisk beryktade bonjouren« gav anledning til diverse internationale udvekslinger mellem de to nabofolk, og at en normand tilslut stod frem og høitidelig erklærede, at den ikke hørte hjemme paa denne side af Kjølen. Men den var dog norsk og ikke noget andet end norsk!

En norsk skolepige siger i almindelighed, naar hun tiltaler sin lærer: »Larsen!« en dansk siger »Hr. Larsen!« — en svensk: »Hr. adjunkten!«

om vedkommende har denne titel. Den ene er hverdagslig, den anden er høflig, den tredje er galant, men alle tre repræsenterer hver paa sin maade sine nationaliteter.

Vi kjendte engang en lærer, som meget hyppig aabnede undervisningen paa den maade, at han lagde benet op paa kathedret, smøgede benklæderne op, derpaa strømperne ned og gav sig til at se efter o. s. v.

Saaledes var det ikke vanskelig at forøge denne eksempelsamling med en lang række til som vidnesbyrd om, hvorledes vi i social henseende bærer os ad.

Men vi kom bort fra selskabet som det sted, hvor vi nu nærmere skulde studere os selv.

Det vil straks sees, at naar vi kommer sammen, er der kun tre monenter under samværet, hvori vi kan siges at være sammen, det er, naar vi kommer, naar vi skal spise og naar vi gaar. Forresten falder vi bestandig fra hinanden. Vi atomistiserer os, om vi saa maa udtrykke os. Først skiller herrer og damer sig ad, hver i sine værelser og ofte lukkes endog dørene til imellem dem, som om de var hinanden ganske uvedkommende væsener eller ikke taalte at høre hinandens samtaler. Og herrerne gaar til specielle herreforretninger, samtaler om politik, penge, embedssager og spekulationer, det fulde hverdagslige liv. Damerne bliver overladt til sig selv og synker selvfølgelig ned i sine forretninger, sit kjøkken og sine toiletter. Nogen middelvei kjendes ikke og nogen bro mellem disse to verdener forsøger i almindelighed heller ingen paa

at slaa. Ja, selv indenfor disse ringe finder sønderdelingen sted. Pengene gaar til pengene, embedsmændene gaar til embedsmændene og folk med praktiske interesser til folk af dette slags. Herved faar standsinteresserne, individualeiendommelighederne og alt det, som skiller os fra hinanden, ny næring, istedetfor jo at det skulde være selskabslivets opgave at udslette og affile alt dette. Paa samme maade for damernes vedkommende, enker for sig, gifte koner for sig, gamle tanter for sig, unge piger for sig, indtil der maaske udenfor og ligesom ovenpaa alt dette bliver gaaende et enkelt mandligt individ igjen, som ikke lader sig indrangere under nogen af de her nævnte grupper, og som vertinden »ikke ved sin arme raad med,« hvor hun skal faa anbragt. Men han er netop den norskeste af de norske derved, at han ingensteds passer henne, om De saa vil, i hele den vide verden.

Vi maa i denne forbindelse atter fortælle en historie. En ung normand reiste for nogle aar siden med offentlig understøttelse i Tyskland og fik som saadan adgang til flere af dette lands dannede kredse paa de steder, han færdedes. I førstningen optraadte han, hvad vi forresten som ung mand ikke skal lægge ham tillast, meget forsigtig, men med denne eiendommelige norske lurende forsigtighed, som bestaar i at gaa omkring paa alle kanter, høre efter og dog ikke høre efter. Men saa endte det altid med, at han tilslut fik anbragt sig selv paa en stol henne i en krog for sig selv og med en mine om læberne, som om han vilde sige: »Jeg, jeg ved dog noget andet. I skulde bare have været

oppe hos os en stund, i herrer tyskere, saa skulde i have lært, hvad vi har at byde. Det er noget andet end dette evindelig tyske pjat.«

Det har ogsaa været sagt, at hvad vi nordmænd mest tiltrækker os opmerksomheden med, naar vi reiser i udlandet, det er vor uelskværdighed.

Men ligeoverfor disse sønderdelingstendenser og navnlig ligeoverfor herrernes og damernes adgang til hinanden i et almindeligt selskab, vil en fornuftig gjennemført emancipation kunne udrette store ting.

Vi erindrer et ord af Welhaven i denne forbindelse, som ikke maa glemmes. Det er et sted, hvor han under karakteristik af det norske selskabsliv taler om »den lurende taushed.« Det er den situation, som fremkommer, naar alle sidder og venter paa, at enhver skal gjøre noget, kun er enhver fritaget for at begynde. Det er tiden med de mange fordringer, med de ubændige krav til alle om dog at gjøre noget for mig, medens dog jeg er fritagen for at yde det allermindste. Der er noget uhyggeligt trykkende og hvor næsten djævelsk irriterende kan det ikke blive at opholde sig i et saadant værelse i længere tid. Saa gjør en et forsøg, saa nr. 2 et, og saa sætter atter, maaske efter en stunds forløb nr. 1 afsted igjen og slaar sig maaske ogsaa sammen med en nr. 3, men alt gaar tungt, trægt og trevent. Tilsidst giver den lille modige sjæl, som satte sig i spidsen for alt dette, sig over — af fortvilelse, og enden paa det hele bliver, naar man vel har faaet sagt godnat,

og har vendt vertens dørtærskel ryggen, at alle munde kommer ligesom opjagede stormende henimod hinanden med et: »Gud, hvor det var kjedeligt!«

Men ingen bærer naturligvis skylden!

Vi kan bogstavelig ikke more os, thi vi er for beregnende, for kritiske og for — onde mod hinanden.

En anden maade, hvorpaa et specifick norsk træk kommer frem i vort selskabsliv, det er i den maade hvorpaa vi tiltaler hinanden. Der ligger ofte noget haardt, stødende, næsten knubbende i denne, som minder om mangel paa sydens forsoning og blidere og venligere egnes stemning og livslykke. Specielt har vi ogsaa her en tendens, til saa at sige, at være natur, sige alt for lige ud og uden, som vi siger, at lægge fingeren imellem. Vi skal være saa ærlige og saa »sande,« at vi ikke tager det mindste hensyn til maaden, hvorpaa vi møder vore medmennesker, men lader alt komme frem, simpelt hen om vedkommende endog mangen gang ligefrem fysisk kan taale det eller ikke.

Men vi maa fortælle et eksempel paa, hvilke endog i bedste tilfælde latterlige fremtoninger vort folkeliv i denne retning kan præstere.

Vi kjendte for nogle aar tilbage en dame — at det var en dame, gjør jo ingenting til sagen, det viser jo kun, hvor sterk denne tendens kan virke — som næsten aldrig kunde tiltale et menneske uden at fornærme det. Hun vilde det egentlig ikke, uagtet hun ganske vist havde en liden orm i det stykke »at være sand,« men hun var ligesom

født for den ting at lade alt, hvad hun sagde, komme saa koldt, kort og stødende frem som muligt. Den norske tilbøielighed til altid at være haard, var bleven ligefrem til genialitet. Kold som glas og meget vakker mindede hun ikke saa lidet om en af disse fine, elegante tinder, som man kan se i jotunheimen en vinterdag og som man vel kan beundre et øieblik, idet man drager dem forbi, men i hvis nærhed egentlig ingen ønsker at bo. Vi tager ikke ordet for hykleri, men lidt mere arbeide mod denne nationalfeil vilde ganske vist passe sig godt for os alle.

Men dette »at være sand« kan ogsaa, og det gjælder navnlig vestlandssiden af vor folkekarakter, bringe os i betænkelige situationer af en anden art. Vi erindrer engang, vi var tilstede i en embedsfamilie paa landet og ind kom der en mand af bygdens bedre familier for at tale med husfaderen. Som han stod der, kom han til at slaa af en passiar med fruen og nu begyndte han »at velte ud af sig« løst og fast, ligt og uligt, skikkelige ting og ting, som ikke kan nævnes, ligesaa naturligt og ligetil, som om der ikke fandtes nogen kritik i verden. Et par unge damer, som tilfældigvis var tilstede, maatte allerede meget snart tage flugten og enten skulde fru N. ogsaa snart have været nødt til det samme, eller hun og jeg i fællesskab paa en eller anden maade have maattet besørge ham ud, hvis ikke fru N.s mand straks efter havde vist sig og han lagt beslag paa ham. Vi spurgte siden sorenskriver N., hvorledes sligt kunde gaa til, om manden ikke var fuld osv., men han svarede

kun paa sin muntre maade, at han var »realist.« Ja han var ganske vist »realist,« og saa »realistiske« er ialtfald mange af vore bønder, at det kan være ligefrem farligt at slippe dem ind i en dannet stue. For dem, som skriger paa, at vi altid skal være »i sandhed,« endskjønt vi jo ved, at dette ord jo ikke nærmest er myntet paa disse, maa jo her de glædeligste udsigter foreligge, naar marken, allerede før man egentlig er begyndt at dyrke den, viser saadanne frugter.

I vore selskabelige sammenkomster spiller høiere ideer, kunst og videnskab, tidens brændende spørgsmaal ingen rolle. Det vil sige; alle disse ting kan nok interessere, men det ikke, ved hvad de er i og for sig, men nærmest ved hvem der bærer det frem, altsaa meget betegnende, den reale, den juridiske side af sagen. De vil derfor i et dannet norsk selskab meget let træffe mænd, som har rede paa navnene paa baade fremmede og hjemlige koryfæer fra aandens verden, men spørg dem, om de har læst deres verker. De vil forbauses over deres uvidenhed. Kunstnerne betragtes nærmest som et slags baschi-bosuks, der ikke har anden opgave end at gjøre en hel del spektakel, og videnskabsmændene som en samling andre slags arbeidsfolk, kun af en lidt finere art og med lidt større indtægter, der steller med sit »brug«, akkurat som jeg med mit. Deres ideer, hvad de læser mellem stjernerne, eller bringer op fra havets bund, kommer mig ikke ved. Det er noget, som angaar dem og jeg befatter mig ikke med, hvad der vedkommer andre. Vi har en styg tro paa, at hvis ikke vore videnskabsmænd samti-

dig sad i faste stillinger, altsaa egentlig »var noget,« vilde de socialt talt temmelig snart forsvinde i den store mobben.

Det er ikke længe siden skuespillere og skuespillerinder ikke havde adgang til dannet selskab hertillands og i egte norske familier er det vel ikke mere end saa den dag idag. Det kan have sin grund i en tendens til moralsk sigtning, som i dette tilfælde nu og da kan være berettiget — det skal vi ikke benægte — men i almindelighed ligger grunden dybere. Scenens verden er en verden, som nordmænd af det rette slags i grunden ikke forstaar. At der gives noget, der ligger over dagliglivets prosa, at mennesket kan bygge op af sit eget indre »nye himle og en ny jord« og befolke denne jord med mennesker, der paa samme tid som de er mennesker ogsaa er noget mere og andet end dem, vi træffer under det daglige prosaiske samliv, se, det tror ikke let en nordmand. Han ved nok, at der skal kunne finde noget saadant sted, det forstaar sig, men skjenke disse ting nogen sympathi, gjøre noget for at forbedre de folks livsvilkaar, som steller hermed, det falder ham ikke ind. En komisk skuespiller er i en sand nordmands øine ikke andet end en mand, som farer om og gjør folk ondt.

Bevis for dette og mere til af lignende slags finder man blandt andet deri, at Norge nu, trods det har bestaaet som frit folk i over 70 aar og kræfterne paa denne tid paa alle hold har fosset frem, dog endnu ikke kan siges at have faaet et ordentligt nationaltheater.

Alt vort forhold til disse ting i selskabslivet bliver derfor ret og slet en kritik af skuespillerne, helst deres personer og helst den del af personen, der saa at sige aldrig har vist sig paa scenen. Ideerne, stykket, spillemaaden, den lader vi i regelen ligge. Det gaar her som i politiken. Vi diskuterer aldrig tanker, men kun de personer, som bærer tankerne frem. Vi kan ikke komme høiere, det er en naturfeil, men den er et udslag af de forkrøblede aandsvilkaar, hvorunder vi lever.

Bliver det derfor intet med ideerne i vore selskabssale, saa gaar det saa meget glattere med maden, og heri træder igjen atter et naturhistorisk træk frem. Vi lever i en raa luft, arbeider tungt og slider meget, derfor forbruger ogsaa legemet en hel del mere næringsstof end under sydligere bredder. Og derfor vil vi ogsaa have baade god mad og megen mad eller maaske rettere udtrykt, kan vi ikke faa rigtig solid, kraftig mad, saa kan vi nøie os med det kvantitative. I gamle dage aad man flesk og drak mjød baade i himmelen og paa jorden, kan vi sige, og dette gjentager sig endnu den dag idag. Alle fede, kraftige og tildels pikante sager sætter vi fremdeles pris paa. Hvad gamle mor Winsnæs, fortæller vore husmødre, kan forlange af smør og fløde til fine retter og kager gaar nok over alle grænser. Hun er nok ufrivillig bleven en god repræsentant for det norske Valhalla-liv i dets nuværende skikkelse. Men det maa paa en vis maade til. Vor organisme hører ikke til de saakaldte kulbesparende maskiner, og der maa derfor mere smørelse til end paa sydligere grænser.

Ved en frokost for læger fra de nordiske lande paa Modum forrige aar, serveredes blandt andet følgende nationale retter, der alle udmerker sig ved en vis soliditet, skarphed eller lækkerhed, og som vi ikke kan negte os den fornøielse at anføre her:

Bjørneskinke, rensdyrskinke, spegelaar, huldrepølse med knaost, nisseklub med tatersauce, rømmegrød, mølje, røgeskinke samt som lækkerier eller lignende: jordbær med fløde, jordbær med kognac, mølske, lefseklining, skriverbrød, melkebunke, oplagt melk med fløde, gumme, røgelaks, gammelost, mysost, pultost, rensdyrtunge og multer.

Som man ser, mangler vi ikke de ting, som kan smage, og næsten alle kan de bringes i samklang med vor haarde natur og dennes trang til reaktion, den fede, ødsle nydelse.

Og som man kan vente, ligger her ogsaa vort lands rent fysiske og geografiske eiendommeligheder under.

Hvad specielt saaledes flere af vore lækkerier angaar, saa er det en bekjendt sag, at netop disse skylder vor fine, koncentrerede sommer, vort korte, men intense lys, sin specifik norske eiendommelighed. Det fremmede, udenlandske jordbær f. eks. kan have et »omfang,« en kjødfuldhed, hvorved det mange gange overgaar det norske, men den fine, pikante smag, det rene, noget krydrede aroma, som udmerker dette lille, tindrende øie derborte i en norsk jordbakke, og som er et saa udmerket udtryk for, hvor ofte tarvelige, men dog rene og egte gaver, vor natur udstrør, det maa vi vel betegne som noget for os eiendommeligt. Hvis det

ikke var at fortabe sig i poetiske fantasterier, kunde vi sige, det er den samme norske sommerlige genius, som leger om dette bær, som den, der har sat sit merke paa Halfdan Kjerulfs toner.

Det er ogsaa en bekjendt sag, at det smør, som om høsten bringes ned fra vore sætre, og som væsentlig skylder de rene, friske, som oftest af al kulturhaand uberørte fjeldbeiter sin tilblivelse, udmerker sig ved en »duft« og en velsmag, der skal kunne lade det komme ved siden af hvilketsomhelst produkt af samme slags fra den store udenverden.

Det er atter vor egte »sommerlige« sommer, som her slaar ud.

Men kan vi ikke holde os til det kvalitative, eller ganske vist rettere, kan vi ikke holde os til b a a d e det kvalitative o g det kvantitative, saa holder vi os til det sidste alene. Det er i saa henseende betegnende, hvilke enorme kvanta af mad, dette lille folk aarligaars forbruger, baade i det daglige liv, men i særdeleshed i det selskabelige. Det er os her naturligvis ikke muligt at anføre statistiske tal, men man bruge kun sine øine, saa skal man se. Man tage saaledes en almindelig begravelse paa landsbygden, helst fra en af vore indlandsbygder, og man vil blive forbauset, over hvad man oplever. Hvad der her ofte synes at gjælde, er ikke saa meget det, at alle gjester faar n o k, som at der kan blive kolossale masser t i l o v e r s. Man synes ikke at føle sig vel, med mindre man med levningerne fra et saadant gravøl kan føde hele armeer i maaneder bagefter.

Der er noget romantisk i dette ogsaa, og det er ikke noget andet end vor allerede oftere fremhævede sans for det umaadelige, som skinner igjennem her ogsaa. Skal vi leve, saa skal vi leve. Om jeg kommer paa fattigkassen imorgen, det gjør ingenting til sagen. Som man ser, Sigurd Jorsalfar med de guldbeslagne hestefødder staar ogsaa her bagom.

I et af vore større dalfører eksisterede indtil for faa aar siden og eksisterer vist ogsaa endnu den skik ved begravelser — merkværdig nok synes svelgeriet mest at have samlet sig til begravelser — at, naar ligfølget kom hjem og satte sig tilbords f. eks. kl. 12, saa tog man da til sig saa meget, som man paa nogen maade kunde. Derpaa tog mændene sig en pibe eller en liden lur en time eller to og saa var det ind og »forsøk'en igjen.« Paa denne maade gik det hele den dag udover og endog den følgende med. Ja, man kan godt sige, at hele det 8 — otte — dages lange gravøl ikke bestod i andet end stadig at gaa og forsøk'en, som man saa smukt udtrykte sig.

Og som alle vore nationaleiendommeligheder synes at tiltage med den nordlige bredde, saaledes ogsaa denne. For en tid tilbage traf vi paa en reise i Lofoten paa en fisker, der sad nede i fjærstenene og syntes at have noget hemmeligsfuldt for sig. Vi gik nærmere til og fik se, at han havde faaet fat paa noget hvalros-spæk, som han sad og spiste og derpaa havde han smurt — smør.

Som man ser, her er vort nationale svelgeri paa vei til at blive eskimoisk.

Men denne vanvittige sans for den øieblikkelige nydelse, en sans, som har voldt tusinder af familier ruin, er det ogsaa, som gjør, at Norge, trods vi kan »sætte livet ind« som neppe noget folk i verden, altid bliver et fattigt land. Vi kan ikke holde paa, hvad vi samler, det vil sige, vi kan det nok, thi vi støder undertiden paa en gjerrighed, der er enestaaende, men vor trang til reaktion ligeoverfor vort sure liv er saa umaadelig, at den ligesom vanvittig straks spreder, hvad den har samlet.

Betegnende er det ogsaa, at landet aldrig har faaet nogen større formue samlet paa enkelte hænder og ligesaa betegnende er det, at har faderen forstaaet at samle og arbeide sig op, vil sønnen i regelen sørge for at faa bugt med hver eneste skilling.

Det ligger i familieaanden som i nationalaanden, den ynder »et skippertag« og saa stum eller grassat nydelse derefter.

Man vil derfor ogsaa finde, at de faa, noget større formuer, vort land har havt, knytter sig til mænd, der bærer fremmede navne, eller om hvem man maa antage, at de ikke er af rent norsk blod.

Den, der kunde faa bugt med eller rettet paa denne side af den norske nationalkarakter, vilde udrette mere for vort liv og vore kaar her i verden end alle vore nationaløkonomer tilsammen.

God drikke sætter vi ogsaa megen pris paa. »Den bedste vin drikker man i Norge,« sagde engang en udlænding til os, der lod til at være kjendt lidt i verden. Og ganske rigtigt, der findes sikker-

lig mange udmerkede, smaa vinkjeldere bag vore skibsrederes smaapaladser omkring i vore kystbyer. Af egte vinskjønnere, sande, gode feinschmeckere maa Norge antages at have ikke saa faa.

Statistiken oplyser, at af de tre nordiske folk drikker det norske mindst. De danske drikker mest, men deres drikke er gjerne af en slappere og ringere slags. Og dette er igjen ikke andet, end hvad vi kunde vente. Vi holder ikke af at gaa saadan og smaasnapse, men skal vi drikke, saa skai vi gjøre det ordentlig. Der maa være alvor i tingen hos os, selv naar vi skal være fulde. Følgen bliver derfor ogsaa, at naar nordmænd af denne art kommer sammen, tager de ogsaa let vel meget til sig af disse sterke drikke og bliver liggende der. Medens de danske trods sine mange smaa glas ofte er ganske lige gode — vi tænker her navnlig paa større festlige sammenkomster og mellem folk af forskjellige stænder — umuliggjør vi for hinanden enhver selskabelig omgang derved, at raaheden bestandig stikker frem.

Og ligesom sansen for de fede, »svømmende« sager synes at tiltage med den nordlige bredde, saaledes ogsaa med sansen for de sterke drikke. Ikke saaledes, at man drikker mere dernord, men at man drikker endnu bedre end her sydpaa. I en avis fra Vadsø læste vi for nogle aar siden, at man havde i et selskab — der blev forhør deraf — feiret solens tilbagekomst »i Rom« og endt laget med at kaste hinanden ud af vinduet. Begge dele egte arktiske træk. Der skal saa sterke stimulanser til, for ligesom at faa livsaanderne op, og

naar saa disse endelig er vaagnet engang, gaar de sin egen vei, og vi magter dem ikke mere.

De hurraer, som undertiden raabes endog i »dannede« selskaber i byerne her sydpaa, især i merkantile kredse, har et egte norsk klangpræg.

Man kan sige, at en fuld mand er dog en fuld mand over hele den vide verden, men dette er dog ikke saa ganske vist. Selv naar en nordmand er drukken, bærer han sin norskhed med sig. Der hviler over en dansk sjauer f. eks. i denne henseende altid noget tamt, noget som maaske endog kunde bringe ham til at gjøre undskyldning for den tilstand, hvori han befinder sig. Det eiendommelige for vor norske er i dette stykke, at han er saa absolut fri for enhver trang til at bede om undskyldning, at han maaske endog skulde blive i høieste grad fornærmet om nogen bestred hans ret til at vise sig, akkurat som han er.

Ligesaa, om begge er af en anden art. Der vil over den mest rasende danske »djævel« altid ligge noget, der ligesom vil hindre djævelskabet i at komme til fuldt udbrud, den norske er den argste, mest indædte satan, der krøger sig sammen og hvisler sin edder ud som af et pistolløb. Naar en saadan fyr bander f. eks. lader han sig ikke nøie med en del traditionelle talemaader og gamle udslidte besværgelsesudtryk, men han gnistrer originaler ud af sig i øieblikket, frit og uforbeholdent, for at faa udtrykt, hvad der bor i denne barm, omtrent som hin løjtnant i Det flager, der lader til at være saa vel indøvet i dette slags præstationer, kun mere satanisk end denne.

Over en svensk fuld mand hviler der noget elegant, noget fransk, selv i den fornedrelsestilstand, hvorom vi her taler, og selv om han skulde rumle om sig med nogle »tusan djeflar,« er dette nærmest en poetisk luksus, som maa siges at være nationen egen og som netop fordi det er poetisk, just ikke faar den reale, »sunde» kraft som vore mere nøgterne, men dog meget koncentrerede eder.

En fuld norsk *kvinde* taler vi helst ikke om.

Som det gaar, naar nordmænd kommer sammen, gaar det ogsaa med saadanne foreninger og sammenkomster herhjemme, der er beregnet paa et videre livssyn og en høiere social opdragelse. Alleslags »samfund« og »foreninger« fører saaledes gjerne, naar de ikke ligger indenfor det rent fagmæssiges omraade, en meget kort tilværelse her hos os. Først dannes der gjerne »en forening.« Derpaa dannes der gjerne »en ny forening,« og straks bliver der naturligvis derved »en gammel.« Saa bliver en af damerne indenfor denne ny forening en aftenstund fornærmet, melder sig ud med veninder og danner maaske »den mindre forening« og straks bliver der naturligvis ogsaa »en større.« Og saaledes fortsættes denne selvdeling i det uendelige, indtil man en dag vender tilbage til individerne igjen, som man gik ud fra.

Og er en saadan forening bleven opløst, eller der eksisterer to foreninger med samme formaal ved siden af hinanden, er det aldeles umuligt at faa disse sammen, selv om nok saa meget skulde tale derfor. Der er gjerne en eller anden liden bete jus, som sætter sig derimod.

Der eksisterer her i landet saaledes to foreninger for kapkjørsel. Den ene lyder, saavidt vi ved, navnet selskabet for kapkjøring og det andet selskabet for kapkjøring i trav. Begges love skal være meget lige hinanden, men i det enes love skal forekomme en liden paragraf, som gjør dette noget forskjellig fra hint. Det skal nemlig dreie sig om en liden vinkel paa præmiebanen eller en liden forskjel i længden af denne, som det ene selskab ikke kan gaa med det andet i, eller hvad det nu kan være. Men nu holder disse to selskaber paa og kjører ved siden af hinanden og vil naturligvis vedblive saa indtil dommedag, om de bestaar saa længe, blot for denne lille vinkels skyld, som alle er enige i, bør kunne forandres, men som dog ingen magter virkelig at forandre. Der er noget norskt i dette.

Vi har overhovedet trang til at stifte foreninger, trang til at komme sammen og arbeide noget ad fælles vei, men saa straks vi er kommen sammen, saa skal øieblikkelig lovene forandres, saa skal den og den nye paragraf ind i dem. Dette taaler naturligvis ikke de andre gode nordmænd, og saa gaar vi hver til vor kant.

Paa samme maade forholder det sig med de større foreninger, der dannes for at fremme broderskab og samfundsaand i landet. Arbeidersamfund f. eks. og allermindst i den ideale skikkelse, hvori de første stiftere af disse samfund undfangede denne tanke, vil neppe kunne bestaa hertillands, hvad jo tiden noksom ogsaa har godtgjort. Og grunden hertil er jo heller ikke noget andet end den, at vi

er begge parter for selviske. Arbeidsherren vil ikke slaa noget af paa sine fordringer til social takt og levemaade, og arbeiderne kan sjelden eller aldrig more sig uden at være raa. Den dannede venter at finde formeget af sine ligemænd og bekjendte, sine fagfolk, havde vi nær sagt, i saadanne sammenkomster, og naar han det ikke finder, holder han sig borte. Ideen siger lidet, den formaar ikke at bestemme os og »kløften« kommer som af sig selv.

Det samme gjælder offentlige forlystelsessteder. Af saadanne har jo Norge af notablere slags hidtil ikke havt et eneste et. Et »tivoli« som det danske, hvortil der nu i de senere aar er gjort et slags tilløb, vil aldrig kunne bestaa, thi saasnart vi faar høre, at der gaar »simple folk« der, trækker vi os øieblikkelig tilbage. Vi vil egentlig helst have et forlystelsessted hver for sig.

De eneste, som her har bragt det til noget, er bergenserne, hvad der ogsaa i denne henseende foruden i saa mange andre minder om, at de bor ved havet, og dermed har indsuget stemning og livslyst, bortseet fra det lidt mere sydlandske blod, som jo ogsaa tildels ruller i deres aarer, og som kan have havt sin indflydelse. Men her paa Østlandet er alt folkeliv en umulighed.

Vort Folk i det religiøse.

Har det norske folk, som vi har seet, liden sans for ideer i almindelighed, saa er der dog en ide, der paa en vis maade behersker os alle, og det er religionen. Det norske folk er et helt igjennem religiøst folk. Det har ligesom følelsen af, at hvis der ikke gives noget bag graven, der var værd at leve for, var dette liv ialfald ikke værd at leve. Vi har faaet saa liden sol over vor jordiske tilværelse, at vi næsten med fortvilelse griber efter det religiøse.

Der er engang bleven sagt, at det norske folks aandsliv dreier sig om to ting, »mad og opbyggelse,« og dette er desværre ogsaa paa det nærmeste sandt. Vore bønder kjender — og ingen kan egentlig sige saa meget derpaa for deres vedkommende — ingen anden bestemmelse for livet end at faa karret sammen det størst mulige antal skillinger og ved siden heraf udfolde en vis kirkelig ulastelighed, og vore grossereres, større forretningsmænds og tildels ogsaa embedsmænds leben und

treiben gaar ogsaa for størstedelen ud paa et godt maaltid her og paa en liden gave til kirken, idet man gaar bort herfra.

Spørger vi os nu selv imidlertid hvad det er for en religiøs kjerne, der her som hos andre folk, bortseet fra den indflydelse, kristendommen kan antages at have udøvet, siden den trængte ind, ligger paa bunden af folkehjertet, saa vil man finde, at dette meget betegnende er — fatalismen. Vi siger »meget betegnende,« thi ogsaa her ligger vor natur bagom. Vi er nemlig i besiddelse af meget faa midler til at faa bugt med den haarde naturnødvendighed, som omgiver os paa alle kanter. Vore fjelde staar der som et ubønhørligt: saa langt og ikke længer, vor mørke vinter knuger med jernhaand alt liv ned, vore voldsomme, ubændige storme tilintetgjør ofte i et øieblik frugten af lange tiders arbeide. Ligeoverfor alt dette bliver vi staaende aldeles raadløse eller i det høieste kun med et af de bekjendte, ibsenske spørgsmaalstegn paa læben. Gjentager dette sig aar efter aar eller aarhundrede efter aarhundrede, bibringes folkekarakteren et indtryk af det overvældende, det knusende, ligeoverfor hvilket alle viljer maa bøie sig. Vi faar indtrykket af, at Norge regjeres af et væsen, der, man kalde ham Thor, skjæbnen, den evige nødvendighed, eller hvad man vil, det er altsammen det samme — men man faar, siger vi, indtrykket af, at de norskes Gud er et stykke polargud, en kold isfigur, der egentlig er paa vei sydover for at knuse slegten i dens helhed, men maa stoppe op her mellem vore fjelde, thi, kommer

han længer sydover, smelter han. Men ligeoverfor denne kan vi ikke gjøre andet end forholde os absolut resignerende, blive absolut religiøs konservative og ikke røre ved en tøddel af det, hvori han maa antages at aabenbare sin vilje. Vor bekjendte religiøse urokkelighed med dens ligesaa tilspidsede, næsten sataniske fanatisme bliver heraf den ligefremme konsekvens.

Hermed lader sig ogsaa de to hovedsider i vor nationalkarakter, som vi allerede har omtalt, den stive, himmelstormende trods og den vanvittige laden – det – staa til, bringe i den skjønneste overensstemmelse. At man som Julian i Ibsens Keiser og Galilæer ikke kan finde nogen anden og mindre »at erte« sig ind paa end »verdensviljen« selv, har netop sin grund i, at vi kan gaa paa som ingen anden, og at vi kan æde og drikke saaledes, som vi gjør, har netop ogsaa sin grund i, at vi ogsaa rigtig kan opgive alt og lade det staa til som ingen anden. Alt dette, som vi kunde kalde vort folkehjertes fortvilelse, hænger paa det nøieste sammen med, at vi er kommen altfor nær, saa at sige, ind under den evige døds pande og maa derfor gaa paa, om vi saa maa udtrykke os, til det storslagent gnistrende, eller lade det staa til, til det yderste, ellers kan vi ikke holde livet ud. Den dybe spaltning, som finder sted i alt det norske aandsliv, dette, at hos os er alt sprængt ud i yderligheder, hviler i sin inderste grund paa denne, vi kunde kalde det, polare fortvilelse. Der hviler ganske vist trods vor seighed, vor konservatisme og vor bekjendte ro en større fredløshed over det

norske folk end over de fleste andre, og alt dette skyldes kun den ting, at i os føler menneskeslegten, at bærer det længer nord, kan den ikke leve, i os kjæmper den sin sidste fortvilede kamp for overhovedet at kunne drage menneskeligt aande, før den ligesom begraves.

Det er ingen vanskelighed at faa høre, at der gaar et fatalistisk suk fra det norske folks hjerte. Man reise kun lidt om i vore fjelddale eller inde i vore lukkede fjorde, og man vil hyppigt støde paa udtryk som, »det var vel saa laga,« »det skuld' vel saa vær',« »det var vel bestemmelsen« og lignende, der paa det tydeligste godtgjør, at folket i sit aller inderste egentlig ikke sætter troen paa den fri vilje høit, men betragter sig som et simpelt legetøi i en ublid skjæbnes hænder. Og vil man finde et udslag af dette paa det almindelige sociale felt, saa tale man med vore læger derom. De vil kunne fortælle, at det grænser næsten til det umulige at faa almuen til at iagttage sundhedsforskrifter og lignende, thi den gaar altid ud fra, at »skal en dø, saa dør en,« »det nytter ikke, hvad vi mennesker gjør.«

Man vil sige, begrebet skjæbne er ingen specifisk norsk forestilling. Dertil kan man svare baade nei og ja. Vi er os vel bevidst, at der baade er »en Nemesis« og »et fatum.« Og dog paastaar vi paa det bestemteste, at der gives en »norsk skjæbne.« Sagen er, i Grækenland er denne ide udtrykket for trøstesløsheden i at tro paa det skjønne, i vort folk er skjæbneforestillingen et udtryk for trøstesløsheden ved at tro paa sig selv. Den græske fore-

stilling om nødvendigheden er opstaaet af følelsen af, at kunsten, ungdommen og de ideale drømmerier er ikke at tro paa, den norske er udgaaen fra følelsen af, at det yderste individualitets-liv, om jeg saa maa udtrykke mig, dog i grunden intet hjælper.

Den romerske skjæbneforestilling er fremgaaen af følelsen af at tilsidst er heller ikke magten — verdensregimentet og autoriteterne — at stole paa, men ogsaa dette maa ligge under for den evige retfærdighed.

Der kan altsaa ganske godt være tale om «en norsk skjæbne.«

Den overordentlige styrke, hvormed det norske folk klamrer sig til det religiøse, har nu ogsaa sat sine merker paa dets religiøse aandsliv opigjennem tiderne. Vi kan ikke her gaa i detalj, men det er ingen overdrivelse at sige, at ligesom Asgaardsreien — hedder det — hver julekveld larmer henover vore fjelde som en verden, der ialfald har vanskelig for at dø, saaledes kan det trygt siges, at denne samme Asgaardsrei, den gamle gudeverden arbeider i grunden paa bunden af vort folks liv den dag idag. Ingen vil saaledes kunne høre tale om Jótner og Turser nu, medmindre han kommer til at tænke paa almuens tro paa nisser og drauge. En svunden tids dogme om et Ragnarok og en Fimbulvinter vil man formelig kunne høre, naar man er tilstede i et saakaldet lægmandsmøde paa Vestlandet, omend under andre ordelag. At vi opfatter alt religiøst liv væsentlig som et einherje-liv, et liv, hvor kjæmperne lever af at slaa hinanden

ihjel, viser vore skarpe religiøse stridigheder den dag idag. Alt dette har man daglig anledning til at være vidne til.

Fremdeles sidder folket inde endnu med en hel mængde middelalderlige forestillinger, troen paa sjælemessens betydning og at kunne læge sin bekymring for en kjær, afdød sjæls sidste skjæbne ved en liden gave til kirken eller presten, er slet ikke ualmindelig endnu. Ligesaa at søge at afvende store farer, f. ex. bebudede ved en komet eller anden usedvanlig fremtoning paa himlen, er slet ikke ualmindelig. Troen paa svartebogen, aandemaneriet og kunsten at kunne vise igjen er slet ikke sjelden. Den norske kvaksalverfarmakopø vrimler af middelalderlige udtryk og vendinger, endog gammel latin og navne paa gamle Hippokratusser og Paracelsusser, men mest besværgelsesformularer og magiske hokuspokus. Alt dette finder man meget af, naar man ser sig vel fore, og, hvad der er naturligt nok og hænger sammen formentlig med mørkets indflydelse og dels ogsaa maa forklares gjennem paavirkning af et andet folk, nemlig finsk, mængden heraf synes ogsaa at tiltage med den nordlige bredde.

Men et af de aller bedste beviser paa, hvor seig folkets tankegang i disse ting kan være, som hidtil er kommen os for øie, er hvad professor dr. Bang fortæller i en afhandling i Luthersk Ugeskrift for et aars tid tilbage. Her meddeler nemlig den lærde forfatter, at i 1859 brændtes paa gaarden Brokke i Sætersdalen et hedensk gudebillede ved navn Fakse, til hvis ære der »med fuld bevidst-

hed« var bleven foretagen ofringer indtil den dag det blev brændt.

Sætter vi nu kristendommens indførelse til aaret 1000, har disse Folk i over 800 Aar dyrket »fremmede guder,« som det heder, trods kristendommen ogsaa der har været daglig forkyndt.

Blandt de forskjellige maader, hvorpaa kristendommen i vor tid fremtræder hos os, vil vi straks begynde med en af de former, hvori forkyndelsen sker, og hvorved den særlig viser sit norske præg og det er den norske lægprædikant.

Den norske lægprædikant er helt igjennem et barn af sit folk. Han har faaet et tryk af fjeldet, der har drevet hans religiøse stemningsliv indad, og han har faaet et stænk af fjordens uhygge og taage, der gjør ham halvt dæmonisk.

Fordi alle hans tanker bestandig gaar indad, varierer han altid sig selv. »Han læser op et bibelsted, men han prædiker over sig selv,« som en forstandig bondemand engang sagde til os.

Og ganske sandt, alt dreier sig om ham selv. Han klager over sig selv, han ynkes over sig selv, han tordner mod sig selv, han forbander sig selv, han gjør sig selv i hele forsamlingens paahør til den usleste af alle — en tyv, en kjeltring, en bedrager, en horkarl, en skjendegjest — den største tyv, den største kjeltring, den største bedrager, den største horkarl, den største skjendegjest« og tilsidst har han maset saa længe paa med dette jeg, at han ikke længer kan komme fra det. Det er med alle sine negationer dog i grunden bleven et ganske godt lidet jeg.

Han taler gjerne om »sit kald,« om »hvorledes han blev vakt,« og om »hvilke indre erfaringer han har havt, siden han sidst var sammen med »vennerne.« Han fortæller, om hvor mange reiser han har gjort, hvor mange »venner« »ordet« tæller paa de forskjellige steder, hvor han færdes, hvor mange gamle der er faldne fra, hvor mange nye der er komne til. Hans tankeforraad er fattigt og lidet, netop saa stort, som den tilhørerskare kan forudsættes at ville forstaa det, som han henvender sig til. Han udtager gjerne en enkelt bestemt tanke f. eks. »omvendelsen« eller »hvad der engang skal blive af os,« som han altid vender tilbage til. Han har et staaende forraad af udtryk og vendinger, som netop svarer til denne tanke. Med disse variérer han tanken i det uendelige, men altid ufrit, trykket og uden kunstneriske fordringer. Han er den religiøs-lyriske natur og minder i sit foredrag om de fantastisk-uklare billeder fra vor bekjendte slange-ornamentik. Hvad dalens filosof er paa det intellektuelle omraade, er han paa det religiøse, det stemningens perpetuum mobile, der arbeider paa at drive det til ikke at kunne stanse. Eller vi kan ogsaa sige, den samme sans paa det ophobende, det masseagtige, det kolossale, som f. eks. aabenbarer sig i madfadene ved et oplandsk julemaaltid, det samme aabenbarer sig ogsaa her. Vi vil altid være eventyrere og vi vil gjerne, at alt skal være velgjort, selv om vi bevæger os indenfor det dæmoniske.

Hans stemme er i samklang hermed. Da foredraget ofte afhænger af dennes fysiske kraft,

har han ofte sprængt sig, saa han ligger og slingrer op og ned mellem bas og diskant. Derfor bliver han ogsaa skrigende, skjælvende, nervøst anstrengt og beængstende. Han skifter mellem den mest indsmigrende enkelthenvendelse — ofte stiger han endog ned fra kathedret og gaar hen og tiltaler en bestemt tilstedeværende, staar og smaasnakker med ham nogle øieblikke og stiger derpaa op igjen og — sender hele forsamlingen til helvede. Hans mimik er afspeilingen af hans eget urolige indre. Han er ikke skuespiller, men netop det modsatte, han varierer selvet, som det er, i alle dets indre, skjærende dissonanser. Han giver alt luft, det større med det mindre, det høie med det lave, det skjønne med det hæslige, helvedesstormene tilligemed sit saakaldte »Evangelium.« Han stirrer paa en ung pige, til hun bliver greben af nervøs fortvilelse og falder besvimet omkring. Han reiser sig paa tæerne, stritter med fingrene og stirrer med øinene som et gjenfærd, til forsamlingen er eksalteret nok til at stivne hen i stum rædsel. Det er en gudstjeneste mellem grave, hvor gjenfærd lytter til gjenfærd, hvor der tænkes, handles og føles dæmonisk, med kun nu og da og det endog yderlig sjelden, et streif af Evangeliets lys over sig. Man guterer dødens vellyst omtrent som den i vore dage nydes af en egen aandsretning i tiden, men ikke som her, fordi man har nydt alt men tvertimod, fordi man intet har nydt og derfor er bleven saa vant til det rædselsfulde, at selv det evige liv maa lægges i dette.

Paa samme maade forholder det sig med hans sprog. Der er store modsætninger i brugen af udtryk og vendinger. Der er udtryk, som ingen kan nævne — han gaar ugenert ind paa alle menneskelivets delikateste spørgsmaal og nævner altid tingen ved dens rette navn — og fine som den altid famlende, vemodige brug af ordet naade — »naade og idel naade!« — dette ord, som den norske folkeaand saa gjerne vil forstaa, men som den, saavidt vi kan skjønne, har saa uhyre vanskelig for at forstaa. Han kan bringe tilhørerne til at rødme, men ogsaa til at lade sig rive med af fine, for dem naturlige taarer. Han har hele den negativ-religiøse stemningsskala i sin magt, fra de smaa, endnu temmelig neutrale svingninger til hine, der er udtryk for et jag som af vilde furier.

Hans udtale er haard, og han ynder at potensere dens haardhed og kraft. Han behager sig i at udtale alle konsonanter og vokaler saa skarpt som muligt, svirrer ogsaa nu og da paa en enkelt, saa man har fornemmelsen som af en svirrende streng. Hvor øret fordrer fred og hvile, der byder han Dem hop og sprang, hvor De længes efter harmoni og velklang, der byder han Dem oprevethed og skurrende dissonanser. Og han ved ikke blot ikke dette, men han vil det. Det hører med til hans begreber om rhetorik og foredrag, og han bevæger sig saa let i disse præstationer, fordi han overhovedet er nordmand.

Vil man nærmere vide, hvorledes dette religiøse aandsliv tager sig ud i en norsk fjelddal, saa vil vi anbefale læseren følgende. Tag Dem en dag

en tur ud til den førnævnte, saakaldte Gols kirke, der den staar ude mellem Bygdø skove. Se paa dette lille forkrøblede gudshus, med de smaa blyvinduer paa siden, den trange, indknebne dør, hvorad kun e t menneske kan komme ind ad gangen, det lille, halvmørke rum inde i, som, antager vi, knapt kan rumme en 50 mennesker ad gangen og de par smaa rum ved siden af, der selv, naar kirken er oplyst, maa tænkes at ligge i mørke, de smaa, krablende slangehoveder rundt omkring de korte, butte søiler i disse »sidenicher« — tænk, siger vi, paa dette og sæt saa dette en graa vinterdag, netop som den lille rest af lys, man pleier at have paa den tid af dagen, forsvinder, op i en ensom krog oppe under Filefjeld — tænd saa to fattige talgpraaser oppe paa det lille, kasseagtige alter og lad saa en prest, udannet og raa som han pleiede at være paa den tid, vi her nærmest taler om, læse en tung, søvnig sjælemesse, medens vilde blikke og kraftige, lidenskabelige ansigter glimter ham imøde nede fra gulvet i skibet og maaske ogsaa blanke økser skimtes gjennem dørsprækkerne ude i det fjerne, og de vil have et billede af vort folks religiøse aandsliv. Sandt nok, dette billede gjælder nærmest middelalderen og er heller ikke saa stormende som den gudstjeneste, vi nys har hentydet til, men s t o r t bedre er det ikke den dag idag, ialtfald ikke hvad den egentlige lægmandsvirksomhed angaar. Der er vistnok noget lys med her og der, men dalen er tung og trang nu som i gamle dage.

Geografisk talt findes denne type mest udbredt i Vestlandets fjorde — og jo længere ind, jo mør-

kere — og i de mest afsidesliggende fjelddale. Den skyr ogsaa i regelen lyset som en af nattens ugler, og den kjender heller ingen argere fiende end livsmod, kundskab og sans for menneskelige idealer.

Et underligt psykologisk fænomen for denne types vedkommende, det er, at naar man har stormet løs saadan en stund, saa lader man det smukt fare og gaar tilhvile paa — en pengesæk. Der kan fremtrækkes utallige eksempler herpaa baade fra den høiere og lavere pietistiske verden. Det er saa naturligt og saa norsk. Et saadant anspændt religiøst liv kan den menneskelige vilje i længden ikke udholde, selv ikke vor gode gamle norske vilje, man lader det derfor om en tid passere og slaar om i dets modsætning. De herrer bliver derfor lige saa gode typer paa norsk gjerrighed, som de før har været det paa norsk »kristendom.«

Et andet træk er fremdeles det, at eksaltationen ikke sjelden ender i vanvid. Man tænke sig en ung pige f. eks., som ved at føle alle helvedets rædsler hølje ned over sig er bleven »vakt,« det vil sige pint op i den forfærdelige situation, at hun ved at gjøre vold paa sin egen ungdom vil søge at leve oppe i dette som i »et sted, hvor der er godt at være.« Det er ikke at undres paa, at forstanden springer. Hvormange procent denne religiøse retning opigjennem tiderne har ydet til belægget paa Gaustad sindssygeasyl, ser vi os ikke istand til med tal at angive, men det har ganske vist ikke været lidet.

Ved siden heraf dukker en anden type op iblandt os, som er vel kjendt, det er den tause, den arrogante, den overlegne. Medens der over den egentlige pietist hviler noget sværmerisk, der tyder paa et slags hjerteliv ialfald, er denne kold, fuldkommen, juridisk ulastelig til det yderste og minder paa en vis maade om disse »jomfruelige« tinder fra vort fjeldplateau, som turisterne har faaet det saa travlt med i den senere tid. Medens pietisten er ukorrektheden selv, der tumler sig i stemningens saltomortaler, er denne absolut uden stemning. I regelen taler han meget lidet, men naar han er nødt til det, f. eks. som prest fra sin prædikestol, er han altid dogmatisk, snøret og utilgjængelig. Fra sit høie stade serverer han, hvad der skal serveres, hverken mere eller mindre, men ubeaandet, stemningsløst og uden spor af høiere indgivelse. Han kan læse sit fadervor paa en saadan maade, at man uvilkaarlig kommer til at mindes de graa, nøgne fjeldsider, mellem hvilke han engang sandsyndligvis traadte sine barnesko, og hvor uren og stenraset har sat sit merke paa folkekarakteren gjennem aarhundreder.

Vi tror, at hele denne begavelse egentlig kun er et nul, men den er dog ganske vist den største, der kan skjænkes en ung theolog, i Norges dale. Vi har respekt for det mystiske og, naar dette stiger til den grad, at det overhovedet aldrig aabenbarer sig, stiger respekten ogsaa, og da er man ikke langt fra at blive betegnet som noget overordentlig noget. En mand med disse gaver er temmelig sikker paa at finde mange beundrere hertillands.

Er han ikke prest, men lægmand — thi vi har ogsaa lægmænd af dette slags — kan han gjøre en varmhjertet prest livet ret trist. Med en vilje af jern kan han, naar denne ikke har vundet hans bifald, forfølge ham indtil det yderste. Han er naturligvis udenfor alt, hvor man kommer ind paa rettens vei og han kan kløve et haar som den mest fuldendte prokurator, hvis han ikke i stum ekstase overser baade retten, prokuratoren og altsammen. Med en hel hær lignende tjenende aander med sig kan han tilsidst drive presten fra bygden eller saa i al stilhed tage livet af ham.

Men tilbage til ham som prest. Som saadan er han ofte det rene uhyre. Han vil kunne indfinde sig ved et dødsleie og sige til en kjæmpende sjæl: »Nu gaar Du til helvede,« med den største ro, forretningsmæssigt, somom dette var den simpleste sag af verden. Han vil kunne sige til en moder, som maaske vaander sig i de største kvaler over den maade, hvorpaa hendes eneste søn maaske er gaaet ud af verden: «Vi ved nu, hvor han er henne,« og kanske i djævelsk høihed nyde moderens trøstesløse skrig, idet han træder ud af døren. Han vil kunne gaa om i en flok af barneansigter, der stimler sammen om ham — hvis de overhovedet tør nærme sig ham — for at spørge, om dog ikke fader, der var en dranker, ogsaa kom til himlen, og nyde disse smaa naive sjæles dogmatik. Han er kristendommen som djævelskab, norsk majestæstisk djævelskab, født opunder vore snefjelde og ammet paa en jord, der ingen sol kjender.

Det er denne samme type, Ibsen behandler i sin bekjendte Brand. Brand er det onde i den

norske folkekarakter, den sataniske selvfølelse, der mener at kunne klatre til himlen i kraft af, hvad han vil. Han er kjærlighedens karikatur i stor, majestætisk selvvillen. Han er farisæeren par eksellence, manden, der vil tvinge »verdensviljen« til at respektere ham for hans stormende korrektheds skyld. Brand er kristendommen som menneskelighedens parodi. For Brand eksisterer ingen jordiske lænker, allermindst de ædlere. Han er uenig baade med »fut og skriver,« baade med provst og bisp, fordi de er »halvhedsmennesker,« som han udtrykker sig, det vil sige, fordi de er mennesker. Han negter sin hustru glæden af at gjemme paa den lille kappe, der for hende er hendes dyreste minde, han negter hende at have gardinet oppe julekvelden for at kunne skimte ud til sit barns grav, han negter sin døende moder sakramentet, alt i Kristi navn. Han er umulig som embedsmand, som kollega, som menneske, som familiefader, ja, endog som prest. Han er kun mulig oppe mellem isbræerne, i »iskirken,« som han udtrykker sig, hvor alt menneskeliv er stivnet ganske hen, hvor tilhørerne kun er de hvide, glitrende tinder, og hvor orgeltonerne er de hvinende, kolde storme, som tumler hen mellem dem. Han er stor, men han er dæmonisk. Han er helvedets apotheose, han er det sataniskes ideal, oprunden ind under Polens kolde pande.

For at vise, hvor egte national denne type er og hvor gammel den er, skal vi kun gjøre opmerksom paa, at den er ikke noget andet, end hvad forfatteren af Vóluspaa har kaldt Fenrisulven, som

her ligesom har slidt sig løs og spadserer om paa to, iført kappe og krave.

Som vi skriver dette, kommer vi til at tænke paa den scene i Dante, som fremstiller bunden af helvede eller »den underste kjedlen,« som en af hr. Brands lavere tilhængere hertillands formodentlig vilde have udtrykt sig, og den skikkelse, som Gustav Dorée i sine tegninger til Dante har givet denne. Læseren vil erindre, det er en hule, hvor issvul ligger ved siden af issvul, kolde, knitrende nuter ved siden af skarpe, spidse knatter, afbrudt kun her og der af et enkelt fremstaaende sort klippestykke, indtil man kommer til bunden, hvor alt kun er istappe, blaaglans og uhyggeligt skummelt mørke. Men her ligger med udslagne arme og korsfæstet paa gulvet Kaiafas, hykleren kat' exochen.

Situationen er her akkurat den samme. Der er kun den forskjel, at den italienske digter, overensstemmende med en meget udbredt almenmenneskelig forestilling, har lagt sit helvede nedad, den norske har, uden dog egentlig at have villet dette, lagt sit op i det fulde dagslys, inde mellem de norske Jotunfjelde, hvor den religiøse fantast drager om i satanisk vanvid og hersker over alt, han møder paa sin vei, ved kun at nærme sig det, lade det føle sin nærhed og — dø.

Der er ogsaa den forskjel, at Dantes Kaiafas ligger dernede efterat have afsluttet sin bane, den norske staar i »livets« fulde glans, men begge disse træk, der væsentlig hører sammen med digternes anlæg, gjør dog figurerne i og for sig ikke meget forskjellige. Vilde man her have nogen forskjel,

kunde man kanske sige, det røber en vel saa forsonet aand at lade det sataniske vise sig i sin sidste skjæbne, som, omend ubevidst, at lade det spadsere om i samfundslivets fulde dagslys. Det sidste er ganske vist vel saa meget norsk som det første.

Man taler saa meget om det norske jeg og al den uhygge og fortvilelse, det ofte fører med sig. Men vil man rigtig gaa tilbunds i det norske jeg, da fordybe man sig i denne personlighed. Ligeoverfor dette jeg er alle de bjørnsonske rumlerier med sit for tant og intet at regne. Saavidt vi kjender til, forekommer der heller ikke i noget folks litteratur — ialfald ikke i de større kulturfolks — nogen skikkelse, der kan sammenlignes med Ibsens Brand. Vi har allerede nævnt Kaiafas i Dantes helvede, vi kan nævne den halvt godmodige Mefistofeles hos Goethe eller Richard den 3die hos Shakespeare, men de er alle anderledes. Det er ikke dette med finmarknætternes uhygge og midtvinternattens stjernehvælv over sig, dette polar store, som udmerker repræsentanten for det norske onde, og som gjør, at alt skjælver, der kommer i hans nærhed.

Det er ogsaa denne type, som ialfald til dato har ført det kirkelige regimente her iblandt os, og det har den da ogsaa gjort som en egte, god norsk Brand-figur. Det vil sige, den har jaget alt, hvad der hedder ungdom, livstrang og begeistring bort fra theologiens og kirkens enemerker og selv er den da bleven siddende igjen med en hoben smaa Brand-figurer, der hverken tænker eller føler, og som kun har den ene egenskab at

kunne følge. Den har ogsaa udøvet et saadant tryk paa den hele folkekarakter, at vi kan formelig høre, hvorledes den under alt dette theologiske dødbideri formelig sukker efter en egte draabe menneskelighed ind i sit syge hjerte. Det er et af disse mange suk, Bjørnson har udtalt i sin bekjendte Sang-figur i skuespillet af samme navn, ogsaa, som man ved, en presteskikkelse fra den nyere norske litteratur. Men medens Ibsens Brand lægger det kristelige i at knuse det menneskelige, lægger B.s Sang det netop deri, at det menneskelige faar leve, i at det menneskelige bliver iført en usynlig verdens magt og herlighed og derved træder frem som forsoning. At B.s Sang netop er fremkommen i disse dage, viser ikke noget andet, end at nu begynder det norske folk at gaa træt af de theologiske kjevlerier, det begjærer nu sand, menneskelig kristendom ind i sine aarer. Og hvor ømt det i dette stykke beder, viser i grunden hele Sangs person. Noget dybere, inderligere og aandfuldere, noget mere idealt begjærende, end der ligger over denne mand, der han søger at gjøre sit under oppe i det afsides Nordland, skal man lede længe efter at finde mage til i fremmede folks litteraturer. Vi kan hade, men vi kan ogsaa elske, vi kan forbande, men vi kan ogsaa bede, vi kan knuse vore medmennesker i egoistisk kulde, men vi kan ogsaa sende bønner mod himlen, der flimrer som af hvide vinger op mod den evige trone. Den milde, lyse, evangeliske himmel — ret en aandens afspeiling af en sommernat i Finmarken — der hvælver sig over Sang paa veien

til hans kirke, er lige saa norsk som det skred, der begraver den vanvittige Brand under Jotunfjeldenes kaotiske masser.

Der er mange Sang-figurer for øieblikket inden det norske folk eller for maaske at tale tydeligere, der gives mange mennesker, prester med, der som hin Brat kunde ville reise til Nordland for at se underet, om just ikke dette, og som længes efter et mere menneskeligt syn paa tilværelsen end det, der i den sidste menneskealder har været gjort gjældende af den norske theologi. Og dette er jo i og for sig rimeligt nok. Man krænker ikke ustraffet en hel menneskealder igjennem og vel saa det folkehjertets helligste følelser eller træder dets deiligste drømme under fødder.

Om B.s personlige stilling til hans verk udtaler vi os ikke, og den kommer os heller ikke ved her. Her taler vi kun om den ideal-religiøse længsel, hvorpaa denne personlighed er digtet og hvad det er for en anskuelse af det religiøse, det kan antages her ligesom er paa opmarsch.

Der er en kirkehistorisk personlighed, som vi i denne forbindelse ikke kan undgaa at nævne, det er den bekjendte lægmand Hans Nielsen Hauge. Hauge er ingen Brand-figur, men han er en praktisk udgave af den type, som vi først har nævnt. Det mangelfulde i hans fremstilling — han var jo forresten en udannet Mand, saa der ikke er saa meget at sige herpaa — det negativ mystiske syn paa kristendommen og den personlige inderlighed i hans forkyndelse stiller ham bestemt i denne klasse. Han er i saa henseende den danske Grundtvigs rene modsætning, og forholdet mellem

haugianerne eller kristne med mere eller mindre haugiansk tilsnit og Grundtvigs venner hertillands har jo altid været som mellem hund og kat. De har begge, disse mænd, noget tilfælles, det nemlig, at de betoner inderligheden i kristendommen, men Hauge den mere negative inderlighed, angeren og forsagelsen, Grundtvig den mere positive, kjærligheden og hengivelsen. Man merker, Hauge er født i et land, hvor »forsagelse« hører til dagens orden og dette fører han med sig over paa kristendommen, Grundtvig i et land, der byder adskillig livslykke og gode dage. Den enes blik har storm og uveir, karrig jord og smaat udkomme drevet ind i en uopløselig, utilfredsstillet klynk og klage, den anden er igjen maaske ogsaa paa sin side tilbøielig til at betragte troeslivet kun som »sol og sommer.« Begge kan de desværre glæde sig ved, at de aldrig egentlig er blevne forstaaede udenfor sine respektive hjemlands grænser.

En anden kirkehistorisk personlighed, om hvem derimod dette ikke kan siges at have været tilfældet med, ialtfald ikke, forsaavidt de dannede angaar, idet hans navn maa siges at være bleven en kirkelig autoritet indenfor det hele Nordens grænser, det er biskop Martensen. Denne mand er lige langt fra dansk grundtvigianisme paa den ene side, som fra norsk haugianisme paa den anden, det vil sige, det er en helt kirkelig personlighed, i hvem et større kristelig grundsyn har fundet sit udtryk. Han nærer ikke den foragt for det menneskelige, som vi nordmænd er tilbøielige til, og heller ikke den til-

bedelse af det menneskelige, specielt det nationale, som er den danske grundtvigianismes svaghed. Kræfterne holder hinanden i ligevegt. Herved er det bleven muligt, at han kan se alle menneskelivets dybere spørgsmaal under en kristelig synsvinkel og lade disse udgaa fra betragtningen af den kristelige tro som straaler fra en og samme sol. Det er et universelt-kristeligt grundsyn ud fra læren om kristendommen som personlighedens kjerne og som den, der herfra skal gjennemtrænge og gjennemsyre alle menneskelivets forhold. Det er en harmonisk-kristelig figur, over hvis hele personlighed der hviler fred og det jordiskes og himmelskes forsoning. Deraf den rige tankefylde, den klare systematisationsevne, det dybe menneskelige blik og det rene, rythmiske sprog, der aldrig forfeiler sin virkning. Der skal en mod det centrale stræbende nationalaand, en trang til harmoni og skjønhed, og en kultur med strengere overleverede former til for at frembringe en saadan personlighed. Norge hverken har havt eller vil sandsynligvis faa nogen saadan. Det er Norden eller maaske noget endnu fjernere noget, som dukker op i denne mand.

Vort folk i dets historie.

Vi har først talt om, at vi nordmænd er meget glade i vort eget jeg. Det vil formodentlig af det foregaaende fremgaa, at hele denne glæde tilsidst kun bunder i vort lands egen geografiske beskaffenhed og vi skal derfor ikke trætte læseren med nogen nærmere eftervisning heraf. Kun tror vi, det staar endnu tilbage kortelig at paavise, hvorledes det samme individualistiske præg, som vi her overalt har gjort gjældende, ogsaa har sat sit stempel paa vor historie. Vi maa gjentage, at vi ogsaa her kun kan bevæge os i store, skisserende træk.

Da vore fædre engang tog dette land, kom de, som bekjendt, som raa rydningsmænd og vilde pionerer, sandsynligvis fra syden, ind i landet. De smuttede ind mellem dalene og høiene, ned i sprækkerne og spalterne og blev sandsynligvis her for levetiden siden. Sin jord tog de, hvor de fandt den, sine huse byggede de, hvor de fandt det bekvemmest, og sine jagtfelter valgte de der,

hvor vildtet faldt rigest og bedriften lettest. Alt hvad de trængte til, maatte de tage af sig selv. Sine boliger, sine gaardsredskaber, forsaavidt som de trængte til saadanne, og sine vaaben maatte de forfærdige selv, akkurat som den norske almuesmand i de fleste ting har maattet være »sig selv nok« lige til den dag idag. De var sine egne arbeidere, haandverkere og tænkere og i den allerførste tid ogsaa prester og konger. Hver tjente kun sig selv, men kjendte ingen over sig og adlød altid kun »selvgivne,« det vil sige, rent individualistiske love. Kom der nogen til den ensomme nybygger, modtog han ham, som jo forresten kunde være rimelig nok, med mistanke, vi havde nær sagt, fra fodsaale til isse, og skulde han vise det allermindste tegn til at vilde jage i den samme mark som han, eller fiske ved »hans« strand, slog han ham simpelt hen ihjel og kastede hans lig i havet eller begrov det oppe i en stenur.

Saaledes opkom en sterk selvfølelse som udslag af dette isolerede eneboerliv. Man var sin egen herre i alt, hvad man gjorde, skyldte ingen regnskab for sine handlinger og kunde i et og alt leve som frie, uafhængige mænd. Man bar sine vaaben hos sig, havde sin bue hængende over sin seng og kunde i paakommende tilfælde stille sin trop af »haandgangne« mænd til sin tjeneste. Der blev en individuel »ret« en individuel »skik og sed«, et individuelt styre og helt igjennem individuelt-aristokratiske former for samliv og sambygge.

Lidt efter lidt hævede et hoved sig ved begavelse, dygtighed eller fysisk kraft op over

mængden. Han blev en tilflugt for de mindre og ubemidlede, en støtte i ufred og trængsel, en dommer i stridigheder og private kollisioner. »Han blev som en konge der i dalene» for at bruge sagaens egne ord, og fik lidt efter lidt patriarkalsk magt og myndighed, saaledes opkom »dølekongerne« og »næsekongerne« alt efter de forskjellige steder for deres boplads og med den magt og de rettigheder, som vi f. eks. kjender fra vore gamle sagaer overhovedet.

Det første udslag i det større af dette spaltede folkeliv er den saakaldte vikingetid. Den viser indad, og vore sagaer er i saa henseende mere end illustrerende nok — et, ja, hvad skal vi kalde det — et evigt bygdekjevl med manddrab, ildspaasættelser og fine juridiske haarkløverier og ud ad et vildt, individualistisk fribyttervæsen, hvis repræsentanter med hensyn tif den ting at være sig selv ingen grænser kjender. Denne udavendte side af vikingelivet og det er jo den, man forstaar ved vikingelivet overhovedet — er, som man vilde tænke sig en flok havørne, der fra et ensomt skjær i norden løfter paa vingerne, slaar kløerne ned i en del mennesker og dyr i syden, og dels dræber dem paa stedet, dels plyndrer dem og fører byttet med sig hjem for at nyde dette i sine ensomme, skumle reder. Det nytter ikke at negte det; men der ligger egentlig en halvt dæmonisk sus over disse vikingelag, et stænk af Polarhavets rædsler, som har gjort, at vi ialfald ikke har kunnet skjænke dem vor sympathi. Vi har aldrig kunnet beundre rov, enten det er bleven begaaet

af andre eller egne, og stort andet eller aldeles intet andet end et aar efter aar gjentaget røvertog — man sammenligne almuens tendens til at skyde og fiske paa fremmed grund endnu den dag idag, og hvormed, som bekjendt, ofte intet umoralsk er forbundet — intet andet, siger vi, end et aarligt gjentaget røvertog var dette fribytterliv. Det var i bedste tilfælde en af et karrigt land og barskt klima fremtvungen fortvilelse, som drev ud, men i de aller fleste tilfælde var det en af mørke, lediggang og svelgeri — det brød jo gjerne løs om vaaren — opdæmmet dyrisk kraft, som nu maatte give sig luft, og som paa vanlig norsk vis derfor slog om i sin modsætning. Det, vi derfor kalder berserkergang og som netop er et velkjendt udtryk fra denne tid, er saaledes heller ikke andet end denne arktiske vildhed, som efter at have sovet vinteren igjennem, nu ved atter at træde frem paa kamppladsen gaar over i et slags afsindighedens perpetuum mobile, der maler alt ned omkring sig. Det er det menneskelige paa vei til at forsvinde, eller det individuelle paa vei til at blive en konstant, polar storm. Den bekjendte sats: »Fri os, o Gud, fra normannernes raseri,« og hvorfor ganske vist vi bærer megen, om ikke al skyld, synes at hvile paa opfatningen af disse vore forfædre som den største landeplage, et folk er udsat for, og synes at vidne om, at vi var ligesaalidt tilbøielige til at lægge baand paa os dengang som nu. Vi kan kun undskylde det som udslag af kraften i et folkeliv, der baade var i sin allerførste morgen og hvem en

stormægtig, men paa samme tid ogsaa haard natur tvang til at være ubændige.

Den norske komponist Ole Olsen har nylig skrevet et lidet opus, kaldet vikingetoget. Hvis dette stykke skal karakterisere de samlede vikingetog, eller hvad man kunde kalde vikingelivets genius, er stykket egentlig for spædt, men hvis det kun skal gjengive stemningen i et enkelt tog, maa det siges at være vellykket. Det begynder nemlig med en dyb, halv dæmonisk introduktion og derefter følger der ligesom en udfoldelse af friere kræfter. Men denne stemning, det er stemningen i vikingetogene. Man faar aldrig karakteren af disse frem, før man magter at underlægge dem noget uhyggeligt, noget fra det høie Nord, som maaske nærmest, om vi vilde forklare det nærmere, kunde sammenlignes med »koglerierne« i den ibsenske digtning.

At det hele har havt dette egte fantastisk-vilde drag, dette Per Gyntske — for atter at bruge et udtryk af den nys nævnte forfatter — viser blandt andet ogsaa de navne, som er os opbevarede fra den tid. Navne som Erik Blodøks f. eks., Aslak Holmskalle, Haavard Huggende og de ikke fuldt saa vilde, men dog egte realistiske Toralf Luseskjeg(!), Halvdan Svarte, Harald Graafeld, Ragnar Lodbrok(!) o. s. v. synes hverken at tyde paa smag eller følelser, men kun egte norsk kraft, egte norsk realisme; den vi egentlig, om end under andre former, flyder paa den dag idag.

Den anden side af vor folkekarakter dukker ogsaa allerede da op, idet navne som det bekjendte

Gunlaug Ormstunge synes at tyde paa, at den norske jus allerede var i ligesaa høi pris dengang som nu.

Man vil sige, dette fænomen med de barokke klængenavne, eller endog hædersnavne, finder man ogsaa i andre landes historie. Ganske vist; men tager man et navn som Henrik Fuglefænger f. eks., saa klinger det dog ganske tamt mod vore egte norske, ikke at tale om saadant som Karl den skaldede eller Ludvig fainéant. Ja, selv et navn som Henrik Løve har noget vist civiliseret eller ialfald noget vist mere høit over sig end f. eks. det norske blodøks.

Dette drag af ubændighed og vildhed, som hviler over denne tids aand, kommer ogsaa blandt andet frem i de mange smaatildragelser og historiske anekdoter, som fortælles fra denne tid.

Vi skal gjengive et par af dem her, og vi begynder med den bekjendte ytring af Sigurd Jorsalfar i mandjevningen paa dovretjeld, at medens hans broder har ligget hjemme,og efter hans mening ingenting bestilt, har han været i Serkland »og hakket blaamænd isønder og sendt dem til helvede.« Nu, saaledes at rose sig af at have faret om blandt, antager vi, væsentlig skikkelige folk i syden og forlystet sig med at hakke dem itu omtrent som man hakker et stykke kjød, der er bestemt til kjøkkenbrug, det er en specifisk norsk fornøielse. Den er egte arktisk-realistisk.

I slaget i Hjørungavaag siger Bue Digre efterat have faaet underansigtet afhugget: »Nu vil vist ikke de danske piger kysse mig.« Nei, det kan

saa være, vi skal vist ikke gaa irette med de danske piger derfor.

Da kong Hake havde tabt alle sine mænd, og han saa dog blev staaende igjen som seierherre paa valpladsen, lod han alle disses lig bringe ombord paa skibet, lagde ved og brændbare sager til, tændte an og besteg derpaa selv baalet, idet skibet gled udover havet. Dette er virkelig stort, men det er den himmehøie, isnende storhed, som vi neppe kan tænke os mulig andre steder end her hos os, og som kan bringe alt til at stivne i en.

Da Thore Sel i hint bekjendte lag paa Karmøen begynder at rose sig af, at han under Asbjørn Selsbanes tur sydover det forgangne aar havde tugtet denne og i den anledning lader den bemerkning falde, at Asbjørn tog alt roligt, indtil han begyndte at tage seilene paa skibet fra ham, »da stod graaden i halsen paa ham« — da, siger vi, træder med et — hvor egte norsk er ikke denne maade at træde frem paa! — den samme Asbjørn ganske rolig frem, udtaler et: »Men nu er graaden gaaet udaf halsen paa ham,« og dermed svinger han sit sverd over Thores skuldre, saa at hovedet paa denne falder ned paa tallerkenen til kongen, der sidder lige foran. Gud bevare os, hvilke mennesker!

Da Thormod Kolbrunarskald er falden eller holder paa at falde, faar vi vel sige, i slaget paa Stiklestad, har han trukket sig hen i et skur i nærheden, hvor han morer sig med, faar vi vel ogsaa sige, at studere sine egne hjerterødder. Man vil erindre, at han har trukket pilen ud, og at han

siger til konen, der vil hjælpe ham med saaret, idet han viser hende kjødtrevlerne paa den udtrukne pilespids: »Man kan se, at Olaf har født sine folk godt, thi de er fede om hjerteroden.« Hvis denne historie er sand, maatte den nærmest betegnes som det fortviledes komik, en af savn, storme og ondt liv oparbeidet humor, hvormed man svinger sig over sig selv endog i det øieblik, man dør.

Dog, man maa ikke fordybe sig altfor meget i disse vore »gjæve fædres« liv. Gjævheden kunde ellers komme til betydelig at reduceres.

Vi er naturligvis her villige til at trække noget fra efter datidens moral og seder, men selv om det sker, bliver der formentlig mere end nok tilbage.

Vikingetiden har imidlertid ogsaa sin store side. Den lægger saaledes grunden til vor handel og vor skibsfart og den rolle, Norge ialtfald har spillet blandt de sjøfarende nationer. Den er ogsaa saa i slegt med alt, hvad der kan kaldes foretagsomhed, ideal trang og energi hertillands, at vi godt kan sige, den inspirerer mindst tre fjerdeparter af vort folks liv den dag idag.

Historien fortæller os, at da Harald Haarfager begyndte at lægge landet under sig, udvandrede en del vestlandske stormænd, af disse den gamle romantiks svorne sønner, til fremmede egne, for paa den maade at undgaa de nye forholdes tryk. Saaledes flyttede, som bekjendt, en flok til Island, hvor det gamle eventyrliv endnu fortsattes en rum

tid op igjennem historien og en anden gjennem Ganger Rolf til Nordfrankrige.

Denne Ganger Rolf er ganske vist — med samt hans følge naturligvis — en af de nordmænd, der har havt den største indflydelse paa fremmede landes forholde og fremmede nationaliteters udvikling. Det er os berettet, at han nedsatte sig i Normandi, som jo efter ham fik navn, og at han her grundede et rige, som holdt sig længere op igjennem tiderne. Der er ingen tvil om, at der herved tilførtes sydens folk, specielt det franske, som netop i den tid holdt paa at danne sig, et moment af nordisk kraft, foretagsomhed og egte »protestantisme,« som det har havt godt af lange tider opigjennem siden. Fra korstogene ved vi, at ikke blot disses egentlige fader, Peter af Amiens, men ogsaa de fleste af disses fornemste støtter, riddere og adelsmænd, var fra denne landsdel, og at disse netop ved sin nordiske herkomst har kunnet yde et mægtigt bidrag til istandbringelsen af det hele tog, maaske været dets egentlige principium agens, derom holder vi os ialfald fuldt forvisset. Det er ganske vist, at i noget af den jubel, hvormed disse folk engang stormede frem mod det efterlængtede Jerusalem, da de fik se den store by i det fjerne, blandede der sig norsk inderlighed og begeistring, og at den aand, som egentlig her vandt seiren, det var den gamle, gode norske vikingeaand.

Hvad bidrag dernæst vor dybe følelse har havt paa opblomstringen af den efter indtagelsen af Jerusalem fornyede religiøs-romantiske digtning,

kan være vanskelig at sige. Vi er ikke saa her hjemme i detaljerne, at vi kan sige noget bestemt. Men os forekommer det, at der maa kunne drages en parallel mellem disse ting og det gammel-norske skjaldskab, der altid fulgte kongerne i hælene og besang deres bedrifter.

Fremdeles har Ganger Rolfs genius her sat sig et andet merke. Det er en bekjendt sag, at flere af Frankriges største advokater har været fra Normandi og Normandi tilstødende landskaber, og at flere af dets dygtigste politikere har seet dagens lys i denne egn, og man turde heraf slutte, uden at være for meget norsk, at den norske jus ogsaa har havt sin verdenshistoriske betydning. Vi kan ialfald ikke indse, at der kan være noget i veien for, naar det historiske tillader det, at deducere et indre aandens slegtskab.

Fremdeles er Hugenotterne, hvis hjemstavn jo væsentlig falder i disse og tilstødende egne, ganske vist en nordisk fremtoning. Deres nøgternhed og vindskibelighed, deres personlige selvstændighed og religiøse uafhængighedsfølelse kan godt bringes i samklang med den norske protestantiske aand. Vi kan ikke indse, at der kan være noget i veien for at anse endog den store Pascal selv, der jo er født i denne egn, ligesom flerheden af de mænd, der under kampen mod jesuiterne i det 17de aarhundrede sluttede sig omkring det bekjendte Port royal, for udslag af vor egen dybe, religiøse trang. Hvad indflydelse disse mænd igjen har havt paa vækkelsen af de paa den tid endnu slumrende folkeaander i Europa og derved banet veien baade

for de nyere konstitutioner og vort aarhundredes store fremskridt paa alle aandslivets felter, ja, se det lader sig naturligvis ikke med lethed afgjøre, men troligt er det, at Ganger Rolfs genius her har været af større betydning, end mange maaske ved første øiekast vil antage.

Og vi drister os til at gaa endnu videre. Gjennem indvandringen til England gjennem Vilhelm erobreren i sin tid tilførtes der den engelske folkekarakter »et salt« af nordisk, specielt norsk blod. Hvad indflydelse dette kan have havt paa den endelige konstitution af den engelske folkekarakter saaledes, som den nu fremtræder, lader sig naturligvis heller ikke med tal godtgjøre, men os forekommer det, at det egte drag af praktisk organisationstalent og den ihærdige gaaen-paa for at erobre verden netop har faaet sin styrke og sit udholdenhedsmoment ved denne norske tilsætning. Det forekommer os, at engelskmændene, der jo ogsaa har faaet sin opdragelse paa baaden og forsaavidt ligner os meget, netop skylder dette, at de paa en vis maade heller ingen grænser kjender, det »Brand-« og »Per Gynt«-moment som tilflød dem gjennem den normanniske indvandring. Forresten er jo, som bekjendt, nationalkarakteren meget sammensat og den kan være vanskelig nok at analysere, men dette moment maatte ganske vist kunne gives en oprindelse, for en del ialfald, som den nævnte.

Vi kan ikke dvæle ved dette, uden ogsaa at kaste et blik paa indvandringen til Skotland. Denne begyndte jo ogsaa i vikingetiden og har siden, som bekjendt, oftere gjentaget sig opigjennem

vor historie. Det staar ikke til at negte, disse, de egentlige Skotlændere nu, og vi er meget beslegtede folk. Sprog, seder, gaard- og bynavne, kirkelige- og politiske interesser er af samme art som vore og minder i et og alt om vort land. Naar det nu ogsaa fortælles, at ideen til det engelske parlament egentlig skulde være kommen fra Skotland, turde der bag »den stolteste nationalforsamling i verden« ligge mere ærligt, gammelt, godt norsk vikingeblod, end mange maaske vil tro.

Vi tør heller ikke forbigaa, at fra samme egn eller Skotland med de tilstødende dele af Nordengland stammer mænd som Macaulay, Burns og Carlyle, den første Englands P. A. Munch, den anden, hvem den efterfølgende benævner »den germaniske races dybeste aand,« som bekjendt en overmaade begavet lyriker — minder om »Dølen« — og saa tilsidst den samme Carlyle, der betegner sig selv ligefrem som »a norseman.« Man maa ogsaa, naar man har læst noget af denne mand, f. eks. hans nylig hos os oversatte bog »herosdyrkelse,« og ikke mindst, naar man har lagt merke til ansigtet, indrømme, at der hviler en egte »vikingeduft« over dette forfatterfysiognomi.

Fremdeles er ogsaa i denne egn født James Watt og George Stephenson, to mænd, i hvis verker som man véd, dampmaskinen og lokomotivet — maaske det evindelige perpetuum mobile, som spøger i alle norske bønders hjerner, har naaet frem til en verdenshistorisk forklarelse.

Og endnu videre. Vi sagde i det første kapitel af nærværende bog, at der maaske er mere

norsk blod endogsaa i Shakespeares aarer, end mange maaske vil tro, og mente da det i den betydning, hvori vi her taler om disse ting. Det kan naturligvis være vanskeligt at eftervise aandens veie, enten denne har vandret over Nordamerika eller Skotland, men sikkert er det, der er et indre aandens slegtskab mellem f. eks. Ofelias vanvid — de faldende, flagrende roser, og — Synnøves sange.

Dog det er naturligvis ikke vor mening her at indkassere saa at sige den hele verden til fordel for vort fattige land. Den forstandige læser vil selv vide, hvorledes dette hænger sammen, at det er rent individuelle formeninger, der melder sig af sig selv, naar man giver sig til at reflektere over nationalkaraktenes sammensætning.

Naar man ser vikingelivet fra dets indre side, fra den side, som vender indad mod landet, synes det at frembyde lidet af interesse. Vi kan sige, det er i grunden den samme aand, men med sverdene vendt indad mod landsmænd, ikke udad mod fremmede, eller, om og sverdene bliver nedlagt, kjævles man saameget taprere gjennem processer eller giver sig over til kolossalt svelgeri og forøden. Men paa denne tid daterer sig alle bygdefeidene, ættekrigene og skjærgaards-aristokratismen, blodhevnen og eden paa hadet, og hvad de nu hedder alle disse vilde magter, der spiller en saa stor rolle i vorts folks første historie og gjør denne saa lidet lystelig at læse. Det er ogsaa fra denne tid Njáls- og Tangbrands-figurerne daterer sig, disse typer paa norsk krangel og norsk »for-

tolkning« og som i grunden gaar lys levende om iblandt os den dag idag.

Derefter forandrer forholdene sig. Tiden fra slaget i Hafrsfjord til slaget paa Stiklestad er den egentlige vikingeaands tragiske død, idet centralisationstanken med kongerne holder sit indtog i landet, og de gamle ætter søger at verne arne og hjem til det yderste. Kongerne dels forsvarer dem, dels forjager dem, dels simpelt hen slaar deres repræsentanter ihjel, indtil endelig Kalf Arneson, som bekjendt, kort tid efter hellig Olafs død, som en af de fornemste ætters »sidste« finder det raadeligst at fortrække. Nu gaar alt, i tidens eget medfør og baaret af middelalderens sterkt centraliserende indflydelse overhovedet, indad, et arbeide paa at faa lagt de gamle individualtilbøieligheder ganske i lænker. Hele dette arbeide gaar indtil Haakon den gamles kroning i Bergen 1247, i hvilket øieblik vi kan sige, at kjæmperne fra Hafrsfjord og de gamle, noget ubændige, men dog yderlig staute og stolte mænd er gaaet til Canossa og har bøiet sin stive nakke under kirkens aag. Men hvad kamp dette kostede nationen, og hvorledes denne saa at sige blev oprevet i sit allerinderste, før den, omend under høist uheldige former, fik tag i den kristendom, som den i grunden trængte til, viser de stridigheder, som netop i denne tid falder, det er borgerkrigene.

De norske borgerkrige er ganske vist et af de, om ikke blodigste, saa dog mest indviklede,

mest flokede og mest sammenfiltrede stridens skuespil, som noget folks historie har at opvise. For det første er der et religiøst moment med, og det bidrager altid til at gjøre krigene bitrere, men forsaavidt adskiller ikke disse krige sig fra de almindelige »kristianiseringskrige,« som man har kaldt det, der sattes igang hos de fleste europæiske folk ved denne tid. Men folket kjæmpede tungere og ligesom mere uden enhver forstaaelse af det ny her, før det kunde tilegne sig det, og heri ligger det specifik norske. Det er ikke et parti, som kjæmper mod et andet, det er heller ikke en Marius mod en Sulla, men det er parti paa parti, det er døle-, fjords- og skjærgaardskolonner, den ene mod den anden og alle mod hinanden. Man har her birkebeiner, bagler, heklunger, guldbeiner, varbelger, øskjegger, kuvlunger, slitunger, ribunger, og Gud ved, hvor mange slags »unger,« og alt dette oppe paa en gang, og man »slider« og »ribber« hinanden som i et stort rygende slagsmaal. Taine har etsteds bemerket, at det ser ud under den franske revolution, »som om folkesjælen havde faaet dilirium.« Det samme maa næsten ogsaa kunne siges om vor folkesjæl under borgerkrigene. Man raser og tørner og stormer mod hinanden og meget ofte endog, saavidt vi kan se, uden at have noget andet maal for sin rasen end lyst til — at bruge sig. Dog er det jo i almindelighed en eller anden prætension, som foresvæver partiføreren og med nogle faa venner stormer han da paa grundlag af denne ind i »bø-

let.« Men tilsidst holder folkesjælen ikke dette ud længer. Den udstøder sit sidste, tragiske suk i Hertug Skules fald ved Helgesæter kloster — vi kunde næsten sige i de samme ordelag, som Henrik Ibsen lægger denne sin helt i munden, nemlig under følelsen af, »at han er Vorherres stedbarn paa jorden,« det vil sige, den gamle, dog i grunden gode fribytteraand dør, for at give plads for en anden udviklingsretning, der vistnok har sin historiske bestemmelse, men som ikke kan siges at være den, der verner om Norges nationale selvstændighed. Det er to store, historiske traade, som krydser hinanden, og kristendommen har vistnok paa en vis maade seiret, og »hvide Krist« er bleven en mild genius oppe i vor nordiske raahed, men politisk talt er i grunden Norges fornedrelse indledet. Fra hertug Skule til Kalmarunionen er ikke noget langt skridt, og derfra heller ikke noget langt til den bekjendte danske rigsdagsbeslutning af 1536, men alt dette betyder i grunden kun, at det norske folk har udtømt sig selv og trænger for det første at gaa tilhvile.

Under foreningen med Danmark slumrer alle nationale kræfter. Den norske løve er — for at bruge et gammelt velbekjendt udtryk – gaaen i hi og tilbringer tiden med enten at suge paa labben eller nu og da at knurre.

Det specifik norske i denne tid er, at vi her atter er, saa at sige saa langt nede, at vi synes at have givet os absolut sorgløst over. Det er dette vældige sprang mellem yderlighederne, som her

ogsaa karakteriserer os. Først en skræk for verden gjennem de blanke vikingeskjolde, dernæst totalt glemt af verden, ja, næsten endog af sig selv, idet al trang til selvstændighed og modstand ligesom synes borte.

Det er nu først det romerske presteskabs og dernæst enevældets gyldne tid. Folket fodres med søvnige messer og aandløs religiøs mekanik og holdes i tømme med trusler om ban og exkommunikation. Forsaavidt nogen trang til menneskelig viden er tilstede, næres denne gjennem sortekunster og hokus-pokusagtig magi eller holdes nede gjennem hekseprocesser og kjætterbaal. Norge lever i en vis forstand under jorden. Middelalderens alt knugende dualisme har lagt sig henover det hele folkeliv, og hvad denne ikke har kunnet udrette ad »systematisk« vei, har Norges taager, sne og ismasser hjulpet paa praktisk.

Stort bedre gaar det ikke efter reformationen. Man faar nok en luftning fra det egentlige folkehjerte — Luther selv er jo ikke andet end den store gothiske folkeaands reaktion mod den religiøse romanisme — men længe gaar det endnu alt i den gamle gjænge, og det er kun med saare smaa skridt man slæber sig frem mod bedre tider.

Ligesaa med absolutismen. Det regner ud over landet med skrivelser, forordninger, resolutioner etc., etc., kun den gamle, gode norske folkeaand sover. Ja, det er i det hele skrivelsernes, forordningernes og resolutionernes gyldne tidsalder, saa gylden, at den i denne henseende ganske

vist aldrig vender tilbage, kun det friske livspust fra vore fjelde mangler.

Dog — der blinker dog af og til ogsaa her et lys over haugen, for atter at tale i gamle vendinger, et lys, der peger opad mod en ny tids haab og morgen.

Et saadant lys eller nogle saadanne lys har vi i en ridder Olaf Nielsen, en biskop Thorleif, en Herlog Høvudfat, en Knud Alfsøn og senere en Kjeld Stub, en Kort Adelaer, en Niels Juul og en Tordenskjold, alle vidnesbyrd om at den gamle kjæmpes aand er ikke død, men slumrer kun for at samle kræfter. »Engang skal den gamle atter,« klinger det mellem blinkene, »gaa frem af haugen, for, omgiven af sine svende, paany at deltage i slegtens leg paa historiens Idavold.«

Saa oprandt 1814. Det er atter vor gamle, gode, frihedselskende oppositions- og vikingeaand, som er ude:

»Det var vort eget Land, vi tog
af hundredaarig Is og Harme
og lagde det for Sol og Varme
og bygged' det med Lov og Plog —«

hedder det, efterat denne aand først har præsenteret sig gjennem Det norske selskab, universitetets oprettelse i 1811 og den nyvundne materielle velstand ved handelen med England i slutningen af forrige aarhundrede. Det er alle de nysnævnte herrer, Knud Alfsønnerne, Tordenskjolderne, Niels Juulerne, som har samlet sig til en genius, der slaar ud sin første morgenbegeistring i Wergelands digtning

og giver sig sin første, faste politiske form i Norges grundlov.

Nu ja, vi havde tænkt at slutte her, men skal dog endnu tilføie et par bemerkninger.

Man kan formentlig have hvilkensomhelst mening, man vil, om vort bekjendte politiske opgjør i aaret 1884 — der forresten var saa norsk, som det bedst kunde være — men en ting, tænker jeg vi alle skal være enige om, og det er, at vort land har siden hin vaarmorgen paa Eidsvold gjennemgaaet en periode af materiel og aandelig lykke, der kun har sit tilsvarende hos — forfatteren af Vóluspaa. Jeg mener, den følelse af at have deltaget i historiens liv, som har givet sig udslag i denne bog og som danner denne bogs egentlige reale underlag, den samme følelse for atter at kunne deltage i folkenes kamp begynder paany at gjøre sig gjældende i vort folks liv. Vor litteratur nyder fremgang og anseelse i de større kulturlande, vor virksomhed paa det abstrakte felt som videnskaben og forskningen nævnes ofte med anerkjendelse af mere fremskredne folkefærd, vore sjømænd bærer, saavidt vi ved, et agtet navn, hvor flaget viser sig, og spole gaar og hammere klinger opefter vore dale og ind i vore fjorde, saalangt vi magter — alt dette minder om, at siden 1814 har vi gjennemløbet en opstandelsens morgen, der netop svarer til den, som begyndte med vort folks første fremtræden i historien og afsatte sin høieste poetiske afklarelse i Vóluspaa. Vi er med andre ord bleven vikinger igjen, omend paa anden maade og under andre former. Maatte

vi nu ogsaa — og det faar være det ønske, vi faar slutte med til os alle denne gang — altid komme ihu, at det er bra nok at have individuel trang, selvfølelse, mod og manddom, men at Norges gamle navn dog altid ogsaa bør flyve som en mild, samlende genius henover alt dette.

